

GURŇÁK A KOL.

30 ROKOV
TRANSFORMÁCIE
SLOVENSKA

UNIVERZITA
KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE
2019

30 rokov transformácie Slovenska

**Daniel Gurňák
a kolektív**

2019
Univerzita
Komenského
v Bratislave

Autori:

© Mgr. Kristína Bilková, PhD. (Geografický ústav SAV)
doc. RNDr. Branislav Bleha, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Rastislav Cákoci, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Katarína Danielová, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Pavol Ďurček, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Petra Hencelová (Univerzita Komenského v Bratislave)
doc. RNDr. Marcel Horňák, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Marcela Káčerová, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Michal Klobučník, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
doc. RNDr. František Križan, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Michala Sládeková Madajová, PhD. (Geografický ústav SAV)
Mgr. Juraj Majo, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Anton Michálek, PhD. (Geografický ústav SAV)
RNDr. Roman Mikuš, PhD. (Mindshare s.r.o., Praha)
Mgr. Roman Najdený (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Michal Noga (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Gabriela Nováková, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
doc. RNDr. Eva Rajčáková, CSc. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Jaroslav Rusnák, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Filip Šandor (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Lucia Škamlová, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Branislav Šprocha, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Pavla Štefkovičová (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Angelika Švecová, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Martin Šveda, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Milan Takáč (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Mgr. Anna Tolmáči, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Gabriel Zubriczký, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)

Recenzenti:

doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc. (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)
prof. Ing. Jaroslav Kita, CSc. (Ekonomická univerzita v Bratislave)
doc. RNDr. Josef Kunc, PhD. (Masarykova univerzita v Brne)

Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

© Vydala Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve UK

Vytlačila spoločnosť KO & Ka s r. o., Bratislava

Prvé vydanie 2019, nepredajná publikácia

Rozsah 462 strán; 31,65 AH; náklad 200 výtlačkov.

ISBN 978-80-223-4859-1

POĎAKOVANIE

Táto publikácia vznikla v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0540/16 s názvom: Sociálne, ekonomické a environmentálne determinanty rozvoja a transformácie regiónov: regionálno-geografický prístup. Participácia spoluautorov v rámci iných výskumných projektov je uvedená pri jednotlivých kapitolách.

OBSAH

ÚVOD	7
ČASŤ I: TRANSFORMÁCIA POLITÍK	11
1 PRIESTOROVÉ DIMENZIE SLOVENSKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKY <i>Filip Šandor, Daniel Gurňák</i>	13
2 VOLEBNÁ PODPORA V PRIESTOROVÝCH DIMENZIÁCH <i>Roman Mikuš, Daniel Gurňák, Roman Najdený</i>	37
3 REGIONÁLNY ROZVOJ A REGIONÁLNA POLITIKA <i>Eva Rajčáková, Angelika Švecová</i>	65
ČASŤ II: TRANSFORMÁCIA POPULÁCIE A SÍDIEL	83
4 POPULAČNÁ DYNAMIKA <i>Pavol Ďurček, Branislav Šprocha, Branislav Bleha</i>	85
5 DEMOGRAFICKÉ ŠTRUKTÚRY <i>Pavol Ďurček, Marcela Káčerová, Juraj Majo, Gabriela Nováková, Branislav Šprocha, Branislav Bleha</i>	115
6 BYTOVÁ VÝSTAVBA <i>Martin Šveda, Michala Sládeková Madajová, Gabriel Zubriczký</i>	143
7 MESTÁ <i>Katarína Danielová</i>	169
ČASŤ III: TRANSFORMÁCIA SOCIÁLNOEKONOMICKÝCH AKTIVÍT	209
8 POĽNOHOSPODÁRSTVO <i>Lucia Škamlová, Michal Klobučník</i>	211
9 PRIEMYSEL <i>Jaroslav Rusnák, Milan Takáč</i>	229
10 DOPRAVA <i>Marcel Horňák, Ladislav Tolmáči, Anna Tolmáči</i>	255
11 ŠKOLSTVO <i>Daniel Gurňák, František Križan, Ladislav Tolmáči</i>	285
12 MALOOBCHOD A SPOTREBA <i>František Križan, Kristína Bilková, Petra Hencelová</i>	309
13 TURIZMUS <i>Rastislav Cákoci, Michal Noga, Ladislav Tolmáči</i>	337

ČASŤ IV: SOCIÁLNE DÔSLEDKY TRANSFORMÁCIE	367
14 SOCIÁLNE DISPARITY A CHUDOBA <i>Anton Michálek</i>	369
15 SOCIÁLNO-EKONOMICKÁ ÚROVEŇ REGIÓNOV SLOVENSKA <i>Angelika Švecová, Eva Rajčáková, Pavla Štefkovičová</i>	393
ZÁVER	423
LITERATÚRA	428

ÚVOD

30 rokov sa zvykne označovať ako obdobie jednej generácie. Udalosti z novembra 1989, ktoré tak zásadným spôsobom ovplyvnili vývoj Slovenska sa stali históriou, dokonca pre dnešnú mládež pomerne vzdialenou históriou. Je to pochopiteľné, keďže sa obyvateľstvo Slovenska mení a starne, dnes sa už celá jeho tretina narodila v časoch, ktoré označujeme ako transformačné obdobie. Je to nepochybne subjektívny uhol pohľadu, keď pamätníci jedného spoločensko-ekonomického a politického systému, ktorý majú v živej pamäti, nazerajú na nedávny vývoj, ako na niečo prechodné. Iste, mnohé z ideálov účastníkov a protagonistov zmien v závere roka 1989 sa nesplnili. Naopak stále častejšie sme svedkami idealizácie viacerých aspektov života pred rokom 1989.

Ak už sme začali s demografickými prepočtami pamätníkov novembra 1989, môžeme ich doplniť. Asi 45 % dnešných obyvateľov Slovenska bolo v čase pádu komunistického systému vo veku po skončení základnej školy, teda môžeme ich označiť ako tých, ktorí si už uvedomovali podstatu prebiehajúcich zmien a tiež sa do nich často aktívne zapájali. Asi jedna tretina dnešnej populácie Slovenska bola vtedy vo veku, kedy sa štandardne končilo vysokoškolské štúdium, mali svoje zamestnania, väčšina z nich i založené svoje rodiny. Netreba asi ďalej pokračovať. 30 rokov je v modernej dobe dosť dlhá doba na to, aby sa hocaký proces mohol označiť za krátke prechodné obdobie. Koniec koncov, obdobie komunistickej totality trvalo 40 rokov. Ak knemu pripočítame totalitné režimy druhej svetovej vojny a systematický nástup komunistickej totality, tak je to ďalších 10 rokov. Naopak obdobie demokratickej prvej Československej republiky predstavuje len krátku 20 ročnú epizódu. A tak by sme mohli pokračovať ďalej... Znovu a znovu by sme zisťovali, že 30 rokov v živote modernej, či skôr postmodernej spoločnosti je dlhá doba.

Otázny je tiež pojem transformácia. Je to premena, lenže čoho? Ak nejaký proces považujeme za premenu, tak musíme mať počiatočný a koncový stav. S tým počiatočným by sme sa mohli všeobecne stotožniť, že ide o stav Slovenska, respektíve jeho spoločnosti, ekonomického a politického systému pred rokom 1989. Lenže natíska sa otázka, čo môžeme považovať za onen konečný stav, do ktorého má proces transformácie dospieť? Nastal už tento stav? Alebo kedy nastane? Existuje vôbec na takto položenú otázku odpoveď? Pri spätnom pohľade sa zdá, že tým z nás, ktorí sme prevratné udalosti pred 30. rokmi zažívali, sa zdali odpovede na tieto otázky jednoduché. „Až sa budeme mať tak dobre, ako naši západní (rakúski, nemeckí) susedia“, mohla napríklad znieť očakávaná odpoveď veľkej časti verejnosti. Je to však skutočne tak jednoduché? Myslíme si, že nie. Hoci možno nie je najšťastnejší spôsob hneď na úvod polemizovať o názve predloženej publikácie, chceme tým poukázať na niektoré fenomény vývoja Slovenska za posledných 30 rokov. Vývoj Slovenska sa v rokoch 1948 – 1989 uberal vcelku rigidne stanoveným smerom určeným predovšetkým mocenským monopolom komunistickej strany, ktorá pod pozorným dohľadom jednej z vtedajších supervelmocí aplikovala direktívny systém ekonomických vzťahov,

ktoré aspoň na prvý pohľad vytvárali stabilné prostredie s predvídateľným vývojom. Politické prostredie vo svojej podstate bolo taktiež nemenné. A snád' v tomto aspekte nemennosti a stability, či aspoň snahy vytvárať dojem tejto nemennosti možno hľadať podstatu systému pred rokom 1989. Naopak vývoj Slovenska po roku 1990 priniesol v mnohom živelný vývoj. Neustála zmena v kontraste voči predchádzajúcej ilúzii nemennosti stojí možno za tým, že pojem transformácia sa stal súčasťou pojmového aparátu geografov, ktorí sa snažili a snažia analyzovať vývoj Slovenska po roku 1989.

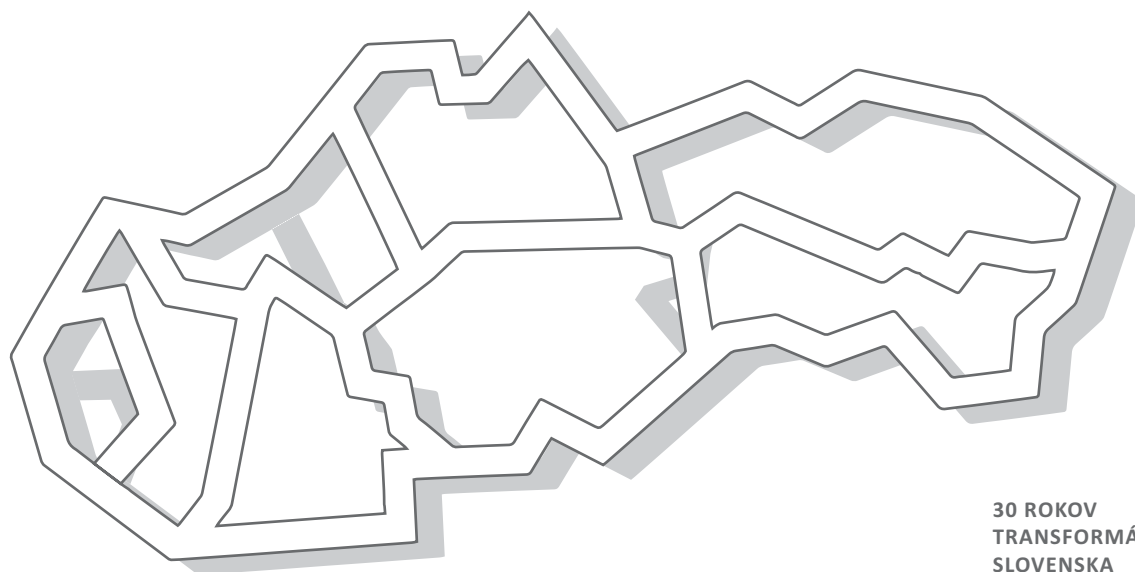
30 rokov je dosť dlhá doba na to, aby sa prejavili rôzne procesy v rôznych sférach krajiny, spoločnosti, hospodárstva, či politického systému. Je síce fakt, že z prísne odborného hľadiska by sa nám najmä v niektorých aspektoch hodilo „počkať“ si na ďalšie dáta, napríklad z blížiaceho sa ďalšieho sčítania obyvateľstva, no spomínaná tridsiatka priam vyzýva na bilancovanie. Iste, toto okrúhle výročie je skôr vnímané ako príležitosť na spomienky, ako prebehli zlomové dni a týždne Nežnej revolúcie. Rovnako ako je toto výročie dobrou príležitosťou na analýzy, či skôr osvetu o tom, aký bol vlastne ten prednovembrový režim, keďže, ako sme spomenuli na začiatku, prakticky polovica dnešnej populácie si ho už nemôže z vlastnej skúsenosti pamätať. Náš autorský kolektív sa však rozhodol zamerať nie na to, čo bolo pred tridsiatimi rokmi, ale na to, čo sa udialo počas posledných troch dekád. Tieto procesy sme zjednodušene označili ako transformáciu Slovenska. Vieme opísať stav na začiatku tohto procesu, no netrúfame si jednoznačne povedať, či tento proces transformácie možno považovať za uzavretý. Našou snahou však je poskytnúť v rámci možností tematicky čo najširší, ale zároveň stručný a výstižný prehľad zmien Slovenska počas posledných troch desaťročí z viacerých uhlov pohľadu, ktoré poskytujú rôzne orientované geografické výskumy širokého autorského kolektívu. Práve týmto rôznorodým prístupom k jednotlivým aspektom vývoja Slovenska chceme demonštrovať komplexnosť a mnohotvárnosť transformačných procesov. Vo viacerých aspektoch sa môže javiť transformačný proces ako uzavretý, no v mnohých iných naopak nie. Preto chceme ponúknuť čitateľom na jednom mieste zhutnené analýzy vybraných aspektov transformácie Slovenska podľa jednotlivých tematických oblastí, ktoré spracovali autorské kolektívy zaoberajúce sa ich výskumom dlhodobo. Čitateľ tak má možnosť porovnávať jednotlivé aspekty vývoja Slovenska a uvažovať nad ich vzájomnými súvislosťami. V dnešnej dobe preferujúcej úzke odborné profilácie považujeme za nevyhnutné aspoň z času na čas ponúknuť aj takýto pohľad.

Slovensko ako špecificky vykrojený výrez krajinnej sféry s rozlohou 49 036 km², na ktorom žije necelých 5,5 milióna obyvateľov v takmer 3 000 obciach sa pre autorský kolektív stal spoločným objektom záujmu. Práve toto územie sa pred 27 rokmi stalo samostatným štátom, čo výrazne ovplyvnilo je ďalší vývoj. Autori prvej kapitoly sa však zamerali na to, ako sa tento mladý štát etabloval na politickej mape sveta v prostredí stále prepletenejších medzinárodných vzťahov. Politickým aspektom vývoja Slovenska,

avšak z pohľadu vnútornej politiky je venovaná aj druhá kapitola. Zaoberá sa vývojom politickej scény na Slovensku od roku 1990, pričom sa sústreďuje najmä na otázky volebnej podpory jednotlivých politických subjektov z priestorového aspektu. Práve politické línie a záujmy významným spôsobom ovplyvňovali transformačné procesy na Slovensku. Ich odrazom sa stal i jeden zo špecifických aspektov ovplyvňujúcich premeny regiónov Slovenska – regionálna politika a regionálny rozvoj, ktorých premenám je venovaná tretia kapitola. V ďalších kapitolách sú prehľadne a vzhľadom na široký záber i pomerne stručne vystihnuté základné vývojové trendy vo vývoji obyvateľstva Slovenska, a to tak z aspektu populačnej dynamiky (štvrtá kapitola), ako aj z hľadiska premien základných demografických štruktúr (piata kapitola). S obyvateľstvom úzko súvisia sídla. Sú nielen zhukom obydli, kde obyvatelia bývajú, ale sú aj špecifickými systémami s unikátnymi funkciami, ktoré sú odrazom mnohých aspektov transformácie spoločnosti, či ekonomiky. Na prvý pohľad relatívne užšie vymedzenej problematike bytovej výstavby je venovaná šiesta kapitola, no práve táto kapitola názorne poukazuje na procesy a dôsledky dynamiky priestorových presunov obyvateľstva Slovenska. Siedma kapitola je venovaná už uvedenému širšiemu pohľadu na procesy premien slovenských miest. Ďalšie časti našej monografie sú venované jednotlivým aspektom hospodárstva Slovenska. Najmä v poslednej dobe tak často medializovaným poľnohospodárstvom sa zaoberá kapitola 8. Komplikovanému vývoju priemyslu na Slovensku je venovaná kapitola 9 a základným aspektom rozvoja dopravy kapitola 10. Turbulentným vývojom prešlo na Slovensku i školstvo, vybraným aspektom jeho transformácie najmä z kvantitatívneho a priestorového hľadiska je venovaná kapitola 11. Nová spoločnosť, ku ktorej smerovali viaceré aspekty transformácie Slovenska sa často (a nie vždy lichotivo) označuje ako konzumná spoločnosť. Podstatnou súčasťou takto nastavenej spoločnosti je maloobchod, ktorému sa v podmienkach Slovenska venuje kapitola 12. Významným faktorom nielen ekonomického, ale aj regionálneho rozvoja Slovenska sa stal cestovný ruch, ktorému je venovaná 13. kapitola. Záverečné kapitoly monografie sa zas obracajú na odlišné témy, ktoré sú skôr odrazom transformačných procesov. Jednou z nich je vývoj sociálnej situácie na Slovensku v posledných troch dekádach načrtnutý v 14. kapitole. Napokon záverečná 15. kapitola je zameraná na transformáciu sociálno-ekonomickej úrovne regiónov na Slovensku. Práve otázka regionálnych disparít je jednou z kľúčových tém vývoja a najmä rozvoja Slovenska a určitým spôsobom v sebe spája aspekty prakticky väčšiny parciálnych tém rozoberaných v predošlých kapitolách.

Naším zámerom bolo ponúknuť čo najpestrejší geografický pohľad na uplynulé tri dekády vo vývoji Slovenska. Dúfame, že sa to nášmu takmer tridsaťčlennému autorskému kolektívu podarilo.

30 ROKOV
TRANSFORMÁCIE
SLOVENSKA

30

Časť II:

**TRANSFORMÁCIA
POPULÁCIE A SÍDIEL**

Pavol Ďurček, Branislav Šprocha a Branislav Bleha

POPULAČNÁ DYNAMIKA

Začiatok 90. rokov minulého storočia v podmienkach celospoločenských, hospodárskych, politických, kultúrnych transformácií priniesol aj nástup pomerne dynamicky sa presadzujúcich a v mnohých ohľadoch historicky významných zmien demografického správania populácie Slovenska. Dovedy pomerne ľahko predvídateľný a viac-menej stabilný model rodinného a reprodukčného správania vyznačujúci sa skorými a takmer univerzálnymi prechodmi k manželstvu a rodičovstvu (Potančoková et al. 2008; Potančoková 2008 a 2011; Šprocha 2016; Šprocha a Tišliar 2018), pri pomerne nízkom, aj keď rastúcom riziku rozvodu (bližšie napríklad Tutterová a Rychtaříková 1989; Šprocha a Majo 2016; Šprocha a Tišliar 2018), častom využívaní interrupcií ako nástroja na vedomú reguláciu počtu detí v rodine (bližšie napríklad Kučera 1994; Stloukal 1997 a 1999), v kombinácii s nepriaznivými úmrtnostnými pomermi (Kučera 1994; Mészáros 2008, 2009 a 2012; Šprocha et al. 2015; Vaňo et al. 2001) a migračnými stratami s Českom prešiel vo veľmi krátkom čase značnou diverzifikáciou a heterogenizáciou rodinných a reprodukčných dráh. Táto transformácia je v úzkom prepojení na celkovú premenu životných dráh mladých ľudí a nastavenia jednotlivých prechodov na ceste k dospelosti. Celková erózia spoločenských pomerov sa tak podpísala pod diskontinuitu reprodukčného správania. Životné dráhy sa čoraz viac heterogenizovali a došlo k ich výraznej rekonštitúcii. Viaceré prechody do dospelosti v minulom politickom režime predstavovali pritom sekvencie životných dráh časovo nie príliš od seba vzdialených, prípadne dokonca

súsledných. Celospoločenská, hospodárska a kultúrna transformácia po roku 1989 prispela k významnému prerodu a hierarchizácii jednotlivých prechodov. Veľmi dôležitú úlohu pri tom zohrávalo predlžovanie vzdelávania, prípravy na povolanie a čas potrebný na získanie trvalého pracovného miesta a s tým spojeného dostatočného kapitálu na rezidenčnú samostatnosť. Manželstvo a rodičovstvo sú s týmito prechodmi v mnohých aspektoch nekompatibilné. Boli sme tiež svedkami výraznej rekonštitúcie vekových noriem spojených s ideálnym vekom vstupu do manželstva a rodičovstva, keď najmä skoré načasovanie týchto životných sekvencií je vnímané skôr negatívne. Navyše sa v normatívnom diskurze mení aj časová postupnosť, obsahové naplnenie a potreba naplnenia jednotlivých krokov vedúcich k dosiahnutiu spoločenského statusu dospelého jedinca (Šprocha a Tišliar 2016).

Príčiny zmien v reprodukčnom správaní sa vo všeobecnosti hľadajú v dvoch základných interpretačných rovinách. Prvá dáva do popredia posuny v hodnotách, normách, postojoch a názoroch obyvateľstva. Druhá skupina sa zameriava predovšetkým na štrukturálne zmeny (bližšie napríklad Frejka 2008; Hašková 2006, 2010; Sobotka 2004). Ako uvádza Sobotka (2011), po roku 1989 komplex nových faktorov začal pôsobiť a pretvárať životné dráhy mladých ľudí. Na jednej strane stála spoločenská a politická sloboda s novými a výrazne rozšírenými alternatívnymi možnosťami k niektorým demografickým prechodom na ceste k dospelosti, na druhej to bola tvrdá realita centrálne riadených ekonomík transformujúcich sa na trhové. Išlo predovšetkým o nový fenomén nezamestnanosti, zväčšovanie príjmových nerovností, zhoršovanie životných podmienok, prehlbovanie rozdielov medzi spoločenskými vrstvami, inflácia, ako aj výrazné zmeny v charaktere a nastavení sociálnych a rodinných politík (bližšie napríklad Sobotka 2002, 2003, 2011). Životné dráhy sa v porovnaní s predchádzajúcimi stávali oveľa viac diverzifikované. Túto pluralitu do značnej miery podmienilo a podmieňuje aj problematické skĺbenie života v manželstve, materstva a rodičovstva s novými životnými postojmi, hodnotami a normami (Šprocha a Tišliar 2016).

V pozadí zlepšovania úmrtnostných pomerov a predlžovania života podľa viacerých autorov (napríklad Burcin a Kučera 2008; Burcin a Mészáros 2008) stálo niekoľko navzájom prepojených faktorov. Predovšetkým to bolo skvalitnenie zdravotnej starostlivosti, ktoré bolo umožnené rastúcim objemom financií smerujúcich do zdravotníctva, ďalej otvorením trhu a možnosťou výmeny skúseností, prístupom k najnovším zdravotníckym technikám, metódam, liečebným postupom a tiež dostupnosťou širokej škály najmodernejších liečiv a prístrojovej techniky. V úzkom prepojení s rastúcou kvalitou poskytovanej starostlivosti bol aj nárast výkonov zdravotníckych služieb. Dôležité miesto majú tiež cieľené skriningy zamerané na rizikové skupiny, ako aj široko mediálne prezentovaná potreba zdravého životného štýlu a individuálnej starostlivosti o svoje zdravie. S tým úzko súvisela zvyšujúca sa

úroveň a rastúca ponuka kvalitných potravín. Určitú úlohu zohralo i zlepšovanie životného a pracovného prostredia.

Výsledkom uvedených transformačných zmien v súčinnosti s rýchlo sa presadzujúcim odkladaním manželských a rodičovských štartov bol už v priebehu prvej polovice 90. rokov minulého storočia veľmi dynamický pokles intenzity sobášnosti, plodnosti a potratovosti. Okrem toho sa ukázalo, že dochádza k uvoľňovaniu dovtedy pevného prepojenia medzi rodením detí a životom v manželstve. V nasledujúcich rokoch sa proces transformácie prehlboval a postupne dochádzalo k určitej stabilizácii a konštitúcii nových modelov reprodukcie. V posledných rokoch sme svedkami určitého oživenia sobášnosti a plodnosti, ktoré súvisí s nastúpenou fázou rekuperácie. Z hľadiska úmrtnosti dochádza k prelomeniu dlhodobej stagnácie úmrtnostných pomerov a pomerne dynamickému predlžovaniu života.

Po určitom utlmení sme rovnako svedkami dynamizácie migračných pohybov a zvyšovania ich významu pre populačný vývoj Slovenska a jeho jednotlivých regiónov.

Cieľom tejto kapitoly je poukázať v základných rysoch na hlavné a vo viacerých ohľadoch kľúčové transformačné zmeny rodinného, reprodukčného a migračného správania populácie Slovenska s dopadmi na samotný populačný vývoj, a tiež poukázať na niektoré možné vývojové tendencie v blízkej budúcnosti. Analýza zmien populačného vývoja na Slovenska sa opiera o komplex moderných a v demografii štandardne používaných nástrojov, modelov a indikátorov. Základom pre ich konštrukciu boli voľne publikované údaje na stránkach Štatistického úradu Slovenskej republiky (ďalej ŠÚ SR) v databáze DATAcube, v Pohyboch obyvateľstva, ako aj anonymizované primárne údaje získavané každoročne z vyčerpávajúceho štatistického zisťovania prirodzeného a migračného pohybu obyvateľstva.

4.1 VZNIK A ZÁNİK MANŽELSTVA

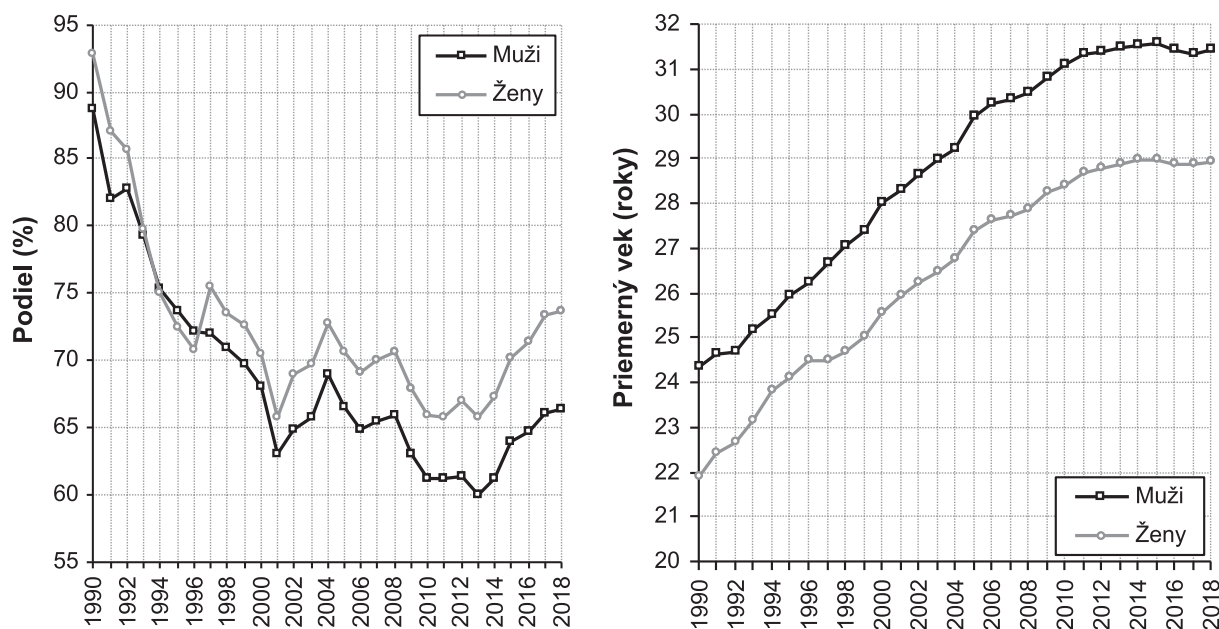
Pre demografickú reprodukciu na Slovensku predstavovalo uzavretie manželstva veľmi dôležitý prechod v životných dráhach mladých ľudí. Vstup do manželstva pritom bol dlhodobo takmer univerzálnym javom (pozri napríklad Šprocha 2016; Šprocha a Tišliar 2018), ktorý sa v porovnaní s krajinami bývalého západného bloku realizoval v pomerne mladom veku (Sobotka 2004, 2011). K upevneniu týchto charakteristických črt sobášneho správania po druhej svetovej vojne výraznou mierou prispelo nastavenie rodinných a reprodukčných podmienok a populačná klíma v období minulého politického režimu. Na prvý pohľad stabilné mechanizmy skorej a takmer univerzálnej sobášnosti však už v 80. rokoch začali dostávať prvé trhliny, aby sa v 90. rokoch tento model už úplne rozpadol. Celospoločenská, hospodárska, politická i kultúrna transformácia priniesli definitívne opustenie

30 rokov transformácie na Slovensku

modelu skorej a takmer univerzálnej sobášnosti. Vstup do manželstva sa naopak pre mladých stáva čoraz častejšie prechodom, ktorý absentuje v ich životných dráhach. Ak k nemu predsa len dochádza, sobáše sú realizované v oveľa vyššom veku, ako bolo pre slovenskú spoločnosť zvykom.

Rok 1990 môžeme z pohľadu sobášneho správania považovať za akýsi historický medzník medzi starým a novo sa formujúcim modelom. Avizované zrušenie mladomanželských pôžičiek od januára roku 1991 prinieslo zatiaľ posledný zaznamenaný nárast tabuľkovej sobášnosti slobodných osôb na 89 % u mužov a takmer 93 % u žien (obr. 4.1). Okrem toho sa táto anticipácia podpísala aj pod dočasné zníženie tabuľkového priemerného veku pri prvom sobáši (obr. 4.2). Tento špecifický vývoj sa následne premietol do dramatického prepadu intenzity sobášnosti (pozri obr. 4.1). Už v prvej polovici 90. rokov sa preto tabuľková prvosobášnosť u oboch pohlaví dostala pod hranicu 75 %. Ďalšie roky priniesli striedanie obdobia rastu a následného poklesu sobášnosti, pod ktorý sa negatívne podpísala aj nedávna hospodárska kríza. V roku 2013 tak Slovensko zaznamenalo svoju historicky najnižšiu úroveň tabuľkovej prvosobášnosti. V prípade jej pretrvania by do manželstva do dovŕšenia 50. roku života aspoň raz vstúpilo len približne 60 % mužov a necelé dve tretiny žien. Obdobie posledných rokov sa však nesie v znamení určitého oživenia sobášnosti. Svedčia o tom posledné známe hodnoty tabuľkovej prvosobášnosti, ktoré znamenajú, že pri ich zachovaní by mimo manželský zväzok zostala žiť približne tretina mužov a štvrtina žien.

Obr. 4.1. a 4.2. Vývoj tabuľkovej prvosobášnosti a tabuľkového priemerného veku pri prvom sobáši mužov a žien na Slovensku v rokoch 1990 – 2018

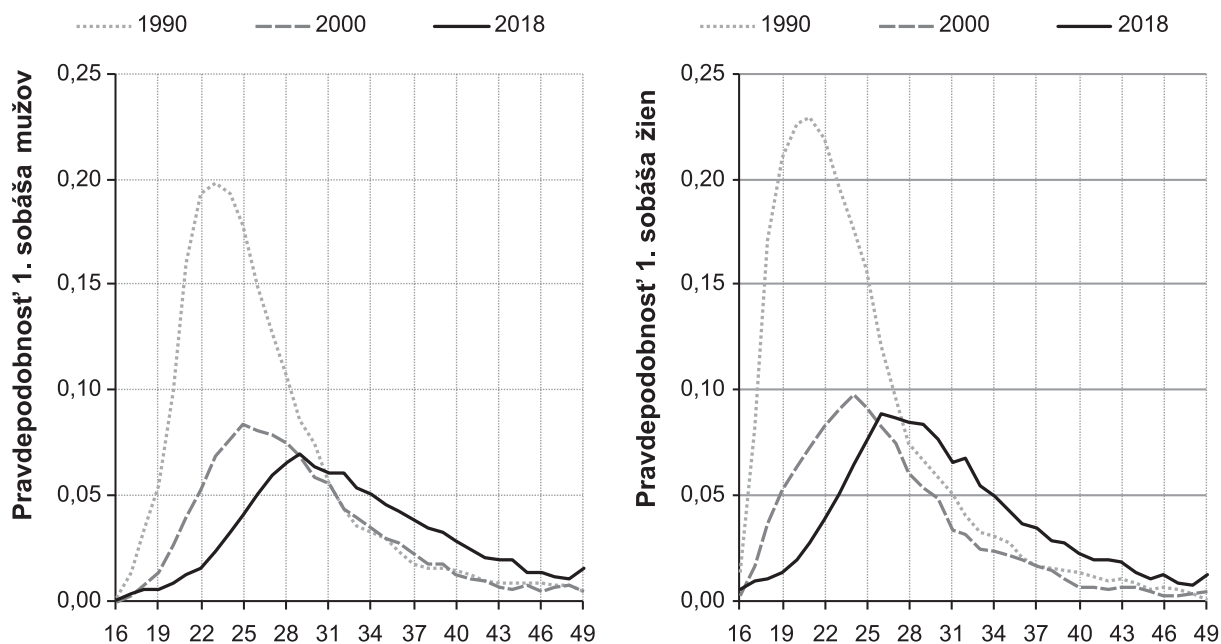
Zdroj údajov: ŠÚ SR 1990 – 2018; výpočty autori

Historicky podmienená existencia modelu skorého manželstva a jeho posilňovanie v období minulého politického režimu tiež znamenali, že ešte na začiatku transformačného obdobia medzi 20. a 30. rokom života sa realizovalo približne osem z desiatich tabuľkových sobášov. Vstúpiť prvýkrát do manželstva po dovŕšení 35 rokov bolo približne rovnako málo pravdepodobné, ako sa ženiť pred 20. rokom života. Priemerný vek pri prvom sobáši sa u mužov pohyboval pod hranicou 25 rokov. U žien sa vo veku do 25 rokov realizovalo 85 až 90 % všetkých tabuľkových sobášov slobodných, pričom vo veku do 20 rokov to bolo až 40 %. Aj preto sa priemerný vek pri prvom sobáši na začiatku 90. rokov pohyboval ešte na úrovni približne 22 rokov. Zmeny po roku 1989 ukončili stabilitu skorého sobášneho modelu slobodných mužov a žien na Slovensku. Okrem dramatického prepadu intenzity sobášnosti priniesli aj výrazné odkladanie manželských štartov, čo sa odzrkadlilo na všetkých charakteristikách časovania tohto procesu. V nových podmienkach sa vstup do manželstva v mladom a veľmi mladom veku ukázal byť značne nekompatibilný s nárokmi kladenými na mladých ľudí v novo sa formujúcej spoločnosti a v transformujúcom sa trhovom hospodárstve požadujúcom vyššiu úroveň vzdelania, kvalitu ľudského kapitálu a flexibilitu. To všetko bolo a stále je v ostrom protiklade s dlhodobými záväzkami, akými je manželstvo uzavreté v mladom veku. Navyše, značnú úlohu zohrali aj zmeny v štrukturálnych podmienkach. Zrušenie benefitov pre mladé manželské páry, sťaženie ich rezidenčnej situácie v kombinácii s normatívnymi a hodnotovými zmenami prispeli k výraznému prepadu pravdepodobností sobáša slobodných mužov vo veku do 30 rokov a slobodných žien vo veku do 28 rokov. Výsledkom bol kontinuálny rast priemerného veku pri uzavretí prvého manželstva, ako aj postupný presun sobášnosti slobodných až do druhej polovice reprodukčného veku. V súčasnosti tak už tabuľkový priemerný vek pri prvom sobáši mužov prekračuje 31 rokov a u žien sa jeho hodnoty dostali tesne pod hranicu 29 rokov. Najrýchlejší rast priemerných vekov pri prvom sobáši sme pritom zaznamenali už na začiatku transformačného obdobia. Obdobie posledných 10 až 15 rokov sa nesie v spomalení tejto dynamiky, pričom v súčasnosti dokonca môžeme pozorovať stabilizáciu hodnôt priemerného veku pri prvom sobáši (obr. 4.2). Tento jav súvisí so snahou určitej skupiny mladých ľudí predsa len neodkladať vstup do manželstva až do druhej polovice reprodukčného veku a je tiež v úzkom prepojení na vyššie spomínané mierne oživenie sobášnosti slobodných mužov a žien na Slovensku v posledných rokoch.

Samotný proces transformácie sobášnosti odkladaním môžeme rozdeliť do dvoch na seba nadväzujúcich fáz. Prvá sa vyznačovala predovšetkým výrazným prepacom pravdepodobnosti uzavretia manželstva slobodných mužov v prvej polovici reprodukčného veku a slobodných žien vo veku do 25 rokov (pozri obr. 4.3 a 4.4). V druhej fáze dochádza k výraznému spomaleniu poklesu intenzity sobášnosti v mladom veku, a naopak, sme svedkami určitého zvyšovania pravdepodobností

30 rokov transformácie na Slovensku

sobášnosti slobodných mužov po 30. a u žien po 27. roku života (obr. 4.3 a 4.4). Súčasne s tým je však z obr. 4.3 a 4.4 vidno, že proces rekuperácie je len mierny a s ním spojený nárast sobášnosti slobodných v druhej polovici reprodukčného veku zatiaľ výraznejšie nedokázal kompenzovať jej dramatický pokles v mladších vekových skupinách. Navyše sa ukazuje, že proces odkladania v mladom veku sa ešte úplne neskončil a naďalej sme svedkami mierneho poklesu šancí na vstup do prvého manželstva u oboch pohlaví.

Obr. 4.3. a 4.4. Tabuľková pravdepodobnosť slobodných mužov a žien uzavrieť manželstvo
Zdroj údajov: ŠÚ SR 1990 – 2018; výpočty autori

S procesom odkladania a rekuperácie sobášnosti slobodných úzko súvisia aj zmeny v rozložení tabuľkových sobášov slobodných podľa veku. Z historického hľadiska až do začiatku 90. rokov bolo uzavretie manželstva v druhej polovici reprodukčného veku marginálnou záležitosťou, najmä u žien. V mužskej populácii sa vo veku 30 a viac rokov realizovala len približne desatina a u žien 5 % všetkých tabuľkových sobášov slobodných. Práve odkladanie a rekuperácia tabuľkových sobášov slobodných v poslednom štvrtstoročí spôsobili, že tento model sa výrazne zmenil a v súčasnosti sa v druhej polovici reprodukčného veku už odohráva takmer polovica tabuľkových sobášov slobodných mužov a necelá tretina u žien.

Charakter a intenzita rozvodovosti sú vo všeobecnosti ovplyvňované celou škálou vzájomne sa podmieňujúcich faktorov. Môžeme hovoriť o hodnotových orientáciách, stupni religiozity, miere individualizmu, prechovávaní tradícií, úrovni dosiahnutého vzdelania, charaktere orientačnej rodiny oboch manželov, či postupnej ekonomickej

samostatnosti a emancipácii žien. Nesporne dôležitými sú aj otázky spojené s predchádzajúcou úrovňou a charakterom sobášnosti¹, existujúcou rodinnou či populačnou politikou a v neposlednom rade aj vývojom rozvodovej legislatívy (pozri napríklad Kučera 1994; Tutterová a Rychtaříková 1989).

Slovensko aj napriek pomerne skorému zavedeniu legislatívneho ukončenia manželského zväzku (Laclavíková a Švecová 2012) patrilo v európskom priestore dlhodobo skôr k populáciám s nízkou intenzitou rozvodovosti. Súčasne je však potrebné povedať, že riziko rozvodu po druhej svetovej vojne postupne rástlo (pozri napríklad Šprocha a Majo 2016; Šprocha a Tišliar 2018). Výraznú dynamizáciu tohto trendu priniesli 90. roky minulého storočia. Dá sa povedať, že v podstate až do roku 2006 počet rozvodov, ako aj intenzita rozvodovosti viac-menej kontinuálne rástli. Kým na konci 80. rokov by sa rozvádzala asi patina manželstiev, už v polovici 90. rokov by sa pri zachovaní intenzity rozvodovosti rozviedla viac ako štvrtina manželských párov. V roku 2002 by rozvodom zanikla už takmer tretina uzatvorených manželstiev. Rastúci trend vyvrcholil v rokoch 2008 a 2009, kedy by rozvodom skončilo približne 41 % všetkých manželstiev (obr. 4.5). V nasledujúcom období však dochádza k určitému poklesu, keď v roku 2016 sa úhrnná rozvodovosť manželstiev dostala na hranicu 32 %. V posledných rokoch vidíme stabilizáciu intenzity rozvodovosti na približne 34 %.

Jednou z hlavných charakteristík rozvodovosti je rozloženie právne zaniknutých manželstiev podľa doby, ktorá uplynula od sobáša. Formovaná je najmä rizikom rozvodu v závislosti od dĺžky trvania manželského zväzku. Hlavným znakom transformačného obdobia je predovšetkým výrazný a kontinuálny nárast podielu rozvodov dlhotrvajúcich manželstiev, a to predovšetkým na úkor rozvodov manželstiev trvajúcich menej ako 10 rokov. Posunulo sa nielen maximum rozvodovosti, keď najväčšiemu riziku sú vystavené manželstvá po 4 až 5 rokoch od sobáša, no predovšetkým vzrástla intenzita, s akou sú dlhotrvajúce manželstvá právne ukončované. Práve táto skutočnosť je hlavným faktorom, ktorý ovplyvňoval celkový nárast intenzity rozvodovosti na Slovensku. V slovenskej populácii je čoraz bežnejším javom, keď sa manželstvá po uplynutí dlhšej doby rozvádzajú častejšie, ako tomu bolo na začiatku 90. rokov.

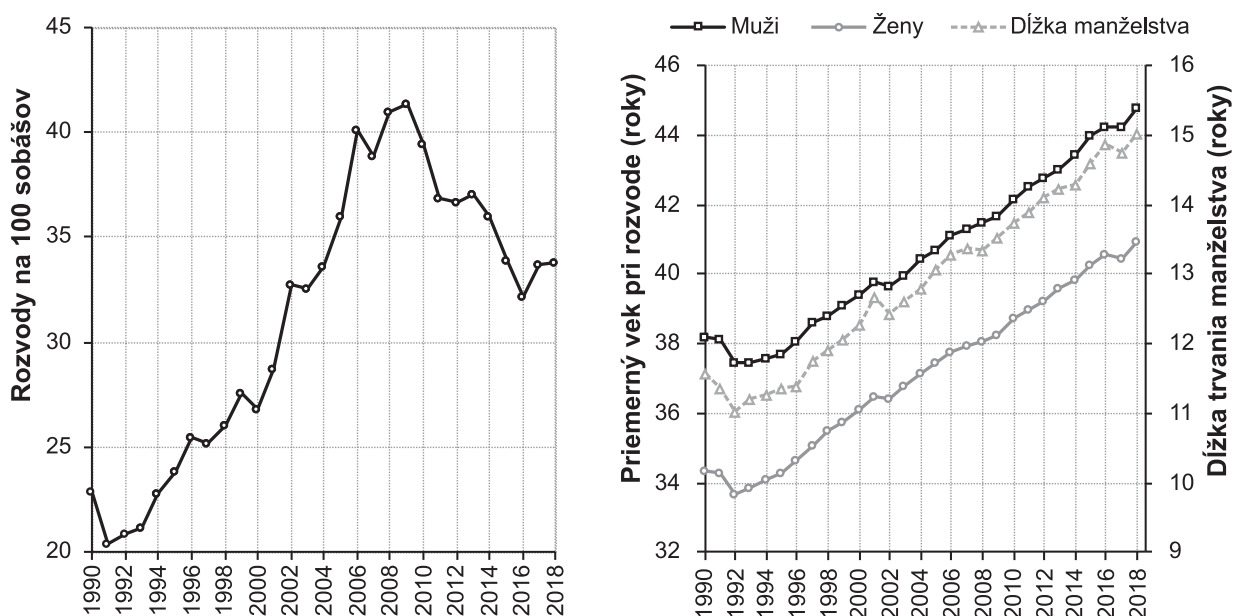
Komplexná transformácia rodinného a reprodukčného správania ovplyvnila aj ďalšie charakteristiky rozvodovosti a rozvedených manželstiev. Predovšetkým je to rast priemerného veku osoby pri rozvode u mužov na 44 a u žien na úroveň 40 rokov (obr. 4.6). S poklesom plodnosti, počtu detí v rodinách, s predlžovaním obdobia bezdetnosti a dĺžky trvania manželstva pri rozvode sa znižuje zastúpenie rozvodov, v ktorých sú prítomné maloleté deti, ako aj priemerný počet detí v rozvádzajúcich

---

¹ S tým nepriamo súvisia aj také indikátory ako je vek pri sobáši, vek pri rozvode, či dĺžka trvania rozvedeného manželstva, ktoré predstavujú jedny z hlavných hľadísk spojených s analýzou procesu rozvodovosti.

30 rokov transformácie na Slovensku

sa manželstvách. Vrástol podiel kladne vybavených žiadostí o rozvod manželstva, keď v súčasnosti stabilne viac ako 90 % návrhov končí rozvodom. Zároveň identifikujeme zvyšovanie podielu rozvedených manželstiev, u ktorých výsledok konania bol vyriešený už na prvom pojednávaní. S pomerne ľahkou dostupnosťou rozvodu úzko súvisí otázka príčin rozvodu manželstva. Jednoznačným trendom na Slovensku je nárast zastúpenia kategórie „rozdielnosť pováh, názorov a záujmov“. Kým v druhej polovici 80. rokov tvorili niečo viac ako štvrtinu všetkých rozvodov, v súčasnosti sa podieľajú na takmer dvoch tretinách. Uvedený trend poukazuje na čoraz častejší výskyt rozvodov, ku ktorým manželia pristupujú po predchádzajúcej vzájomnej dohode.

Obr. 4.5. a 4.6. Úhrnná rozvodovosť manželstiev, priemerný vek pri rozvode mužov a žien a priemerná dĺžka trvania manželstva pri rozvode na Slovensku v rokoch 1990 – 2018
Zdroj údajov: ŠÚ SR 1990 – 2018; výpočty autori

4.2 PLODNOSŤ A POTRATOVOSŤ

Slovensko sa na konci 80. rokov radilo v európskom priestore k populáciám s jednou z najvyšších intenzít plodnosti. V priebehu nasledujúcich necelých desiatich rokov sa však vďaka dynamickej transformácii reprodukčného správania dostalo medzi krajiny vyznačujúce sa najnižšou plodnosťou na svete. Až v posledných rokoch môžeme vidieť opätovné oživenie reprodukcie a vymanenie sa z úrovne extrémne nízkej plodnosti ohraničenej hodnotou 1,3 dieťaťa na ženu (pozri Kohler et al. 2002). Samotný priebeh transformácie plodnosti od začiatku 90. rokov môžeme rozdeliť do dvoch základných fáz. V prvej sme boli svedkami výrazného a dynamicky

prebiehajúceho poklesu intenzity rodenia detí. Kým ešte v rokoch 1990 a 1991 hodnota úhrnnej plodnosti dosahovala hodnotu 2 detí na ženu, v roku 1995 to bolo už len niečo nad 1,5 dieťaťa (obr. 4.7). V druhej polovici 90. rokov tento trend pokračoval, i keď bol o niečo miernejší. Fáza odkladania a znižovania plodnosti vrcholila v roku 2002 na úrovni približne 1,20 dieťaťa na ženu. V nasledujúcich rokoch nedošlo k výraznejším zmenám. Až medzi rokmi 2007 a 2009 identifikujeme rýchlejší nárast plodnosti, ktorá sa z hodnôt 1,25 dieťaťa dostala nad hranicu 1,40 dieťaťa na ženu. Následná medzinárodná hospodárska kríza a určité zhoršenie životných podmienok najmä mladých ľudí sa nepriaznivo podpísali nielen pod sobášnosť, ale aj plodnosť. Negatívny efekt krízy bol len dočasný a niesol sa skôr v znamení medziročnej stagnácie. Posledné roky preto opätovne priniesli oživenie plodnosti, ktorá je predovšetkým výsledkom presadenia sa fázy dobiehania odložených reprodukčných zámerov. Podľa posledných dostupných údajov sa tak úhrnná plodnosť na Slovensku dostala už nad hranicu 1,5 dieťaťa na ženu.

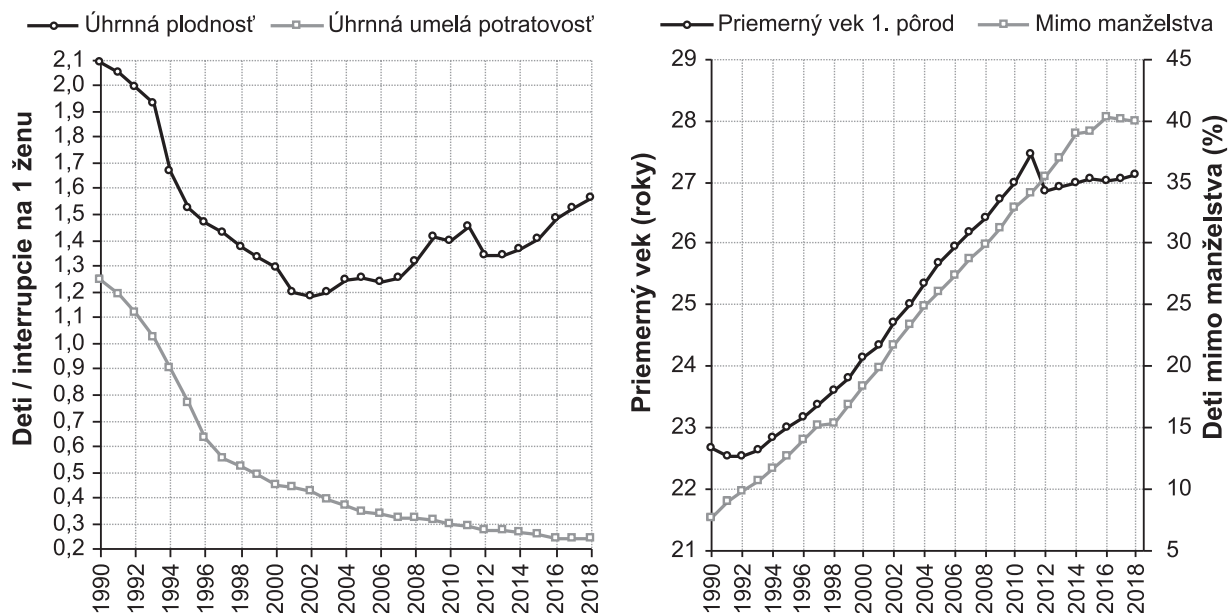
Jedným z hlavných znakov celkovej transformácie reprodukcie na Slovensku popri výraznom poklese samotnej intenzity plodnosti bol proces odkladania materských štartov, ako aj ďalších reprodukčných zámerov do vyššieho veku. Rovnako ako v prípade sobášnosti, aj u plodnosti identifikujeme, že v nových celospoločenských, hospodárskych a kultúrnych podmienkach sa nastavenie reprodukčných dráh so skorými materskými štartmi neuplatnilo. Aj preto sme svedkami výrazného poklesu mier plodnosti žien približne do veku 27 rokov (obr. 4.10). Tento jav bol najdynamickejší predovšetkým v 90. rokoch v rámci prehĺbujúcej sa fázy odkladania materských štartov. S nastúpeným oživovaním plodnosti v poslednom desaťročí je naopak spojený nárast intenzity rodenia detí najmä vo veku nad 27 rokov. Zaujímavosťou je tiež mierne zvýšenie plodnosti v najmladších vekoch, ktoré je pravdepodobne výsledkom nárastu zastúpenia žien s veľmi skorým časovaním rodičovstva. Ide predovšetkým o ženy z marginalizovaných rómskych osád, s veľmi nízkym vzdelaním.

Rodenie detí na Slovensku bolo dlhodobo úzko spojené so životom v manželstve. Krátky časový úsek medzi vstupom do manželstva a narodením prvého dieťaťa sa navyše ešte skracoval v dôsledku zvyšujúceho sa podielu predmanželských koncepcií. Spoločenská podpora mladých rodín spolu so špecifickými reprodukčnými podmienkami v období minulého politického režimu upevňovali model skorej sobášnosti a plodnosti. Scenár vydať sa a stať sa matkou v mladom veku do 25 rokov bol pevnou súčasťou normatívneho diskurzu vtedajšej spoločnosti a bol považovaný po viacerých stránkach za výhodný. Klesajúca plodnosť vo veku nad 30 rokov a postupné obmedzovanie veľkosti rodiny na dve či maximálne tri deti podmienili značnú koncentráciu reprodukcie v pomerne úzkom intervale. Zmeny v časovaní plodnosti však neznamenajú len odkladanie rodenia detí do

30 rokov transformácie na Slovensku

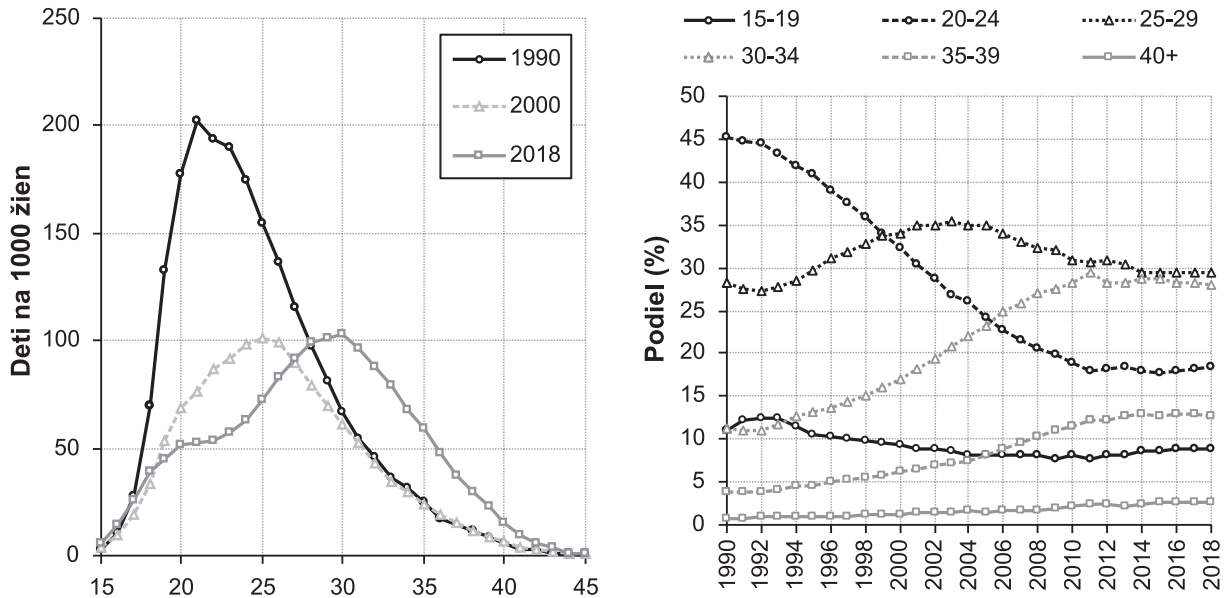
vyššieho veku, sú tiež znakom vekovej diverzifikácie reprodukčných modelov, čo sa odzrkadilo na určitej vekovej dekoncentracii plodnosti, a teda jej realizácii v širšom vekovom spektre (obr. 4.9).

Z hľadiska časovania plodnosti je s procesom odkladania a rekuperácie spojený predovšetkým nárast hodnôt priemerného veku pri prvom pôrode (obr. 4.8). Ten sa až do konca 80. rokov na Slovensku pohyboval v rozpätí 22,5 až 22,9 roka, v súčasnosti však už presahuje hranicu 27 rokov.

Obr. 4.7. a 4.8. Úhrnná plodnosť a umelá potratovosť, priemerný vek pri 1. pôrode a podiel detí narodených mimo manželstva na Slovensku v rokoch 1990 – 2018
Zdroj údajov: ŠÚ SR 1990 – 2018; výpočty autori

Ďalšou z dôležitých charakteristických črt reprodukčného správania na Slovensku, ktorú zmenila transformácia spoločnosti po roku 1989, je prepojenie rodenia detí a života v manželstve. Slovensko historicky dlhodobo patrilo ku krajinám s nízkym podielom detí narodených mimo manželský zväzok. Ich podiel sa v povojnovom období ešte viac znížil, a to na úroveň približne 5 %. V 80. rokoch síce došlo k miernemu nárastu nad 7 %, no aj tak stále platilo, že nemanželské deti zostávali v slovenskej spoločnosti skôr marginálnym javom. Predovšetkým nárast počtu nevydatých žien v kombinácii s ich rastúcou plodnosťou a naopak, pokles plodnosti žien žijúcich v manželstve (pozri Šprocha a Tišliar 2018) spôsobili výrazný nárast počtu a podielu detí narodených mimo manželstva. Aj preto sa od začiatku 21. storočia na Slovensku narodila mimo manželstva viac ako pätina a v súčasnosti je to už približne 40 % z celkového počtu narodených detí (obr. 4.8).

Obr. 4.9. a 4.10. Miery plodnosti žien vo vybraných rokoch a príspevky vekových skupín k celkovej intenzite plodnosti žien na Slovensku v rokoch 1990 – 2018
Zdroj údajov: ŠÚ SR 1990 – 2018; výpočty autori

Interrupcie sa na Slovensku od svojej legalizácie v roku 1958 pri široko definovaných sociálnych dôvodoch bez predchádzajúcej vedeckej i spoločenskej diskusie v podmienkach, keď účinná hormonálna a vnútromaternicová antikoncepcia neboli vôbec dostupné v kombinácii s len veľmi málo efektívnym spôsobom plánovania rodičovstva, stali jedným z najdôležitejších faktorov reprodukcie a spôsobov ako regulovať veľkosť rodiny (Šprocha a Tišliar 2018). Pomerne ľahký prístup k interrupcii pri dlhodobých problémoch s dostupnosťou moderných foriem antikoncepcie utlmoval pred rokom 1989 záujem o iné formy regulácie plodnosti (Stloukal 1997). V súvislosti s tým L. Stloukal (1999) hovorí o vzniku potratovej kultúry, keď interrupcie boli všeobecne prijímané ako akási dodatočná antikoncepcia ex-post. Úroveň umelej potratovosti na začiatku transformačného obdobia výrazným spôsobom ovplyvnila liberalizácia potratovej legislatívy. Od roku 1986 až do roku 1992 na jednu ženu pripadala viac ako 1 interrupcia. Zvyšujúca sa dostupnosť kvalitnej, efektívnej a modernej antikoncepcie, prehľbujúce sa vzdelávanie v oblasti sexuálneho a reprodukčného správania, plánovaného rodičovstva, ako aj rastúca uvedomelosť z hľadiska vlastnej zodpovednosti za reprodukčné zdravie prispeli k pomerne rýchlemu poklesu intenzity umelej potratovosti. Už na konci 90. rokov pripadalo na jednu ženu menej ako 0,5 interrupcie a od roku 2011 sa úhrnná umelá potratovosť pohybuje stabilne pod hranicou 0,3 interrupcie na ženu (obr. 4.7).

Okrem intenzity umelej potratovosti sa výraznejšie zmenila aj skupina takzvaných typických žiadateľiek o interrupciu. Kým v minulosti išlo predovšetkým o nástroj

regulácie veľkosti rodiny vydatých žien s dvomi, prípadne tromi deťmi, v súčasnosti ide čoraz častejšie o nástroj ako ukončiť neželané tehotenstvo mladých slobodných žien (pozri Šprocha a Tišliar 2018). Rovnako priaznivo je možné vnímať pokles podielu opakovaných interrupcií. Samotné zníženie intenzity a počtu interrupcií v poslednom štvrtstoročí podmienil tiež zmenu v štruktúre ukončených tehotenstiev. Predovšetkým sa znížil podiel umelej potratovosti na celkovej intenzite ukončených tehotenstiev, a to z približne jednej tretiny na necelých 13 % v prospech plodnosti. Zmenila sa aj štruktúra ukončených tehotenstiev podľa veku matky, keď v druhej polovici reprodukčného veku už majú vo všetkých vekových skupinách prevahu živonarodené deti, kým ešte v druhej polovici 80. rokov dominovali interrupcie (bližšie pozri Šprocha a Tišliar 2018). Týka sa to aj vekovo najexponovanejšej časti reprodukčného obdobia ženy. Odkladanie rodičovstva do čoraz vyššieho veku spoločne so zmenami vo vekových normách tak významnou mierou prispeli k tomu, že ani na konci reprodukčného veku nie je tehotenstvo ženy vnímané ako problematické a väčšina z nich končí narodením dieťaťa (Šprocha a Tišliar 2018).

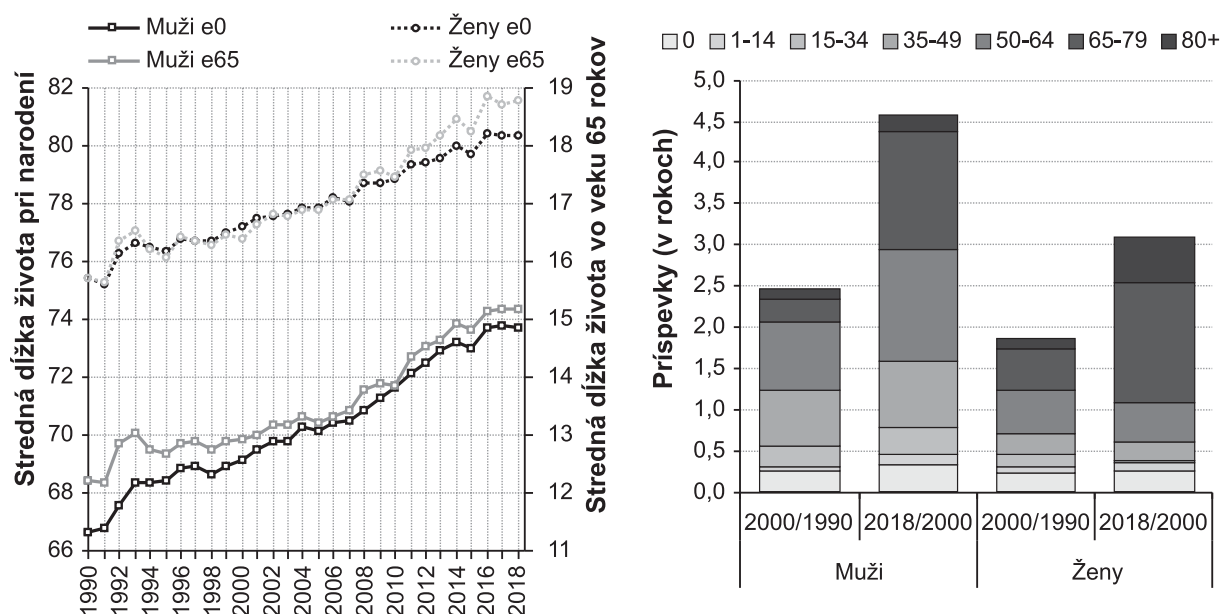
4.3 ÚMRTNOSŤ

Začiatok 90. rokov znamenal z pohľadu procesu úmrtnosti významný medzník. Došlo k prelomeniu negatívneho trendu stagnácie úmrtnostných pomerov a k nástupu relatívne dynamického predlžovania života (bližšie pozri napríklad Mészáros 2008, 2009 a 2012; Šprocha a Tišliar 2018). Stredná dĺžka života pri narodení mužov medzi rokmi 1990 a 2018 vzrástla o 7 rokov, z 66,6 na 73,7 roku. V rovnakom období sa predĺžil život žien o takmer 5 rokov, a to zo 75,4 na približne 80,4 roku (obr. 4.11). K dynamizácii zvyšovania hodnôt strednej dĺžky života došlo aj vo veku 65 rokov, a to predovšetkým v mužskej časti populácie. Podľa posledných údajov z roku 2018 práve 65-ročnému mužovi zostáva v priemere prežiť ešte 15,2 roku a v prípade žien tento ukazovateľ dosahuje už hranicu 18,8 roka.

Rýchlejšie zlepšovanie úmrtnostných pomerov na strane mužov znamená, že celkový rozdiel v strednej dĺžke života pri narodení medzi pohlaviami sa postupne zmenšuje (obr. 4.12). Ešte na začiatku 90. rokov pritom dosahoval svoju historicky maximálnu úroveň, keď práve narodené dievčatá mali na Slovensku šancu prežiť o takmer 9 rokov dlhší život než chlapci. V roku 2018 sa rozdiel v stredných dĺžkach života pri narodení znížil na približne 6,6 roku.

Kým po druhej svetovej vojne k hlavným faktorom predlžovania života patrilo zlepšovanie úmrtnosti dojčiat a detí, v súčasnosti ide predovšetkým o znižovanie pravdepodobnosti úmrtia osôb v produktívnom a mladšom poproduktívnom veku (pozri Šprocha a Majo 2016; Šprocha a Tišliar 2018). Paradoxne práve v seniorskom veku a v staršom produktívnom veku u mužov nachádzame pritom najväčšie rezervy

v zlepšovaní úmrtnostných pomerov na Slovensku v porovnaní s demograficky vyspelými krajinami sveta (bližšie pozri napr. Šprocha et al. 2015). Na druhej strane tradičný zdroj predlžovania života v podobe poklesu detskej a najmä dojčenskej úmrtnosti je takmer vyčerpaný, keďže úmrtnosť najmenších detí sa v súčasnosti už stabilne pohybuje hlboko pod hranicou 10 ‰.

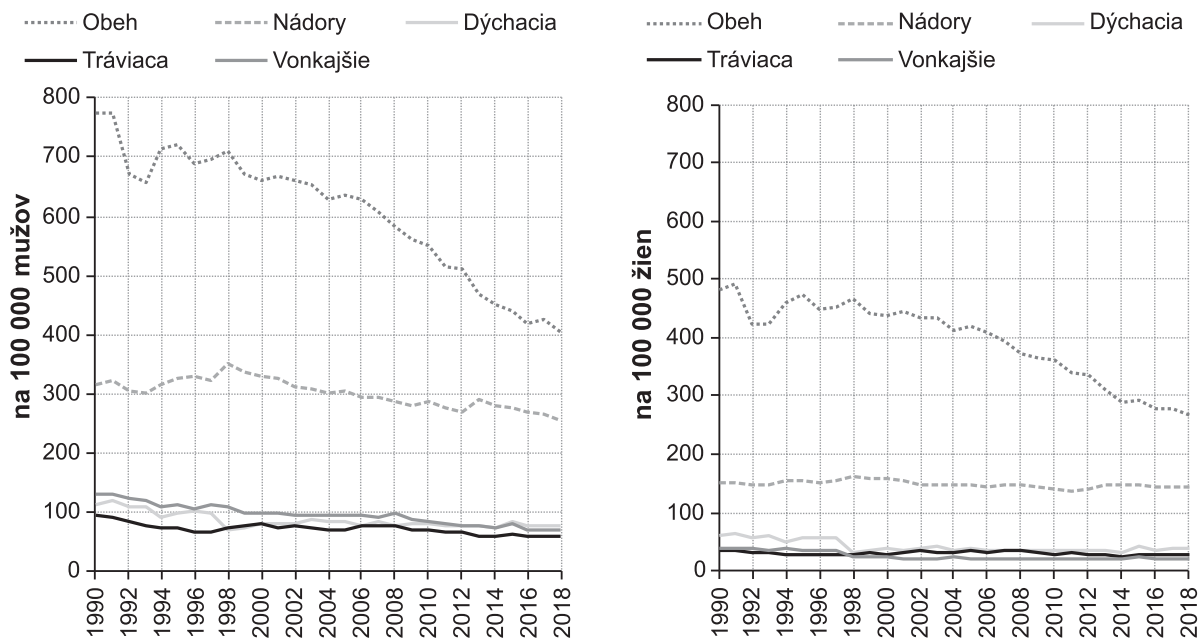
Obr. 4.11. a 4.12. Stredná dĺžka života pri narodení a vo veku 65 rokov a príspevky vekových skupín k predlžovaniu života na Slovensku vo vybraných obdobiach
Zdroj údajov: ŠÚ SR 1990 – 2018; výpočty autori

Z hľadiska hlavných kapitol príčin smrti sa situácia výraznejšie nemení, keďže hlavné slovo v procese úmrtnosti zohrávajú úmrtia na kardiovaskulárne choroby nasledované so značným odstupom onkologickými ochoreniami (obr. 4.13 a 4.14). Na druhej strane sa však ukazuje, že úmrtnosť najmä na prvú menovanú skupinu, má u oboch pohlaví klesajúci trend.

4.4 ZAHRANIČNÁ MIGRÁCIA

Slovenská republika bola v roku 1989, v poslednom roku socializmu, migračne stratová. Na Slovensko sa prisťahovalo viac ako 6-tisíc osôb, počet vystáhaných bol však približne o 3-tisíc osôb väčší (obr. 4.15). Československo bolo vzhľadom na totalitný politický režim migračne uzavretou krajinou, preto viac ako 90 % prisťahovaných ako aj vystáhaných zo Slovenska a na Slovensko bolo z Česka (viď tab. 4.1 a 4.2). Ostatní prisťahovaní pochádzali hlavne z krajín Varšavskej zmluvy a ostatní vystáhaní zase preferovali krajiny západného bloku.

30 rokov transformácie na Slovensku

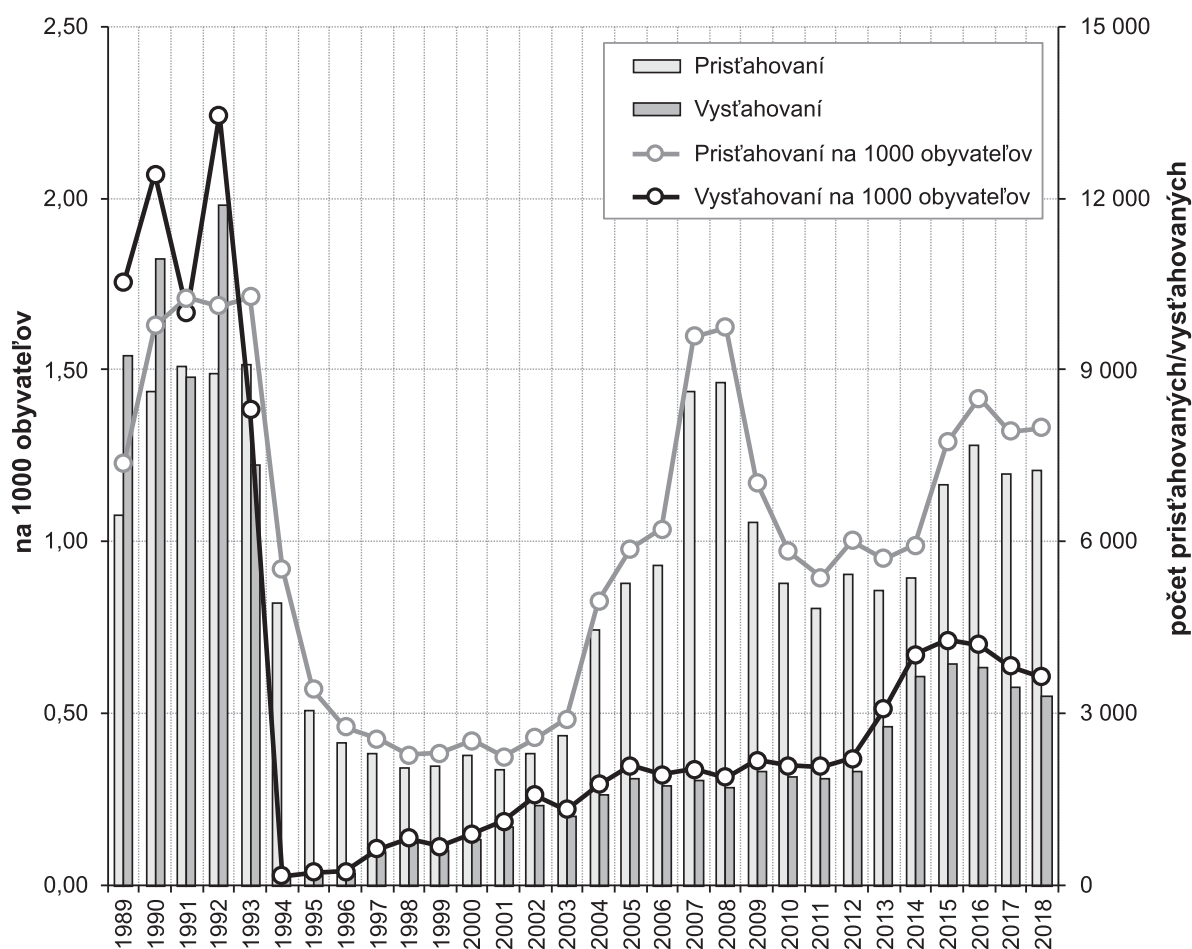

Obr. 4.13. a 4.14. Štandardizovaná hrubá miera úmrtnosti mužov a žien na hlavné kapitoly príčin smrti na Slovensku v rokoch 1990 – 2018

Zdroj údajov: ŠÚ SR 1990 – 2018; výpočty autori

V 90. rokoch 20. storočia dochádzalo k zásadným zmenám cezhraničnej migrácie SR. Otvorenie hraníc po nežnej revolúcii, proces rozdelenia Československa a socialno-ekonomické otrasy predstavovali základné faktory platné v tomto období (Divinský 2007). Môžeme predpokladať, že od roku 1990 dochádzalo k návratovej migrácii, preto sa intenzita migrácie zvyšovala. V roku 1991 dokonca Slovensko zaznamenalo pozitívnu migračnú bilanciu, keď počet prisťahovaných prevýšil počet vystávaných. Charakter migrácie v rokoch 1992 a 1993 môžeme spájať s rozdelením Československa, kedy sa redistribuovala časť obyvateľstva medzi novovznikajúcimi republikami. Od roku 1994 až po začiatok nového milénia sa znižovala intenzita migrácie, a to predovšetkým v počte vystávaných. Do veľkej miery bol tento fakt spôsobený tým, že viaceré osoby pri odšťahovaní do zahraničia nenahlásili zmenu trvalého pobytu (Šprocha a Tišliar 2018).

V roku 2003, tesne pred vstupom do Európskej únie, Slovensko zaznamenalo 2,6-tisíc prisťahovaných a zhruba polovičný počet vystávaných osôb. Stále platilo, že intenzita migrácie bola najsilnejšia práve s Českou republikou, aj keď jej význam oproti roku 1989 poklesol zhruba na jednu tretinu, respektíve jednu štvrtinu. Ostatní vystávaní odchádzali väčšinou do štátov EÚ, predovšetkým do nemecky hovoriacich krajín. Prisťahovaní, okrem Českej republiky, pochádzali hlavne z krajín Balkánu či východnej Ázie.

Obr. 4.15. Relatívne a absolútne počty prísťahovaných/vysťahovaných z/do zahraničia v rokoch 1989 – 2018

Zdroj: ŠÚ SR 2019a, FSU 1992

Zahraničnú migráciu Slovenska po roku 2004 formovali veľmi rôznorodé faktory. Prijatím Slovenka do EÚ došlo k dynamizácii počtu prísťahovaných, ktorý vyvrcholil po vstupe SR do Shengenského priestoru a prijatí Rumunska a Bulharska do Európskeho spoločenstva v roku 2007. Najvyššie hodnoty imigrácie boli zaznamenané v poslednom predkrízovom roku 2008. Nástup hypotekárnej krízy sa podpísal na znížení počtu prísťahovaných. Dno tohto klesajúceho trendu bolo dosiahnuté v roku 2011. Znížené počty imigrantov sa, aj vďaka následnej európskej menovej kríze, udržali približne do roku 2014, odkedy začal ich počet postupne narastať. Vývoj emigrácie zo Slovenska zaznamenával čiastočne rozdielne tendencie ako vývoj imigrácie. Dôsledkom vstupu Slovenska do EÚ a znižovania reštriktívnych opatrení pôvodných členských krajín voči novoprijatým štátom dochádzalo v období 2004 až 2007 k miernemu nárastu počtu vysťahovaných, ktorý na stabilizovaných hodnotách pretrvával až do roku 2011. Práve ekonomické krízy, ktoré viaceré

30 rokov transformácie na Slovensku

krajiny riešili reformou migračných politík spojených s liberalizáciou pracovného trhu, prispeli k posilneniu vnútorných tokov v rámci EÚ (Šprocha et al. 2015). Preto od roku 2012 počet vystahovaných zo Slovenska narastal.

Tab. 4.1. Pristáňovaní na Slovensko podľa krajiny pôvodu v rokoch 1989, 2003, 2018

Poradie	1989			2003			2018		
	Krajina	Osoby	%	Krajina	Osoby	%	Krajina	Osoby	%
1.	Česká republika	5 926	91,5	Česká republika	650	25,0	Česká republika	1 733	23,9
2.	Sovietsky zväz	154	2,4	Rumunsko	216	8,3	Spojené kráľovstvo	998	13,8
3.	Rumunsko	85	1,3	Ukrajina	205	7,9	Rakúsko	583	8,0
4.	Juhoslávia	52	0,8	Vietnam	199	7,6	Nemecko	484	6,7
5.	Bulharsko	34	0,5	Srbsko	189	7,3	Ukrajina	401	5,5
6.	Spojené štáty	34	0,5	Spojené štáty	138	5,3	Maďarsko	372	5,1
7.	Poľsko	32	0,5	Čína	128	4,9	Rumunsko	366	5,0
8.	Rakúsko	26	0,4	Nemecko	106	4,1	Taliano	204	2,8
9.	Nemecko	25	0,4	Macedónsko	99	3,8	Spojené štáty	203	2,8
10.	Kanada	17	0,3	Kanada	58	2,2	Švajčiarsko	201	2,8
	Ostatné krajiny	90	1,4	Ostatné krajiny	615	23,6	Ostatné krajiny	1 708	23,5
	Spolu	6 475	100	Spolu	2 603	100	Spolu	7 253	100

Zdroj: ŠÚ SR 2019a, FSU 1992

Súčasnú obdobie, reprezentované rokom 2018, môžeme charakterizovať stabilizáciou intenzity zahraničnej migrácie Slovenska. Počet pristáňovaných bol 7,2-tisíc, počet vystahovaných približne o 4-tisíc osôb nižší. K vyššie spomenutým faktorom determinujúcim imigráciu na Slovensko by sme mohli pridať aj takzvanú návratovú migráciu, čo nám naznačuje tab. 4.1. Okrem Českej republiky smerujú na Slovensko imigranti z Veľkej Británie, Rakúska či Nemecka. V súčasnosti Slovensko čelí nedostatku pracovných síl v ekonomicky najvyspelejších regiónoch. Aj tento fakt môže pôsobiť na návrat Slovákov zo zahraničia. Nedostatok pracovných síl je zároveň už tradične saturovaný aj z krajín ako Ukrajina či Rumunsko. U vystahovaných je stále zhruba tretinovým podielom zastúpená Česká republika. Rovnako významné

sú aj straty obyvateľov v prospech krajín EÚ-15. Najvýznamnejší podiel emigrantov, blížiaci sa k jednej štvrtine, zaznamenáva Rakúsko (tab. 4.2).

Tab. 4.2. Vystáňovaní zo Slovenska podľa cieľovej krajiny v rokoch 1989, 2003, 2018

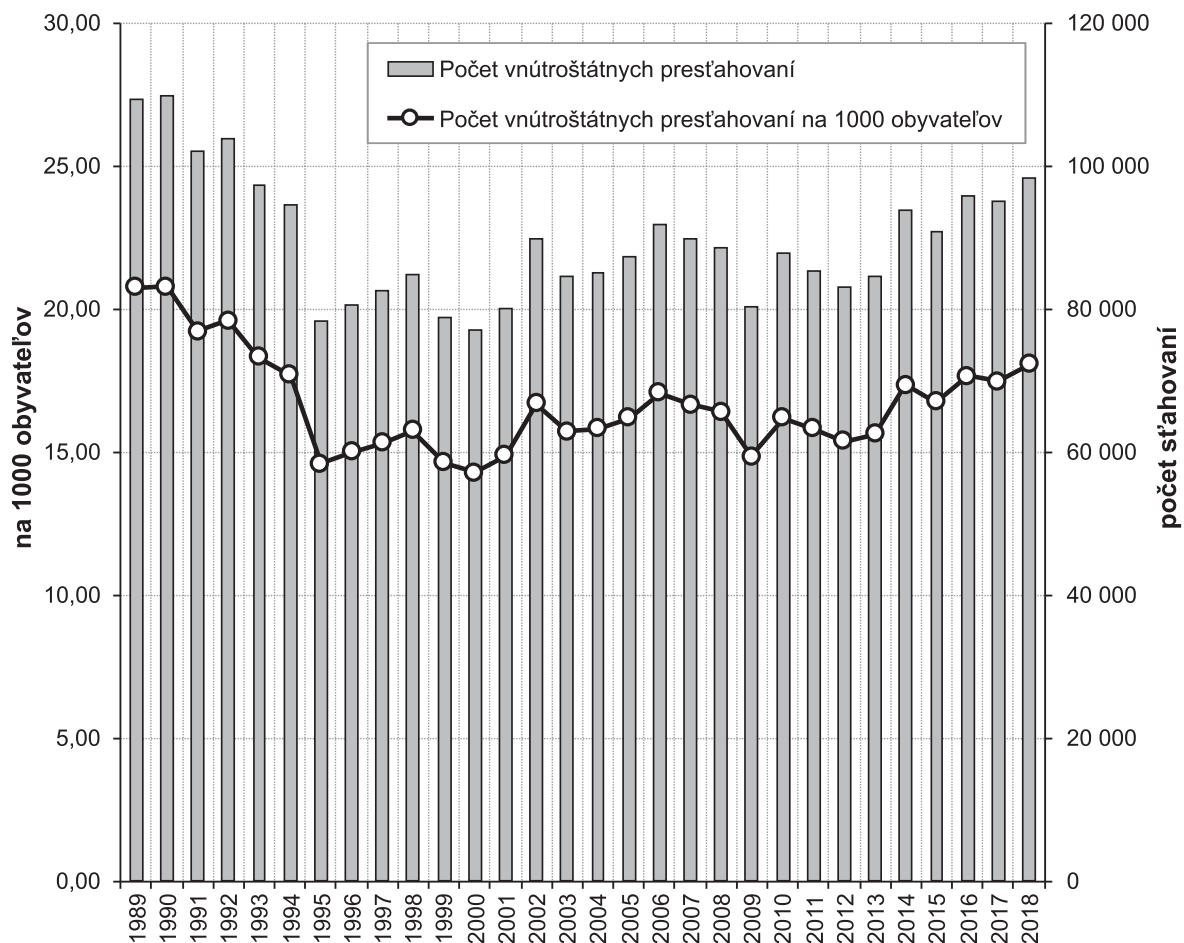
Poradie	1989			2003			2018		
	Krajina	Osoby	%	Krajina	Osoby	%	Krajina	Osoby	%
1.	Česká republika	8 671	93,8	Česká republika	448	37,5	Česká republika	1 170	35,5
2.	Nemecko	128	1,4	Nemecko	199	16,7	Rakúsko	741	22,5
3.	Austrália	61	0,7	Rakúsko	134	11,2	Spojené kráľovstvo	296	9,0
4.	Kanada	58	0,6	Kanada	80	6,7	Nemecko	295	8,9
5.	Švajčiarsko	51	0,6	Švajčiarsko	53	4,4	Švajčiarsko	152	4,6
6.	Rakúsko	51	0,6	Spojené kráľovstvo	52	4,4	Taliansko	89	2,7
7.	Maďarsko	34	0,4	Spojené štáty	51	4,3	Spojené štáty	70	2,1
8.	Francúzsko	31	0,3	Taliansko	38	3,2	Írsko	65	2,0
9.	Švédsko	22	0,2	Austrália	21	1,8	Maďarsko	64	1,9
10.	Spojené štáty	22	0,2	Maďarsko	18	1,5	Kanada	47	1,4
	Ostatné krajiny	117	1,3	Ostatné krajiny	100	8,4	Ostatné krajiny	309	9,4
	Spolu	9 246	100	Spolu	1 194	100	Spolu	3 298	100

Zdroj: ŠÚ SR 2019a, FSU 1992

4.5 VNÚTORNÁ MIGRÁCIA

Slovensko zaznamenávalo na konci obdobia socializmu vysokú intenzitu vnútorného sťahovania. Objem vnútornej migrácie bol skoro 110-tisíc osôb, čo znamená, že na 1000 obyvateľov pripadalo takmer 21 vnútroštátnych presťahovaní (obr. 4.16). Rokom 1989 skončilo obdobie takzvanej socialistickej urbanizácie, ktorá mala zabezpečiť dostatok pracovných síl v mestách (Kučera 1994). Aj z tohto dôvodu mestá získali migráciou viac ako 22-tisíc obyvateľov (obr. 4.17). Na obr. 4.18a a 4.19a môžeme vidieť malý počet medziokresných tokov s nízkou intenzitou súvisiaci s tým, že v socializme smerovala migrácia do regionálnych centier, a nadregionálna migrácia bola relatívne slabá (Hampl a Kühnl 1993).

30 rokov transformácie na Slovensku

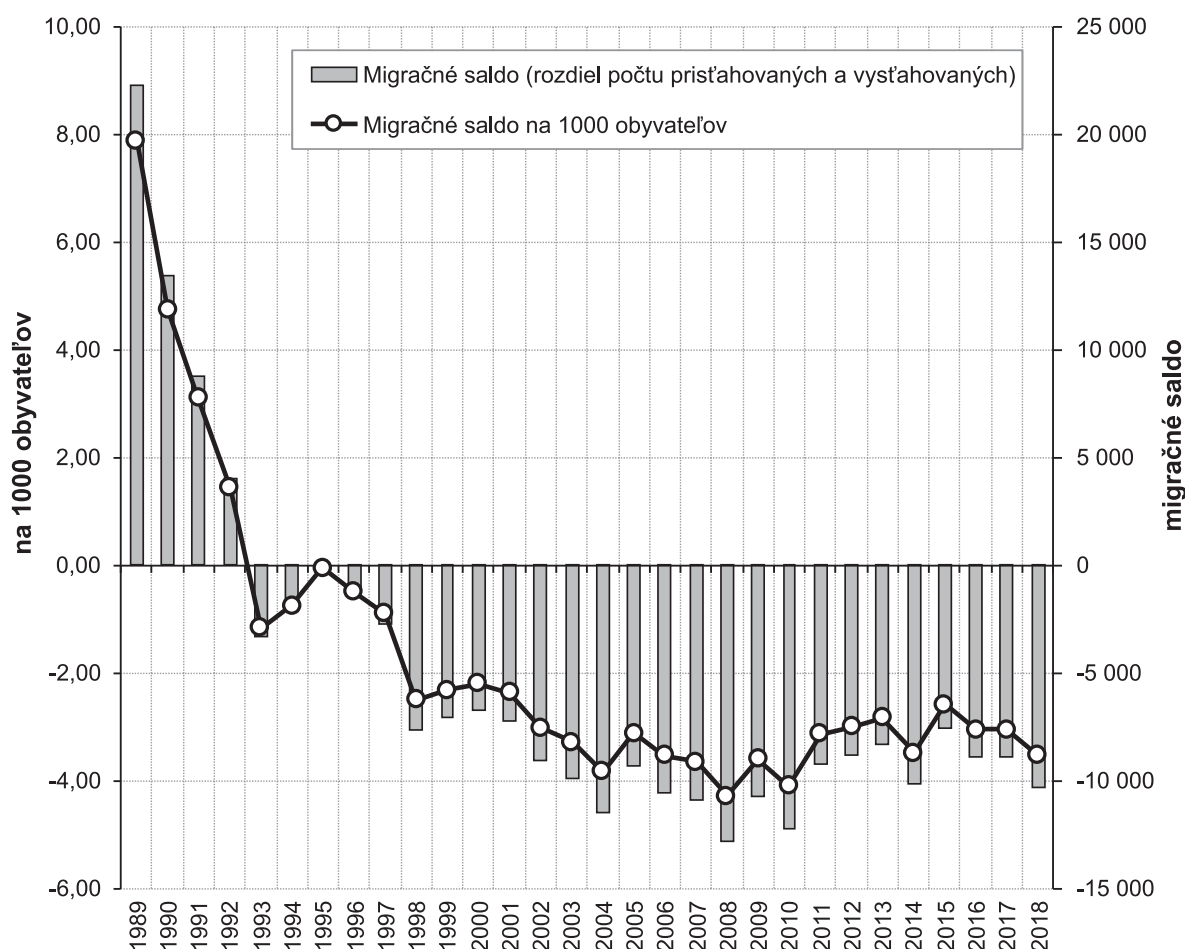

Obr. 4.16. Vnútroštátne sťahovanie Slovenska v rokoch 1989 – 2018

Zdroj: ŠÚ SR 2019a, FSU 1992

Doznievajúce efekty socialistickej urbanizácie môžeme sledovať ešte aj v roku 1992. Od tohto roku objem migrácie výrazne klesal a migračné saldo miest sa dostalo do záporných hodnôt. Viacerí autori (napríklad Čermák 1997; Podolák 2006) sa domnievali, že rastúca socioekonomická polarizácia sprevádzaná expanziou nezamestnanosti v periférnych regiónoch sa prejaví na dynamizácii migrácie. Nestalo sa tak a až do roku 2001 sme mohli sledovať znížené hodnoty migračného salda. Dôvodom stagnácie vnútornej migrácie boli slabé možnosti zabezpečenia si vlastného bývania. Až reforma bankového sektora na začiatku milénia vytvorila zdravé finančné prostredie a férové podmienky na trhu s nehnuteľnosťami (Morvay 2005). Zvýšené hodnoty migračného salda pretrvávali v rokoch 2002 až 2008. Nástupom hypotekárnej krízy došlo k poklesu vnútornej migrácie. Obdobie od konca 90. rokov bolo charakteristické postupným oddeľovaním miesta bydliska a pracoviska, čo možno označiť za prejav suburbanizácie (Korec 2013; Slavík et al. 2011). Preto v rokoch 1998 až 2010 mestá výraznejšie strácali obyvateľstvo. Mapové zobrazenie pre rok 2003 (obr. 4.18b) nám naznačuje, že suburbanizácia Bratislavy

a Košíc je plne rozbehnutá. Okrem toho Bratislava rozširuje dosah svojich čistých migračných tokov na územie stredného a časti východného Slovenska (obr. 4.19b).

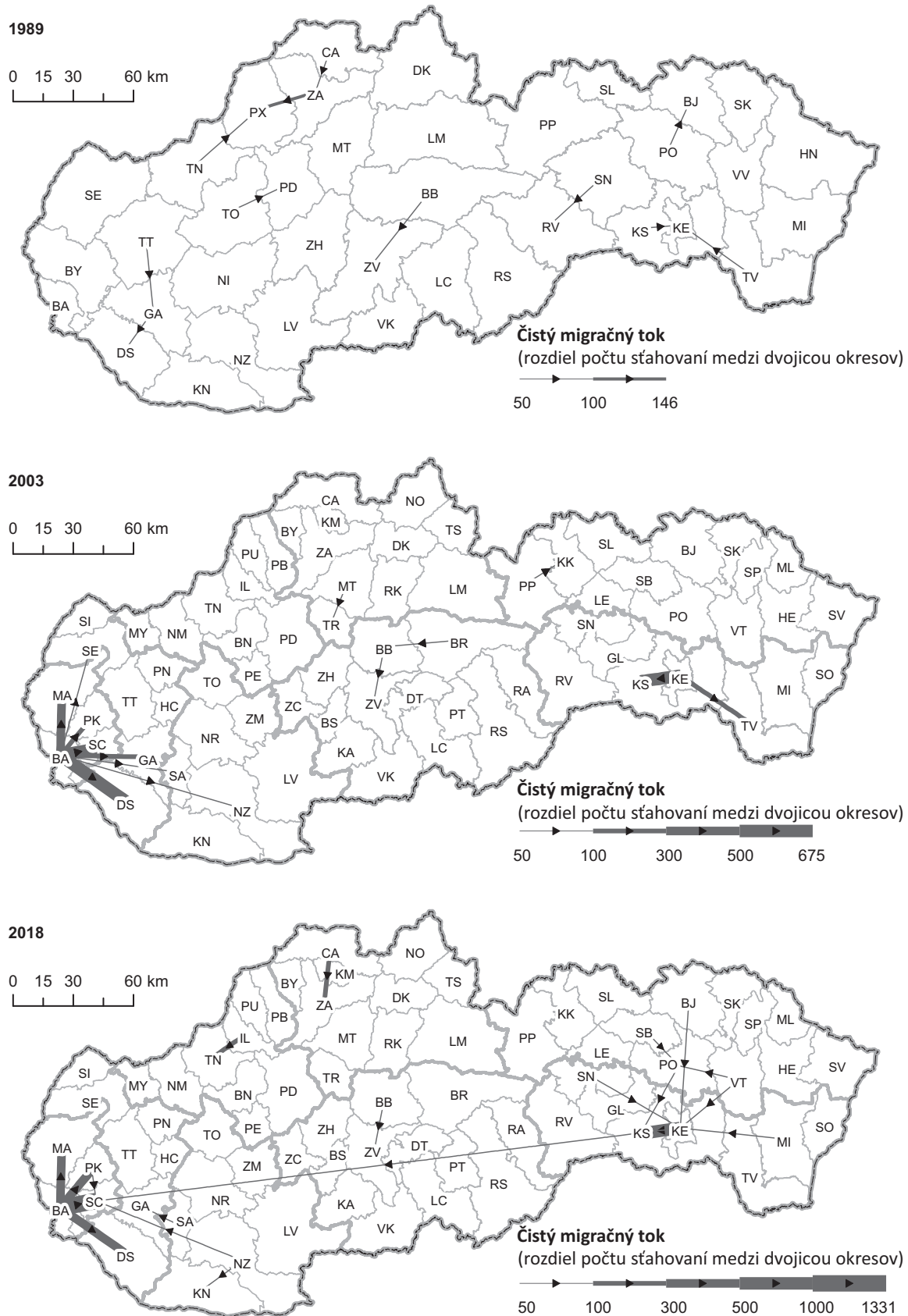
Obr. 4.17. Migračné saldo slovenských miest v rokoch 1989 – 2018 (vnútroštátna migrácia)

Zdroj: ŠÚ SR 2019a, FSU 1992

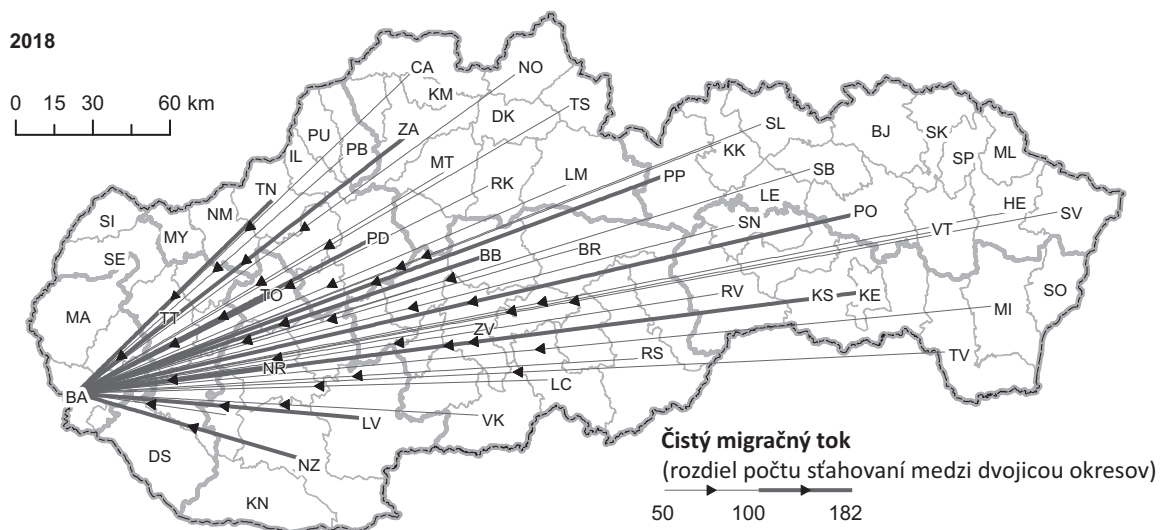
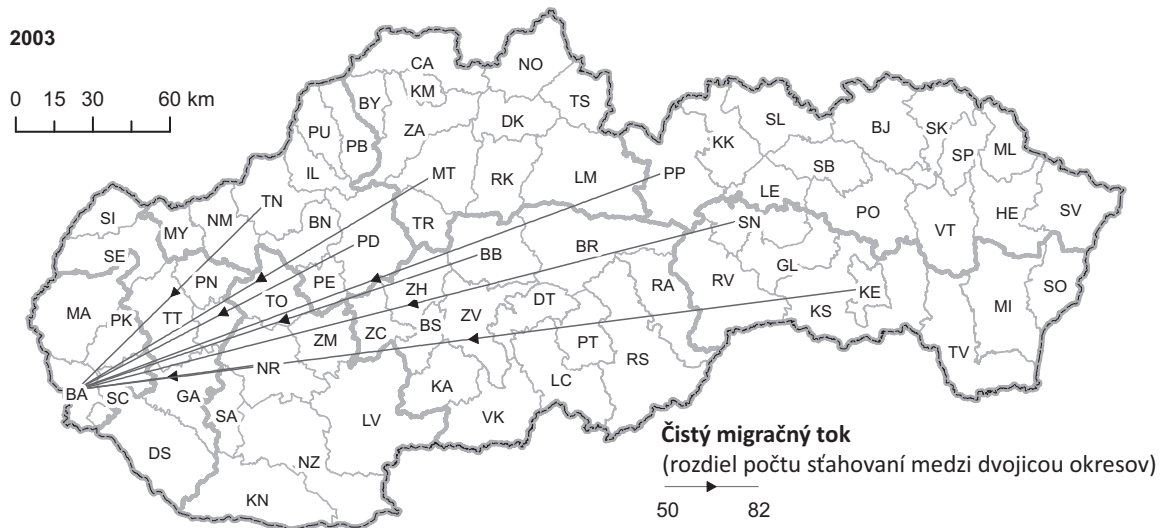
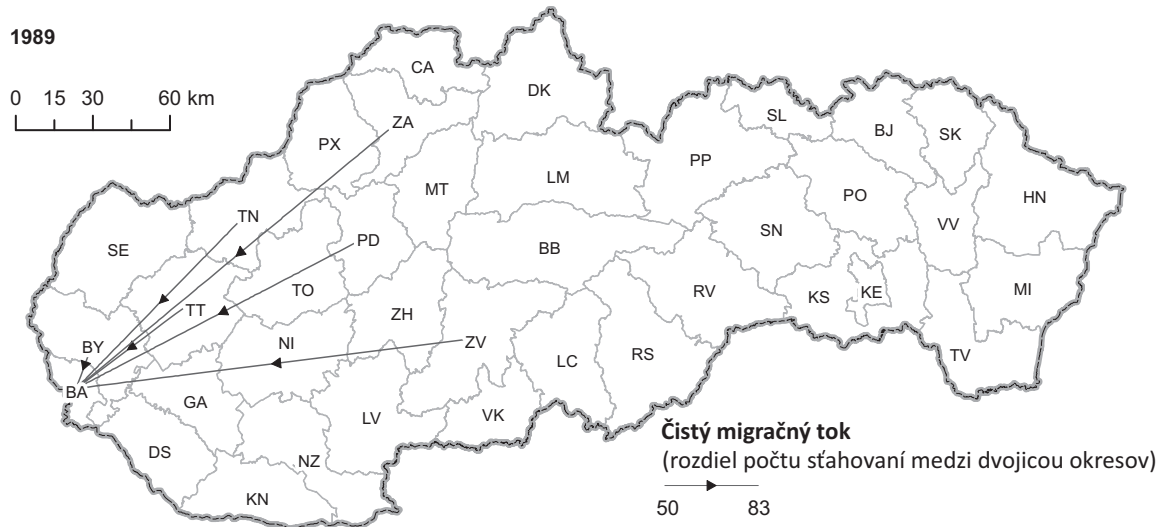
Hypotekárna kríza a kríza európskeho menového systému ovplyvnili dostupnosť hypoték, čo sa následne prejavilo miernym znížením vnútorných migrácií v období rokov 2009 až 2013. Po prekovaní ekonomických kríz došlo v roku 2014 k oživeniu vnútornej migrácie. V roku 2018 objem vnútornej migrácie Slovenska dosiahol hodnoty blízke 100-tisíc, čo predstavovalo skoro 18 presťahovaní na 1 000 obyvateľov. V zmysle tvrdení M. Hampla sa migrácia posunula na ďalšiu kvalitatívnu úroveň (Hampl 2005). Proces suburbanizácie stále prebieha, ale hierarchicky najvyššie položené mestá, respektíve mestá, ktoré prešli procesom transformácie

30 rokov transformácie na Slovensku

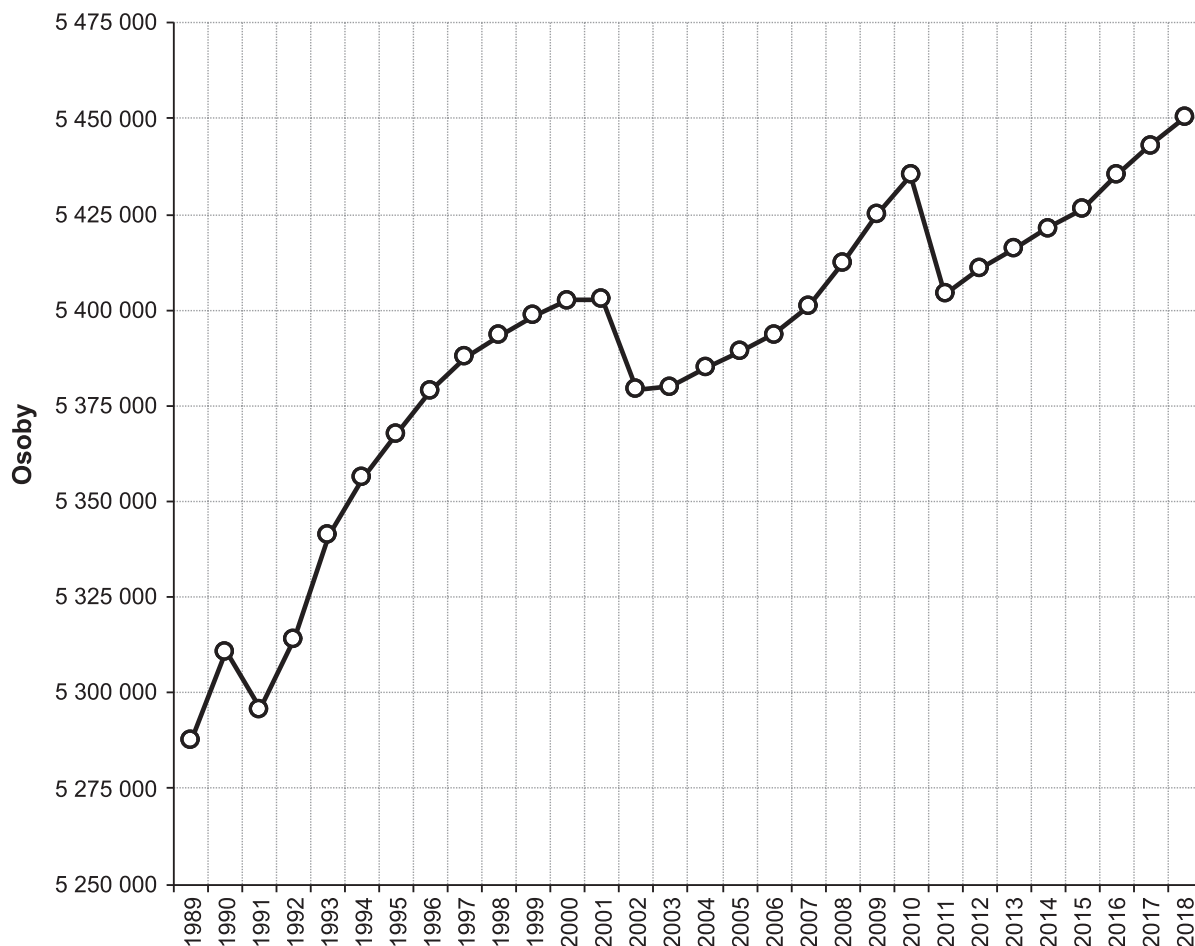
Obr. 4.18. a, b, c. Čisté migračné toky smerujúce mimo Bratislavy v rokoch 1989, 2003, 2018
 Zdroj: ŠÚ SR 2019a, FSU 1992, ÚGKK SR 2016

Obr. 4.19 a, b, c. Čisté migračné toky smerujúce do Bratislavy rokoch 1989, 2003, 2018
Zdroj: ŠÚ SR 2019a, FSU 1992, ÚGKK SR 2016

30 rokov transformácie na Slovensku

najúspešnejšie, získavajú obyvateľstvo, a to migráciami zo vzdialenejších častí republiky. Na obr. 4.18c môžeme pozorovať čisté migračné toky smerujúce z Bratislavy a Košíc, ktoré reprezentujú proces suburbanizácie. Novým prvkom je, že do týchto miest, ako aj do Trenčína, Žiliny, či Prešova, narástol počet tokov zo vzdialenejších oblastí. Bratislava rozšírila svoj migračný dosah prakticky na celú republiku (obr. 4.19c).

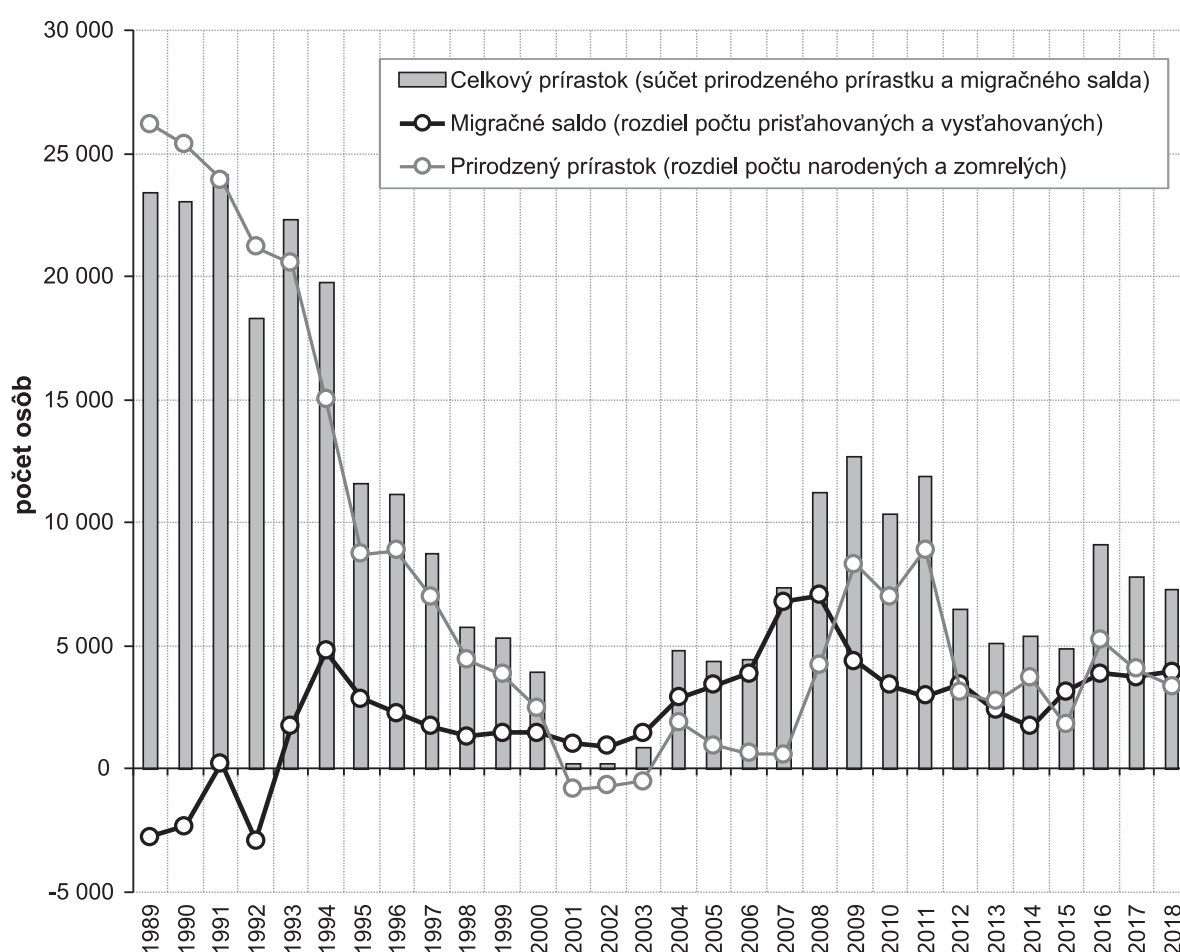
Poznámka: skokovité zmeny počtu obyvateľov v medzi rokmi 1990 a 1991, 2001 a 2002, 2010 a 2011 sú spôsobené aktualizáciou počtu obyvateľov ročnej bilancie obyvateľstva o údaje z cenzov, ktoré sa vykonali len v rokoch 1991, 2001 a 2011.

Obr. 4.20. Vývoj počtu obyvateľov Slovenska v rokoch 1989 – 2018 (stav k 31.12)
Zdroj: ŠÚ SR 2019b, FSU 1992

4.6 BILANCIA A VÝVOJ POČTU OBYVATEĽOV

Slovenská republika mala ku koncu roka 1989 necelých 5,29 milióna obyvateľov (obr. 4.20). Tento počet bol výsledkom pronatalitných opatrení, reforiem stabilizujúcich úmrtnosť a nivelizačnej migračnej politiky obdobia socializmu (Majo a Šprocha 2016). Na stave populácie Slovenska sa samozrejme podpísali aj faktory

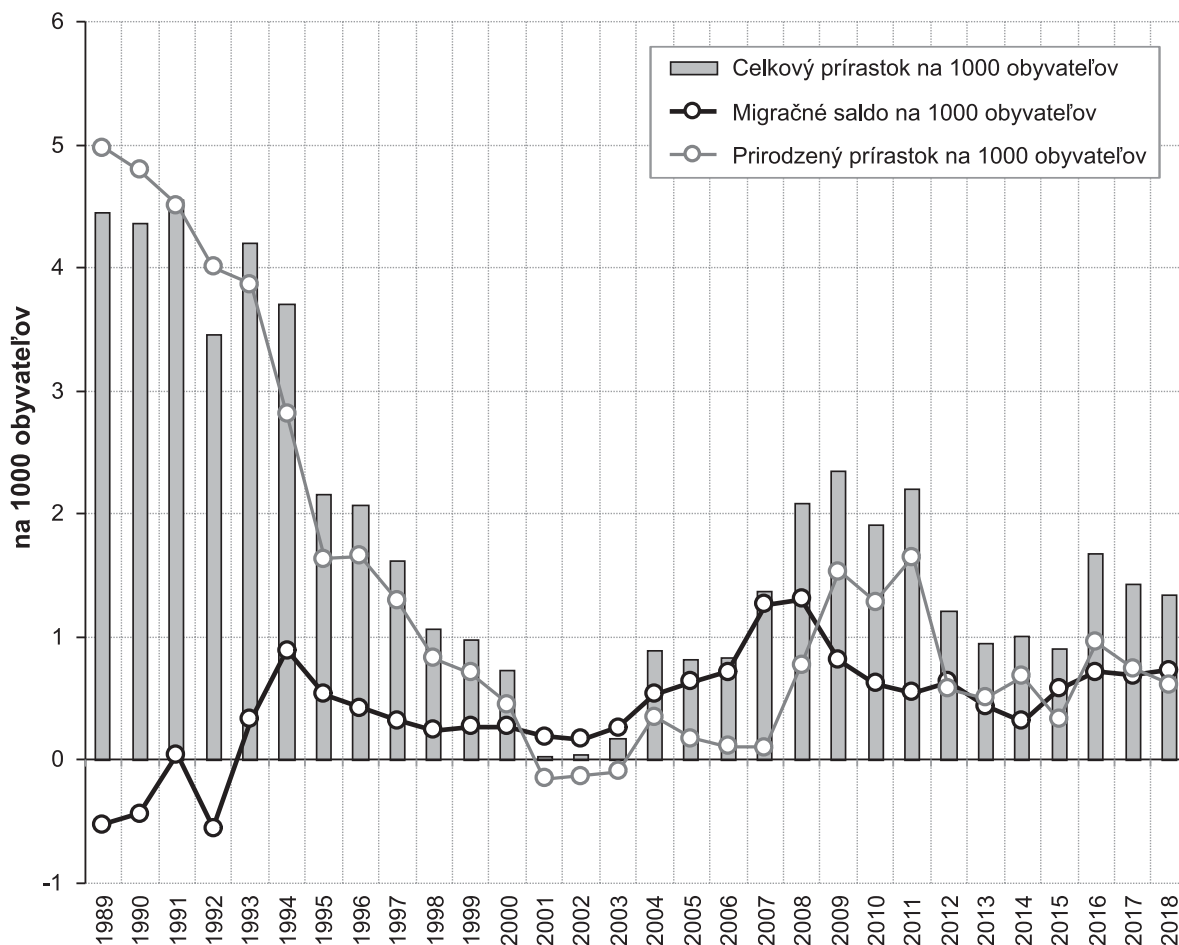
spred „víťazného februára 48“, ako zahraničné vystáhovalectvo, prvá svetová vojna s kompenzačnou fázou, hospodárska kríza 30. rokov, či masové presuny obyvateľstva počas druhej svetovej vojny a bezprostredne po jej skončení (Šprocha a Tišliar 2012). V roku 1989 zaznamenalo Slovensko prírastok viac ako 23-tisíc osôb, čo bolo v prepočte 4,5 obyvateľa na 1000 osôb (obr. 4.21 a 4.22). Tento prírastok bol tvorený len prirodzeným pohybom, keďže migračné saldo dosahovalo záporné hodnoty. Geografický obraz celkového prírastku v roku 1989 bol definovaný tiež hlavne prirodzeným prírastkom, ktorý zaznamenali prakticky všetky okresy Slovenska okrem oblastí s rozptýleným osídlením a juhu západného Slovenska (obr. 4.23a, 4.24a, 4.25a).

Obr. 4.21. Absolútny celkový prírastok Slovenska a jeho zložky v rokoch 1989 – 2018
Zdroj: ŠÚ SR 2019b, FSU 1992

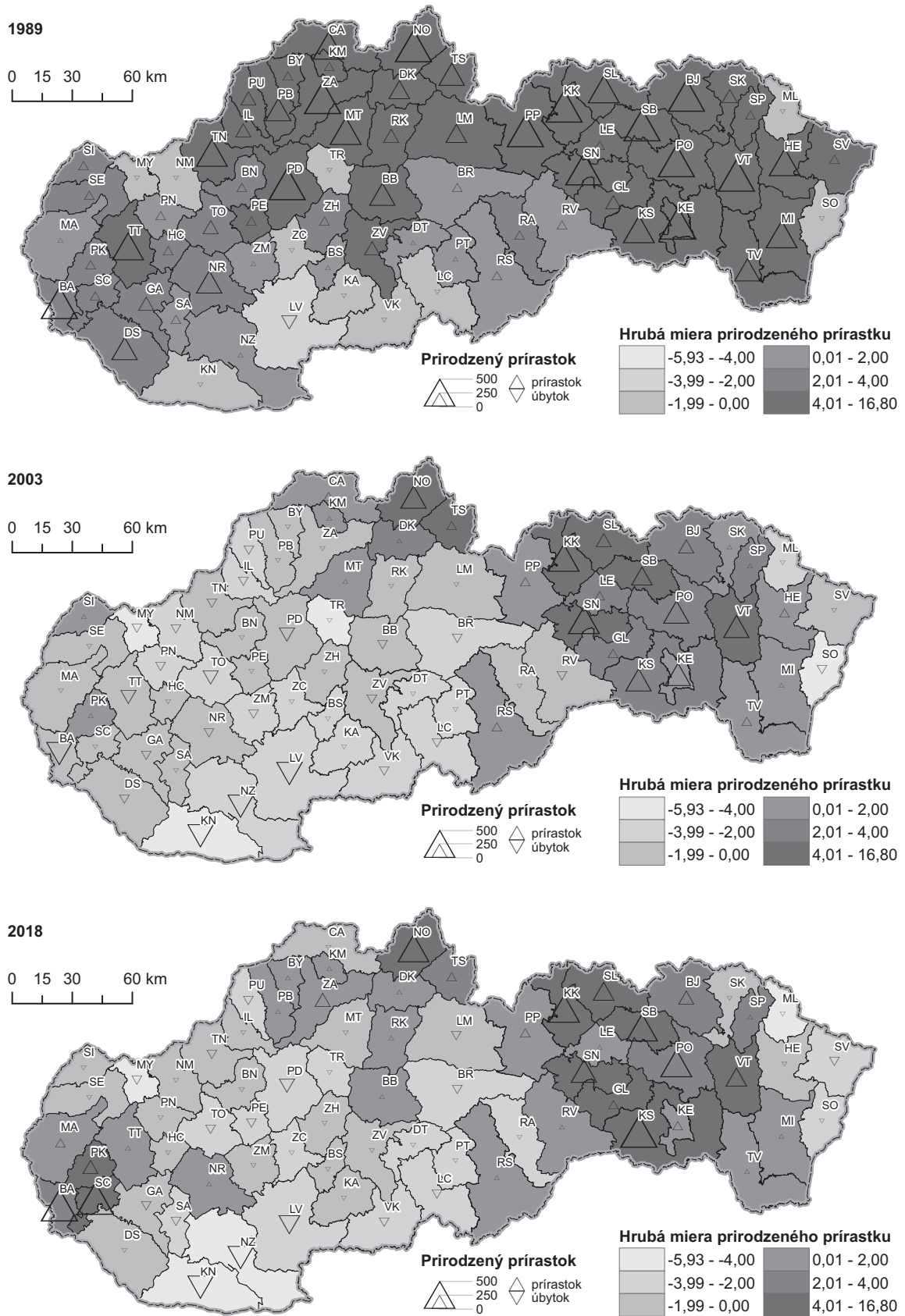
Zvýšené hodnoty celkového prírastku boli zachované do roku 1994. Bol to výsledok dobiehajúcich pronatalitných opatrení zrušených až v roku 1992 a demografického momenta nastaveného v čase socializmu (Káčerová a Bleha 2007). Následne populačné prírastky klesali až do roku 2002, kedy bolo dosiahnuté takzvané dno

odkladania plodnosti (Šprocha et al. 2017). V prvých troch rokoch nového milénia bol zaznamenaný prirodzený úbytok a populačná strata nenastala len vďaka kladnému migračnému saldu. Priestorový obraz sa výrazne zmenil (obr. 4.23b, 4.24b, 4.25b). Celkový prírastok si zachovali len okresy severného a niektoré okresy východného Slovenska. V tejto oblasti sa prejavila prevaha prirodzeného prírastku nad migračnými stratami. Zároveň bol celkový prírastok dosahovaný na krajnom západe republiky, kde bol tvorený pozitívnym migračným saldom.

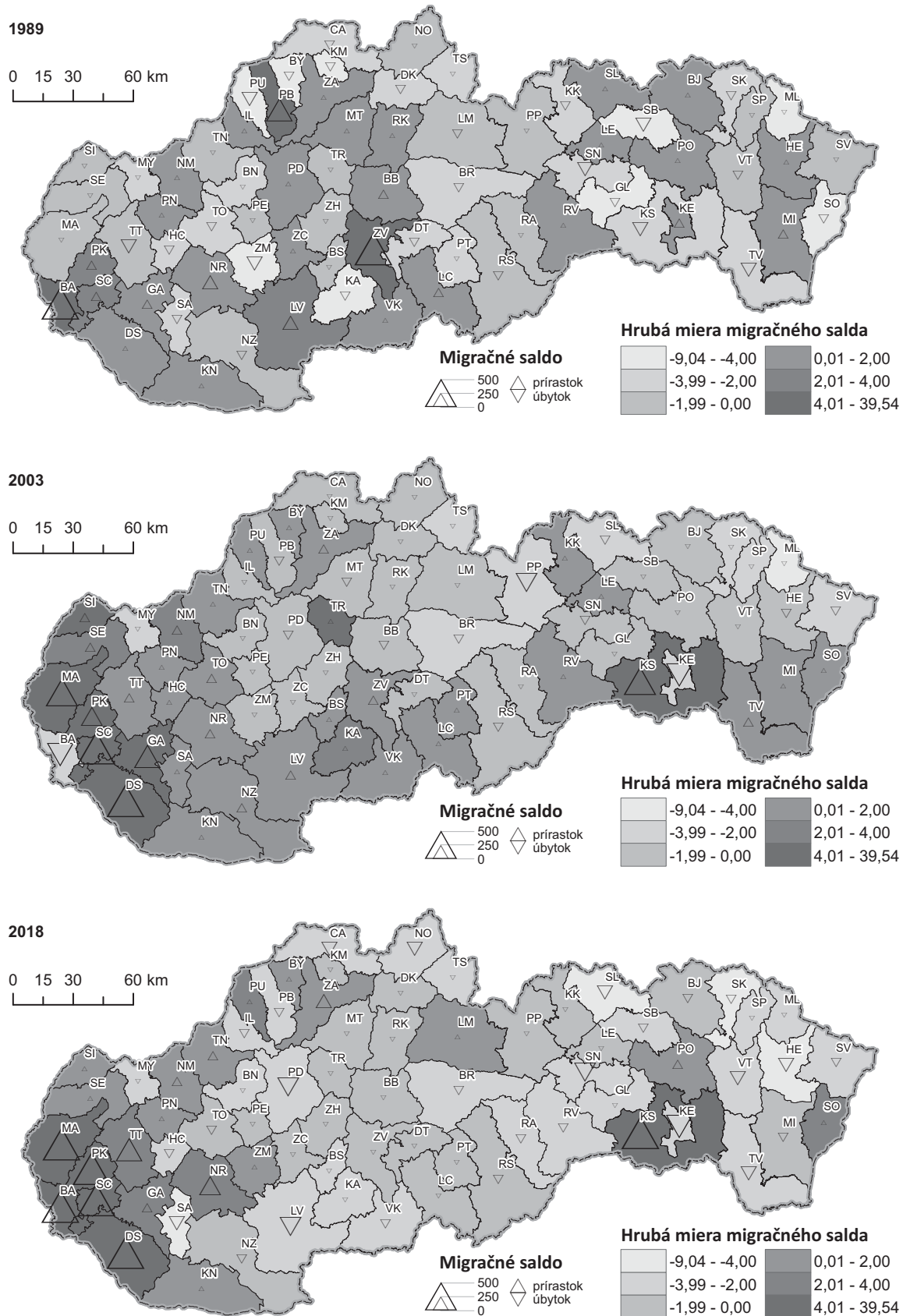
Obr. 4.22. Relatívny celkový prírastok Slovenska a jeho zložky v rokoch 1989 – 2018
Zdroj: ŠÚ SR 2019b, FSU 1992

Po roku 2004 došlo k miernemu zvyšovaniu celkových prírastkov, ktoré vyvrcholili v rokoch 2008 až 2012. Tieto prírastky boli dôsledkom rekuperácie plodnosti, ďalšieho zlepšovania úmrtnostných pomerov a pozitívnej migračnej bilancie (Šprocha et al. 2015). Po roku 2013 celkový prírastok mierne poklesol. V roku 2018 sa zväčšila populácia Slovenska približne o 7-tisíc osôb, čo predstavuje v prepočte na 1000 obyvateľov hodnotu 1,3 osoby. Na tomto prírastku sa zhruba rovnakým pomerom podieľala prirodzená bilancia i migrácia. V porovnaní s rokom 2003

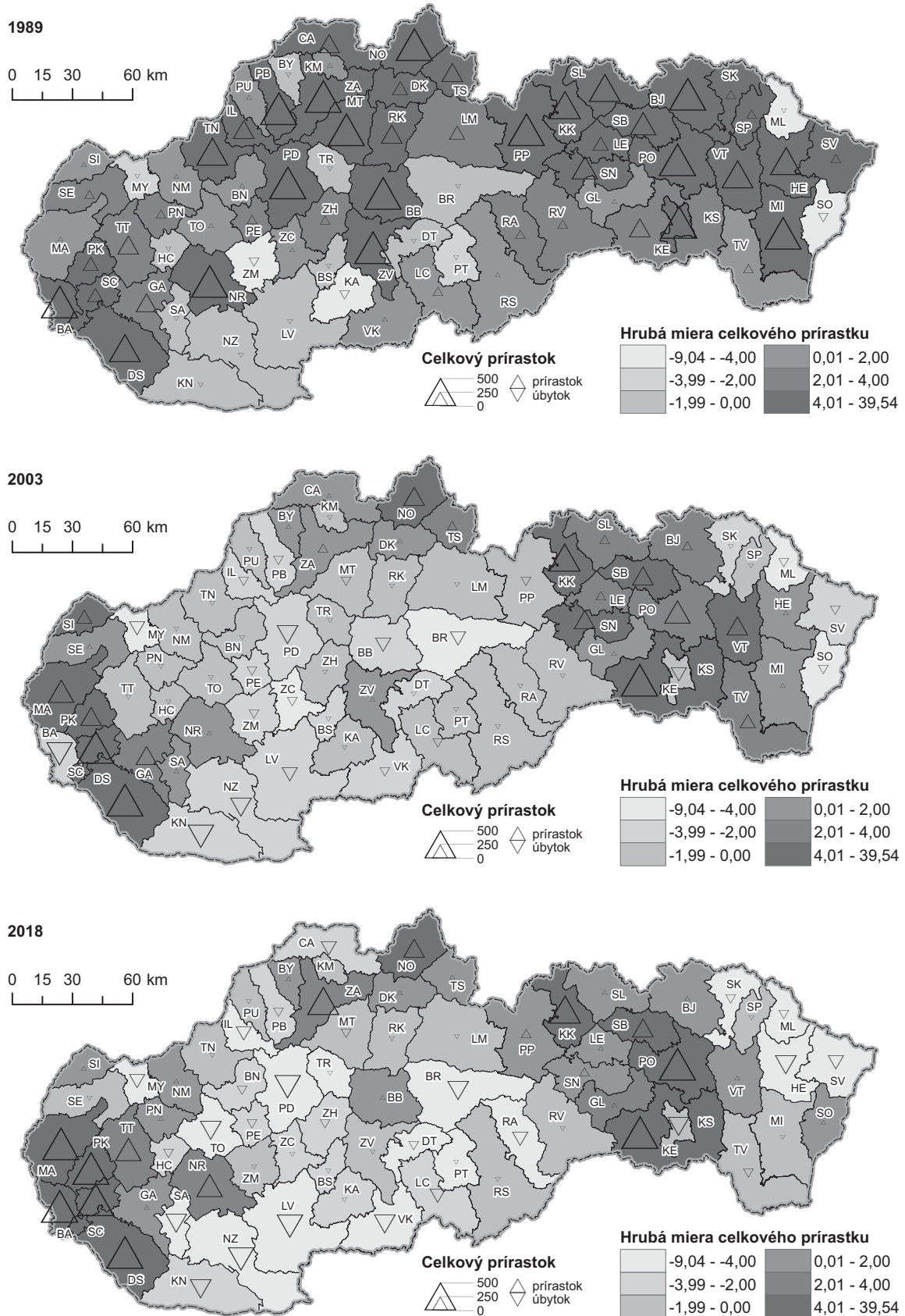

Obr. 4.23 a, b, c. Prírodný prírastok v okresoch SR v rokoch 1989, 2003 a 2018
Zdroj: ŠÚ SR 2019b, FSU 1992, ÚGKK SR 2016

30 rokov transformácie na Slovensku

Obr. 4.24 a, b, c. Migračné saldo v okresoch SR v rokoch 1989, 2003 a 2018
Zdroj: ŠÚ SR 2019b, FSU 1992, ÚGKK SR 2016

Obr. 4.25 a, b, c. Celkový prírastok v okresoch SR v rokoch 1989, 2003 a 2018
Zdroj: ŠÚ SR 2019b, FSU 1992, ÚGKK SR 2016

došlo k miernej úprave priestorových vzorcov (obr. 4.23c, 4.24c, 4.25c). Stále platí, že sever a východ republiky zaznamenali celkové prírastky vďaka prirodzenému prírastku. Novým prvkom je, že prirodzené prírastky dosahuje aj oblasť Bratislavy a jej zázemie. Je to dôsledok migrácie obyvateľstva v mladšom veku do tohto regiónu, ktoré začína zakladať rodiny. Obdobný fenomén môžeme sledovať aj v okresoch s krajskými mestami. Ku koncu roka 2018 Slovensko zaznamenalo 5,45-milióna obyvateľov, čiže od roku 1989 pribudlo 162-tisíc osôb.

4.7 ZHRNUTIE A NÁČRT BUDÚCEHO SMEROVANIA DEMOGRAFICKEJ DYNAMIKY

Isté ustálenie úrovne a intenzity niektorých indikátorov demografických procesov, ktoré nastalo po turbulentnom období predovšetkým v 90. rokoch minulého storočia, by mohlo indikovať relatívnu stálosť demografických procesov v budúcnosti. Nie je však tomu tak. Hoci sa predpokladá nárast úhrnnej plodnosti a ďalší pokles úmrtnosti, demografická dynamika vyjadrená napríklad prirodzeným prírastkom už nikdy nedosiahne pred-transformačné hodnoty. Naopak, stagnácia a regresívny vývoj budú fundamentálnou črtou demografického vývoja.

Aktuálna prognóza demografického vývoja na národnej úrovni (Bleha et al. 2018) predpokladá nárast úhrnnej plodnosti vo všetkých troch variantoch, avšak ani vo vysokom variante predpokladaná plodnosť nedosahuje záchovnú hodnotu 2,1 dieťaťa v prepočte na jednu ženu. Podľa stredného variantu by sa mohla priblížiť k hodnote 1,8. Táto skutočnosť v spojení s čoraz nižším počtom žien vo veku najvyššej reprodukcie ako výsledkom nízkej plodnosti a pôrodnosti po roku 1989, vyústí do znižujúceho sa počtu narodených.

Naopak, vyšší počet seniorov bude pôsobiť v smere zvyšovania absolútneho počtu zomrelých, respektíve hrubej miery úmrtnosti. Popritom očakávame nárast strednej dĺžky života pri narodení, aj vo veku 50 či 65 rokov. Jej hodnoty pre vek 0 rokov by podľa stredného variantu mali vzrásť na približne 83 rokov u mužov a 87 rokov u žien. Tieto hodnoty dosahujú niektoré vyspelé krajiny Európy či Japonsko v podstate už teraz. Svedčí to o výraznom potenciáli na zlepšenie. Dobehtutie krajín Západnej Európy z hľadiska intenzít úmrtnosti je preto iba v rovine veľmi vzdialenej budúcnosti.

Vo všetkých troch scenároch vývoja sa tak predpokladá začiatok prirodzeného úbytku obyvateľstva už v nadchádzajúcej dekáde. Podľa stredného scenára sa rozdiel medzi počtom narodených a zomrelých bude po roku 2030 každoročne pohybovať medzi 15 a 20-tisíc osobami v prospech počtu zomrelých. Predpokladaný zisk zo zahraničnej migrácie by mal podľa jednotlivých variantov dosahovať od 3 do 8-tisíc osôb ročne. Takýto migračný prírastok nebude mať silu zvrátiť negatívnu bilanciu prirodzeného

pohybu. Oficiálne migračné údaje sú navyše ovplyvnené podhodnotenou výškou emigračného komponentu kvôli problémom s jeho evidenciou.

Na základe vyššie uvedených dôvodov môžeme konštatovať, že Slovenská republika bude v najbližších dekádach veľmi pravdepodobne populačne menšou krajinou než je v súčasnosti. Iba vysoký scenár predpokladá mierny nárast počtu obyvateľov, ak sa naplnia optimistické očakávania rastu plodnosti, poklesu úmrtnosti a zvýšeného zahraničného migračného salda. Podľa stredného, najpravdepodobnejšieho scenára, počet obyvateľov Slovenska klesne na 5,1-milióna obyvateľov, podľa nízkeho až niekde k hranici 4,7-milióna.

Tri scenáre vývoja predstavujú vyjadrenie neurčitosti prognózy. Prognostici sú schopní vierohodne predikovať vývoj iba v určitých "mantineloch". Každopádne ani prognózy Európskeho štatistického úradu EUROSTAT či Populačnej divízie OSN sa od predpokladov národnej prognózy veľmi neodlišujú. Rast populácie, aký Slovensko zažilo po druhej svetovej vojne do roku 1989, je jednoducho minulosťou, a regresívny vývoj je niečo, načo si budú musieť zvykať súčasná i budúce generácie verejných predstaviteľov i bežná verejnosť. Bude to téma, o ktorej sa bude určite viac diskutovať najmä v rokoch, kedy dosiahne Slovensko niektorý z demografických „míľnikov“, napríklad prirodzený úbytok alebo v dlhšom časovom horizonte zmenšenie veľkosti populácie k hranici blízkej piatim miliónom obyvateľov.

Je nepochybné, že výrazné regionálne rozdiely na Slovensku z pohľadu demografickej dynamiky zostanú zachované. Hybnou silou bude predovšetkým migračný komponent, najmä vnútorná migrácia, hoci sa predpokladá isté zmiernenie výrazných migračných gradientov a zníženie intenzity priestorovej redistribúcie na úrovni krajov, okresov či funkčných regiónov. Okresy na Slovensku budú výrazne polarizované z hľadiska vývoja počtu obyvateľov. Počet okresov s prírastkom obyvateľov bude podstatne nižší ako počet úbytkových okresov. Na tieto rozdiely vplýva a bude vplývať migrácia, a to nielen priamo, ale i nepriamo cez zvyšovanie pôrodnosti vďaka zväčšeniu reprodukčnej základne v prírastkových okresoch.

PodĎakovanie: kapitola je čiastkovým výstupom z projektu APVV-017-0079, „Analýza a prognóza demografického vývoja Slovenskej republiky v horizonte 2080: identifikácia a modelovanie dopadov na sociálno-ekonomickú sféru v rozličných priestorových mierkach“.

ZÁVER

V predchádzajúcich 15 kapitolách sme načrtli, podľa našej mienky najvýstižnejšie procesy vývoja a transformácie jednotlivých geografických aspektov Slovenska v rokoch 1989 – 2019. Tak ako to najmä v histórii býva pomerne častým javom, časové vymedzenie záujmového obdobia môže byť vnímané ako účelové. Kým rok 1989 by sme ešte mohli považovať istým spôsobom za prelomový vďaka spoločenským, politickým a vzápätí aj ekonomickým zmenám, rok 2019 sa takým na prvý pohľad nejaví. Predsa však je v ľudskej povahe bilancovať uplynulé diania najmä pri okrúhlych výročiach. A práve 30 rokov je istým spôsobom „magické“ výročie, na jednu stranu vymedzuje obdobie dosť dlhé, aby sa v plnej miere prejavili rôzne vývojové trendy, na druhú stranu je toto obdobie ešte dosť krátke na to, aby si jeho priebeh a počiatočný stav ešte pamätala významná časť populácie. V úvode sme poukázali na skutočnosť, že približne od obdobia, v ktorom práve žijeme, sa systém z pred roka 1990 začne „prepadať“ do „dávnej“ minulosti, ktorá sa bude postupne meniť na spomienky stále menšieho okruhu pamätníkov. Samozrejme tento proces je kontinuálny, ale predsa len nie náhodou sa obdobie zhruba 30 rokov považuje za obdobie jednej generácie. Naša spoločnosť už skrátka prechádza do obdobia, v ktorom bude dominovať generácia, ktorá prišla až počas nami skúmaného obdobia transformácie a ktorej bude z objektívnych príčin toto obdobie ako celok stále vzdialenejšie, pretože jej čoraz viac bude chýbať osobná skúsenosť s celou skúmanou dobou.

Ako teda môžeme zhodnotiť tých uplynulých 30 rokov transformácie Slovenska? V našej monografii poukazujeme na skutočnosť, že jednoduchá odpoveď neexistuje. Aj keď výber 15 parciálnych aspektov transformácie sa môže zdať široký, určite nie je vyčerpávajúci, stále by bolo možné vygenerovať ďalšie témy, no napriek tomu sme vytvorili, podľa našej mienky, doposiaľ asi najucelenejší pohľad na transformáciu Slovenska v rokoch 1989 – 2019 z geografického pohľadu. Predovšetkým sa Slovensko v tomto období etablovalo ako nový medzinárodne uznaný štát, ktorý si pomerne rýchlo, no nie bez problémov, získal medzinárodné uznanie a najmä úspešne zakotvil svoje geopolitické postavenie v rámci EÚ a NATO. Hoci v kontexte búrlivého aktuálneho diania a turbulentných vnútropolitických udalostí sa to na prvý pohľad nemusí zdať zjavné, v našom výskume dokladáme, že v skutočnosti si slovenská zahraničná politika až doposiaľ ako celok zachovala vysokú mieru kontinuity. Z pohľadu jej korelácie s ekonomickými väzbami je možné ju vnímať na základe rôznych ukazovateľov ako vysoko pragmatickú. Avšak globálne geopolitické zmeny môžu tento trend zvrátiť. Kým v prvej polovici sledovaného obdobia dominovali slovenskej zahraničnej politike jasné ciele v podobe završenia integračných procesov, v poslednej dekáde stále akútnejšie takýto mobilizačný cieľ chýba. Táto neurčitnosť, zdanlivo až náhodilosť zahraničnopolitického vývoja má svoj pendant aj vo vnútropolitickom smerovaní Slovenska. Ako poukazujeme v druhej kapitole, vnútropolitický vývoj Slovenska cez

prizmu volebných preferencií v parlamentných voľbách ukazuje značnú nestabilitu. Na Slovensku sa za obdobie 30 rokov nepodarilo vytvoriť stabilnú politickú scénu v zmysle vytvorenia dominantných kontinuálne existujúcich politických strán. Naopak, dochádzalo neustále k prelievaniu voličskej podpory k novým a novým subjektom. Hoci sme identifikovali z pohľadu priestorovej diferenciácie volebnej podpory isté rámce, je ťažké ich generalizovať. Objavili sa najmä polarizácie medzi veľkými mestami a prevažne vidieckym zázemím. Čo sa však prejavilo najviac, je rastúca indiferencia volebných preferencií tak z hľadiska územného, ako aj z hľadiska podpory jednotlivých politických subjektov. Rovnako ako v zahraničnopolitickej sfére sa aj vo vnútornej politike Slovenska vytráca nejaký určujúci mobilizačný (ideový) prvok. V protiklade s týmito trendami je naopak vývoj regionálnej politiky a regionálneho rozvoja. Práve vďaka úspešnej európskej integrácii sa na Slovensku podarilo vybudovať úplne nový komplexný systém programového, inštitucionálneho a legislatívneho rámca ako nevyhnutného základu vytvorenia funkčného systému regionálneho rozvoja a regionálnej politiky. Hoci je miera reálnej efektivity a dopadov tohto systému na zmiernenie regionálnych disparít predmetom mnohých diskusií a výskumov, je nepochybné, že ide o zásadný nástroj štátu a samospráv, ktorým v podmienkach trhového mechanizmu dokážu ovplyvňovať rozvoj regiónov.

Druhou zásadnou oblasťou transformácie Slovenska sú zmeny v jeho populácii a osídlení. Slovensko sa v tomto ohľade počas uplynulých 30 rokov zaradilo medzi väčšinu ostatných európskych krajín. Populácia Slovenska prešla z hľadiska parametrov jej dynamiky zásadnými zmenami najmä na sklonku 20. storočia, pričom aj kompenzačný efekt v nasledujúcom období mal veľmi nízku intenzitu. Stagnácia a regresívny vývoj budú fundamentálnou črtou demografického vývoja Slovenska. Táto stagnácia sa však netýka štruktúr populácie Slovenska, ktoré v sledovanom období podliehali taktiež zásadným premenám. Určujúcim prvkom je starnutie populácie Slovenska, od ktorého sa odvíjajú i ďalšie parametre. Z pohľadu prepojenia problematiky štruktúr obyvateľstva a spoločensko-politického vývoja, ktorému je venovaný začiatok našej monografie, je potrebné zdôrazniť, že nové politické rámce, v ktorých sa Slovensko po roku 1990 ocitlo, výrazne ovplyvnili najmä formovanie religióznej štruktúry obyvateľstva a spätne zasa vývoj religiozity sa stále viac prepája s politikou. Napriek spomínanej stagnácii populačnej dynamiky je paradoxom, že jedným zo základných problémov významnej časti slovenskej populácie je otázka bývania. Tento paradox je však iba zdanlivý. Výrazný útlm bytovej výstavby súvisiaci najmä s ekonomickou transformáciou a zásadným znížením úlohy štátu v bytovej politike bol síce previazaný aj s výraznými populačnými zmenami v poslednej dekáde 20. storočia, no v ďalšom vývoji sa ukázali oveľa zložitejšie prepojenia. Bytová výstavba začala byť na jednej zásadne ovplyvňovaná ekonomickými faktormi (kúpyschopnosťou obyvateľstva, ktorá zasa bola odrazom ekonomického rozvoja regiónu), na druhej strane sama v kombinácii ďalšími faktormi generovala rozvoj a tiež podporovala zlepšovanie pozitívneho

vývoja populácie. Jedným z trendov vývoja Slovenska sa tak stala dekoncentrácia a najmä značné prehĺbovanie regionálnych rozdielov vo vývoji bytovej výstavby. To v kombinácii s pretrvávajúcim chronickým nedostatkom bytov v spojení s priestorovo veľmi nerovnomernou ďalšou výstavbou predstavuje výrazný moment v ďalšom vývoji a transformácii regionálnych štruktúr Slovenska. Čiastočne sa tento efekt prejavuje i na transformácii slovenských miest. Práve mestá predstavujú jeden z fenoménov najviditeľnejších zmien za posledných 30 rokov. Kontrastuje v nich ich často výrazný územný rast intravilánov v kontraste so stagnujúcim populačným vývojom. Zmenila sa nielen vonkajšia podoba miest, ale aj ich funkcie. Slovenské mestá sa stále ostrejšie stratifikujú podľa ekonomického, sociálneho a tiež demografického vývoja. Hoci mesto bolo vnímané tradične ako pól rozvoja v danom regióne, v zmenených ekonomických podmienkach nedokáže túto úlohu plniť každé mesto. Na jednej strane stojí dynamický rozvoj metropoly – Bratislavy, na opačnej strane spektra zasa malé mestá, hoci aj okresnej úrovne v periférnych regiónoch Slovenska.

Ďalšou oblasťou transformácie Slovenska je jeho hospodárstvo. Máloktorý sektor vyvoláva také diskusie, ako poľnohospodárstvo. Ako poukazujeme, transformácia poľnohospodárstva bola zásadne ovplyvnená komplexom zásadných zmien v rôznych oblastiach, od majetkovo-právnych, štruktúrnych, cez ekonomické až po politické. Napriek všeobecným tvrdeniam o zavedení trhovej ekonomiky na Slovensku po roku 1989, poľnohospodárstvo (nielen na Slovensku) zostáva najviac regulovaným odvetvím hospodárstva, do ktorého vstupuje množstvo aktérov, pričom tieto zmeny prebiehajú na pozadí globálnych zmien poľnohospodárstva a svetovej ekonomiky. Napriek množstvu problémov však možno povedať, že zásadné transformačné zmeny vyvolané zmenou spoločenského a ekonomického systému pred 30 rokmi už prebehli a ďalšie zmeny v poľnohospodárstve už sú a budú vyvolávané ďalšími faktormi. Za pomerne úspešnú sa často považuje transformácia priemyslu na Slovensku. Hoci aj v tomto prípade sa diskutuje o zavedení trhovej ekonomiky, poukazujeme na skutočnosť, že na celovom smerovaní priemyselnej výroby má významný podiel i štát so svojimi mechanizmami investičných stimulov. Aj vďaka tomu si Slovensko ako celok udržalo silnú strojársku výrobu, ktorej novým dynamickým prvkom, ktorý na seba významným spôsobom viaže ďalšie druhy výrob je automobilový priemysel. To síce na jednej strane umožnilo zvrátiť hlbokú recesiu slovenskej ekonomiky z 90. rokov 20. storočia, no na druhej strane vytvorilo zo Slovenska integrovanú perifériu západnej Európy. Túto integráciu nielen voči západnej časti Európy, ale aj moderné a efektívne prepojenie vnútorného trhu Slovenska má okrem iného prehĺbiť aj transformácia dopravy, bez ktorej sa súčasná moderná globalizovaná ekonomika nemôže rozvíjať. Hoci za uplynulých 30 rokov došlo k výrazným zmenám v doprave na Slovensku, v mnohom požiadavky na jej efektívnu transformáciu ďaleko predbiehajú skutočný stav. Zásadnou otázkou bola modernizácia dopravnej infraštruktúry a jej hierarchizácia. Najdynamickejší rozvoj nastal v cestnej doprave, čo však prináša mnohé problémy. Toľko medializovaná pomalá výstavba

diaľnic je len povestnou špičkou ľadovca. Problémom sú mnohé ďalšie tlaky, nízka miera koncepcnosti rozvoja dopravy ako celku, a najmä zásadné podcenenie železníc, ktorých modernizácia oproti cestnej infraštruktúre ešte viac zaostáva. Štát ako hlavný aktér a garant rozvoja dopravnej infraštruktúry nedokáže včas a pružne reagovať na aktuálne výzvy, predovšetkým na stále rastúci tlak na mobilitu obyvateľstva. Pretože ak pri poskytovaní rôznych služieb (zdravotníctva, vzdelania, či dochádzky za prácou) chce presadzovať väčšiu mieru efektivity, bez kapacitne primeranej a funkčnej dopravy to nebude možné. Spomenuli sme demografické a hospodárske faktory transformácie Slovenska počas 30. rokov, práve tie sa navzájom prepájajú v ďalšej oblasti, ktorou je školstvo na Slovensku. Rozvoj kapacitných možností jednotlivých stupňov školstva a ich priestorová distribúcia je zásadným spôsobom, najmä na nižších stupňoch, ovplyvňovaná demografickými faktormi, no postupne smerom k vyšším stupňom škôl stále väčší vplyv zohrávajú aj ekonomické a spoločenské faktory. A tak zatiaľ čo pri transformácii siete základných škôl môžeme uvažovať o miere schopnosti štátu a samospráv zabezpečiť jednu zo základných funkcií štátu, ktorú štát na seba vzal už v 18. storočí, v prípade najmä siete a kapacitách vysokých škôl je možné skôr uvažovať o celkovom smerovaní spoločnosti. Uplynulých 30 rokov znamenalo zásadnú zmenu v rôznych aspektoch slovenského školstva, no podobne ako v poľnohospodárstve, ktoré prešlo koncom minulého storočia od produkčného k postprodukčnému, aj slovenské školstvo sa po fáze kvantitatívneho rastu bude musieť na prahu nového milénia obrátiť k rozvoju kvality. V tomto rámci bude pravdepodobne ešte viac vystavené tlakom na prehlbenie hierarchizácie, podobne ako iné sektory.

Jednou z oblastí, ktorá je považovaná za viditeľný prejav presadenia sa trhovej ekonomiky na Slovensku je transformácia maloobchodu. Po prechode na trhové hospodárstvo sa začali v maloobchode na Slovensku prejavovať rôzne transformačné procesy: atomizácia, internacionalizácia, koncentrácia, kooperácia v kontexte globalizačných procesov. Maloobchod ako sektor hospodárstva, ktorý štát ovplyvňuje relatívne najmenej, je asi sektorom, kde sa najviditeľnejšie prejavujú ekonomické a sociálne tlaky, ktoré nachádzajú svoj odraz v rozvoji a štruktúre maloobchodnej siete. Slovensko sa v sektore maloobchodu zaradilo medzi okolité krajiny aj v otázke vplyvov globalizácie a internacionalizácie symbolizovanej najmä rozmachom nákupných centier versus podpory lokálnej ekonomiky a vzniku alternatívnej spotreby.

Za jednu z príležitostí ekonomického o sociálneho rozvoja Slovenska ako celku a najmä viacerých jeho regiónov je považovaný rozvoj cestovného ruchu. Lákavé prípady zo zahraničia, kde vo viacerých prípadoch hospodársky stagnujúce, či periférne regióny sa začali dynamicky rozvíjať vďaka turizmu, sú inšpiráciou aj pre viaceré regióny Slovenska. Ako sa však ukazuje, mnohé idealizované očakávania z pred troch desaťročí sa v tomto smere zďaleka nenaplnili. Napriek tomu možno hodnotiť aj transformáciu sektora cestovného ruchu na Slovensku ako pomerne úspešnú. Mnohé aspekty

samozrejme podliehali ekonomickým a sociálnym vplyvom z iných sektorov, navyše Slovensko muselo a musí v tomto smere neustále čeliť silnému konkurenčnému tlaku okolitých krajín. I v rozvoji cestovného ruchu na Slovensku sa však v mnohých oblastiach prehlbuje polarizácia medzi jednotlivými regiónmi a zadá sa, že rozvoj turizmu regionálne disparity nezriedka ešte prehlbuje.

Rovnako, ba ešte výraznejšie sa prehlbuje polarizácia a regionálne disparity v sociálnej oblasti. Kým pred rokom 1989 z ideologických dôvodov fenomén chudoby formálne neexistoval, po roku 1990 sa „objavil“ s o to väčšou intenzitou. Samozrejme bola tu najmä priama súvislosť s ekonomickou transformáciou, ktorá postihla jednotlivé regióny Slovenska diferencovane. Už od druhej polovice 90. rokov 20. storočia sa otvorene v geografickej obci diskutovalo o „dvoch Slovenskách“ – tom perspektívnejšom západnom až severozápadnom a tom chudobnom južnom až východnom. Tento priestorový model sa v rôznych variáciách opakuje aj pokiaľ ide o rôzne indikátory prejavov chudoby na Slovensku. Napriek čiastočne pozitívnym trendom vývoja od druhej polovice sledovaného obdobia zostáva však tento problém jedným z kľúčových a zásadným spôsobom vplýva na možnosti ďalšieho rozvoja niektorých regiónov Slovenska. Práve prehlbovanie regionálnych rozdielov je jav, ktorým transformačné procesy zmenili obraz Slovenska. Transformačné procesy boli odrazom zásadných zmien nielen v reštrukturalizácii, výkonnosti a prosperite ekonomických subjektov, ale vo zvýšenej miere aj v uplatnení kvalitatívnych faktorov ako sú ľudské zdroje, sociálny kapitál a infraštruktúrna vybavenosť regiónov. Všetky tieto javy mali vplyv na vývoj a zmeny v regionálnej štruktúre územia Slovenska.

Poukázali sme na veľmi zložitý proces transformácie Slovenska počas uplynulých 30 rokov. Dokonca ani nehovoríme o transformácii ale o transformáciách, pretože ako sme už uviedli, v rôznych aspektoch prebiehali tieto transformácie rôzne. Na záver sa nebudeme uchýľovať k nejakým generalizovaným a hodnotiacim výrokom a nanucovať čitateľom jednoznačné závery, pretože ich podľa našej mienky ani nie je možné zodpovedne formulovať. Transformačné procesy na Slovensku však môžeme jednoznačne označiť ako veľmi intenzívne. Vo výraznej miere prehĺbili nielen regionálne disparity, ale najmä zásadným spôsobom zmenili celú krajinu. A práve na tieto zmeny sme zamerali v našej monografii pozornosť.

LITERATÚRA

- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. New York (Verso).
- Arzheimer, K., Carter, E. (2006). Political opportunity structures and right-wing extremist party success. *European Journal of Political Research*, 45, 3, 419-443.
- Åslund, A. (2018). Ten lessons from a quarter of a century of post-communist economic transformation. *Economics of Transition*, 26, 4, 851-862.
- ASPE (2013). *Change in poverty by select demographic groups: 2007–2012*. Office of Human Services Policy. Issue brief (September 27, 2013).
- ATLAS RÓMSKYCH KOMUNÍT (2019). Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Inštitút pre výskum práce a rodiny. Dostupné na: www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019 [cit. 2019-10-14].
- Babiak, R. (2012). Formovanie regionálnej politiky na Slovensku po roku 1993 v kontexte vývoja nezamestnanosti. *Folia Geographica*, 54, 20, 5-22.
- Bačík, M. (2013). Populácia Slovenska z pohľadu ostatného cenzu 2011 (počet a rozmiestnenie obyvateľstva). *Geographia Cassoviensis*, 7, 1, 5-15.
- Baláž, V. (1996). Coupon Privatization and Investor Protection A Case Study from the Slovak Republic. *Journal of Interdisciplinary Economics*, 7, 1, 3-26.
- Baláž, V. (2004). Trendy v regionálnom vývoji Slovenskej republiky: ekonomická teória a prax. *Ekonomický časopis*, 52, 7, 783-800.
- Baláž, V., Kluvánková-Oravská, T., Zajac, Š. (2007). *Inštitúcia a ekonomická transformácia*. Bratislava (Veda).
- Baláž, V. a Hamara (2016). Analýza závislosti exportu SR na vývoji ekonomiky SRN. *Politická ekonomie*, 64, 5, 573-590.
- Balko, L. (2004). *Zahraničné investície: šláger súčasnosti*. Bratislava (EPOS).
- Balog, M., Duman, P. (2010). *Klastrovanie – predpoklad úspechu*. Dostupné na: http://www.siea.sk/materials/files/inovacie/slovenske_klastre/SIEA-brozura-Klastrovanie.pdf [cit. 2019-05-04].
- Bandlerová, A. (2013). *Postavenie poľnohospodárskych družstiev na Slovensku*. Dostupné na: www.slpk.sk/eldo/aktualne_otazky_legislativy/bandlerova.pdf [cit. 2019-08-01].
- Bański, J. (2001). Problem areas in Polish agriculture. *Geographia Polonica*, 74, 1, 47-63.
- Bański, J. (2008). Agriculture of Central Europe in the period of economic transformation. In: Bański, J., Bednarek, M. (eds.). *Contemporary changes of agriculture in East-Central Europe*. Varšava (Institute of Geography and Spatial Organization), s. 7-20.
- Bański, J. (2011). Changes in agricultural land ownership in Poland in the period of the market economy. *Agricultural Economics*, 57, 2, 93-101.
- Bański, J. (ed.) (2019). *Three Decades of Transformation in the East-Central European Countryside*. Cham (Springer).
- Bański, J., Bednarek, M. (eds.). (2008). *Contemporary changes of agriculture in east-central Europe*. Varšava (Institute of Geography and Spatial Organization).
- Baráth, J., Szöllös, J., Černák, P. (1995). Analýza stability územia volebnej podpory politických strán (na základe výsledkov volieb 1990, 1992, 1994). *Geografický časopis*, 47, 4, 247-259.
- Barnes, T., Peck, J., Sheppard, E., Tickell, A. (2007). Methods Matter: Transformations in Economic Geography. In: Tickell, A., Sheppard, E., Peck, J., Barnes, T. (eds.). *Politics and Practice in Economic Geography*. Londýn (Sage), s. 1-24.
- Barth, F. (1998). *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Longrove (Waveland Press).
- Bartolini, S. (2005). La formation des clivages. *Revue Internationale de Politique Comparée*, 12, 1, 9-34.

- Bartolini, S., Mair, P. (1990). *Identity, competition, and electoral availability. The stabilization of European electorates 1885-1985*. Cambridge (Cambridge University Press).
- Bartošová, M., Buday, Š. (2013). Global challenges for sustainable agriculture and rural development in Slovakia. *Journal of Central European Agriculture*, 14, 3, 263-278.
- Beblavý, M., Kubánová, M. (2001). *Národná správa o vzdelávacej politike*. Bratislava (Róbert Vico – vydavateľstvo).
- Bednář, P. (2005). Geografie maloobchodní sítě v polycentrickém městě. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 3 (Sup.), 30-42.
- Berežný, R. (2018). Identifikácia faktorov ovplyvňujúcich dopyt po prímestskej autobusovej doprave v Žilinskom samosprávnom kraji. *Svet dopravy*, 2018, 1, 65-75.
- Bezák, A. (2001). O regionálnych trhoch práce, nových krajoch a tokoch nezamestnaných. *Geografický časopis*, 53, 4, 295-305.
- Bezák, A. (2014). Funkčné mestské regióny na Slovensku v roku 2001. In: Lauko, V. (ed.). *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave), s. 169-198.
- Bičík, I., Götz, A. (1996). Regionální aspekty transformace českého zemědělství. In: Hampl, M. (ed.). *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha (Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy), s. 239-253.
- Bičík, I., Götz, A. (1996). Main Regional Changes in Agriculture of the Czech Republic after 1989. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 37, 207-213.
- Bičík, I., Jančák, V. (2002). České zemědělství po roce 1990, *Geografie*, 106, 4, 209-221.
- Bičík, I., Jančák, V. (2003). The changes of rural space in Czechia in the period of transformation 1990–2015. *AUC-Geographica*, 37, 1, 11-20.
- Bičík, I., Jančák, V. (2005). *Transformační procesy v českém zemědělství po roce 1990*. Praha (Univerzita Karlova v Praze).
- Bilková, K., Križan, F. (2015). Mapping of grocery stores in Slovak countryside in context of food deserts. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 63, 5, 1633-1638.
- Blaas, G. (1994). Problémy agrárnej politiky v krajinách strednej Európy s prechodovou ekonomikou. *Agroekonomika*, 4, 2, 49-51.
- Blaas, G. (2013). *Poľnohospodárstvo a potravinárstvo Slovenska z hľadiska prechodu k vyššiemu štádiu rozvoja*. Bratislava (Ekonomický ústav SAV).
- Blažek, J., Kostelecký, T. (1991). Geografická analýza výsledku parlamentných volieb v roku 1990. *Geografie*, 96, 1, 1-14.
- Blažek, J., Uhlíř, D. (2011). *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Praha (Karolinum).
- Blažík, T. (1997). Changes in the Geopolitical Position of Slovakia in the 1990s. *AUC, Geographica*, 22 (Sup.), 285-289.
- Blažík, T. (2004). Slovensko ako súčasť Európskej únie. In: Dubcová, A., Kramáreková, H. (eds.). *Stredoeurópsky priestor – geografia v kontexte nového regionálneho rozvoja*. Nitra (UKF), s. 411-416.
- Blažík, T., Falťan, V., Tarasovičová, Z., Saksa, M. (2011). Zmeny využitia zeme vybraných okresov rôznych poľnohospodárskych produkčných oblastí v kontexte prebiehajúcich transformačných procesov. *Geografický časopis*, 63, 4, 301-323.
- Bleha, B., Šprocha, B., Vaňo, B. (2018). *Prognóza obyvateľstva Slovenska do roku 2060. Revízia poznatkov a predpokladov v kontexte pokračujúcej transformácie*. Bratislava (INFOSSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Bleha, B., Vaňo, B., Bačík, V. et al. (2014). *Demografický atlas Slovenskej republiky*. Bratislava (GeoGrafika, Univerzita Komenského v Bratislave a INFOSSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).

- Boamfă, I., Stan, A.-E. (2008). Crono-spatial repartition of vote presence to the elections for european parliament (1979-2007). *Romanian Review on Political Geography*, 10, 2, 82-92.
- Bodocan, V. (2001). Regions and Electoral Divisions in Transilvania. In: *Revista Română de Geografie Politică*, Anul III, 1, Editura Universităţii din Oradea.
- Bodocan, V. (2003). The Multidimension of Electoral Behaviour in Transylvania. In: Benedek, J., Schultz E. (eds.). *Würzburger Geographische Manuskripte. Heft 63, Südosteuropa*. Würzburg (Geographische Entwicklungen im Karpatenraum).
- Bodocan, V. (2006). Electoral Behavior in Rural Areas. Case Study: Last Elections in Romania. *Revista română de geografie politică*, 9, 2, 5-11.
- Bornschiefer, S. (2009). *Cleavage Politics in Old and New Democracies, A Review of the Literature and Avenues for Future Research*. San Domenico di Fiesole (European University Institute).
- Brada, J. C. (1996). Privatization is Transition – or is It? *Journal of Economic Perspectives*, 10, 2, 67-86.
- Britannica (2009). *Foreign policy*. Dostupné na: www.britannica.com/topic/foreign-policy [cit. 2009-07-05].
- Buček, J. (1994). Dopravná infraštruktúra a problém využitia geopolitickej polohy Slovenskej republiky. *Medzinárodné otázky*, 3, 2, 43-54.
- Buček, J., Gurňák, D., Ištók, R., Slavík, V., Szóllós, J. (2009). A new state in central Europe – the changing political geography of the Slovak republic. *Geographia Slovaca*, 26, 17-47.
- Buček, M., Tvrdoň, J., Ivaničková, A. (2000). *Regionálny rozvoj SR. Špeciálny prípravný program pre štrukturálne fondy v Slovenskej republike*. Bratislava (Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR).
- Bučeková, I., Nováková, G., Kusendová, D. (2016). Časovo-priestorové diferencie v zahraničnej návštevnosti Slovenska. *Geografický časopis*, 68, 4, 333-351.
- Bucher, S. (2012). Aspects of the phenomenon of demographic population aging in Czechia and Slovakia: Time and regional dimensions. *Human geographers: Journal of studies and research in human geography*, 6, 1, 33-25.
- Buchta, S. (1996). Transformačné peripetie slovenského poľnohospodárstva a zmeny vidieckej society. *Slovenský národopis*, 44, 345-350.
- Buchta, S. (1998). Slovenský vidiek – stres z budúcnosti. *Zemědělská ekonomika*, 44, 8, 359-364.
- Buchta, S. (2018). Štrukturálne zisťovanie fariem a vývoj pracovných síl v poľnohospodárstve. *Roľnícke noviny*, č. 21 (z 23. 5. 2018).
- Bujňáková, M. (2010). Postavenie poľnohospodárstva v ekonomike SR. In: Kotulič R., Adamišín P. (eds.). *Prosperita poľnohospodárskej výroby pre zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja regiónov*. Prešov (Prešovská Univerzita v Prešove), s. 21-29.
- Bunčák, J. (2001). Religiozita na Slovensku: stredoeurópsky rámeč. *Sociológia*, 33, 1, 47-69.
- Bunčák, J., Harmadyová, V. (1993). Transformácia sociálnej štruktúry. *Sociológia*, 25, 4-5, 389-402.
- Bunčák, J., Hrabovská, A., Sopóci, J. (2019). Spôsob života a kultúrna spotreba sociálnych tried v slovenskej spoločnosti. *Sociológia*, 51, 1, 25-43.
- Burcin, B., Kučera, T. (2008). Úmrtnosť. In: Pavlík, Z. (ed.). *Populační vývoj České republiky 1990 – 2002*. Praha (Univerzita Karlova), s. 57-67.
- Burcin, B., Mészáros, J. (2008). Vývoj odvrátiteľnej úmrtnosti na Slovensku. *Slovenská štatistika a demografia*, 2-3, 24-39.
- Bútorová, Z., Gyarfášová, O., Kúska, M. (1996). Povolebný vývoj Slovenska vo svetle prieskumov verejnej mienky. *Sociológia*, 28, 5, 431-460.
- Cákoci, R. (2013). Cestovný ruch na Slovensku.

- In: Lauko, V. (ed.). *Geografia Slovenskej republiky – humánna geografia*. Bratislava (Geo-grafika), s. 214-253.
- Cákoci, R., Kasagrandá, A., Tolmáči, L. (2014). Cestovný ruch na Slovensku. In: Lauko, V. (ed.). *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave). s. 479-496.
- Carter, E. L. (2000). *Small Party Success and Institutional Contexts: The Case of the Extreme Right in Western Europe*. Manchester (Manchester University Press).
- Ciaian, P., Swinnen, J. (2006). Land Market Imperfections and Agricultural Policy Impacts in the New EU Member States: A Partial Equilibrium Analysis. *American Journal of Agricultural Economics*, 88, 4, 799-815.
- Clark, C. (1940). *The Conditions of Economic Progress*. Londýn (MacMillan & Co. Ltd).
- Cohen, M. J. (2014). *The decline and fall of consumer society?. Great Transition Initiative*. Dostupné na: greattransition.org/document/the-decline-and-fall-of-consumer-society [cit. 2018-12-22].
- Cohen, M. J., Brown, H. S., Vergragt, P. J. (2017). *Social Change and the Coming of Post-consumer Society: Theoretical Advances and Policy Implications*. New York (Routledge).
- Csaki, C. (1992). *Transformation of agriculture in central Eastern Europe and the former USSR: Major policy issues and perspectives*. Washington (World Bank Publications).
- Csatári, B., Farkas, J., ZS. (2008). Agrarian and rural development in Hungary, 1990–2005. *Studia Obszarów Wiejskich*, 15, 147-164.
- Cudny, W. (2006). Socio-economic Changes in Medium-sized Towns in Poland During the Transformation Period. *Folia Geographica*, 10, 53-59
- Cushman & Wakefield (2018). *European Shopping Centres. The development Story*. CVTI SR 2019. Dostupné na: www.cvtisr.sk [cit. 2019-09-11].
- Čermák, Z. (1997). Geografické aspekty vnitřní migrace v České republice. *Demografie*, 52, 3, 242-248.
- Čermák, Z., Hampl, M., Müller, J. (2009). Současné tendence vývoje obyvateľstva metropolitných areálů v Česku: dochází k významnému obratu? *Geografie*, 114, 1, 37-51.
- Čorný, M. (1963). Geografia priemyslu. In: Ivanička, K. (ed.). *Teoretické problémy geografie*. Bratislava (SPNB), s. 28-37.
- Dahrendorf, R. (1990). *Reflections on the Revolution in Europe*. Londýn (Chatto & Windus).
- Dalton, R. J. (1996). The History of Party Systems. In: Dalton, R. (ed.). *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Western Democracies*. Chatham (Chatham House), s. 149-164.
- Danglová, O. (2006). *Slovenský vidiek. Bariéry a perspektívy rozvoja*. Bratislava (Ústav etnológie SAV).
- Danielová, K. (2008). Komerčná suburbanizácia mesta Trenčín v transformačnom období po roku 1989. *Geografická revue*, 4, 2, 103-113.
- Danielová, K. (2008). Postavenie mesta Trenčín medzi vybranými slovenskými mestami podľa úspešnosti transformácie. *Acta geographica Universitatis Comeniana*, 51, 57-69.
- Danielová, K. (2009). Vybrané transformačné procesy a ich prejav v priestorovej štruktúre Novej Dubnice v období po roku 1989. In: Dubcová, A. (ed.). *Stredoeurópsky priestor. Geografia v kontexte regionálneho rozvoja*. Nitra (Univerzita Konštantína Filozofa), s. 77-83.
- Danielová, K. (2010). Vybrané prejavy transformácie hospodárstva mesta Trenčín po roku 1989. In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno (Masarykova univerzita), s. 72-84.
- Danielová, K. (2011). Transformácia po roku 1989v meste Nová Dubnica – ako ju vnímajú dve generácie? In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XIV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. (Brno (Masarykova univerzita), s. 148-160.

- Danielová, K. (2017). Transformácia priestorovej štruktúry potravinárskeho maloobchodu v Trenčíne. In: Križan, F., Bilková, K., Barlík, P. (eds.). *Maloobchod a špecifická časovo-priestorového správanie spotrebiteľov*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 169-195.
- Danielová, K., (2012). Vybrané transformačné procesy a ich prejav v priestorovej štruktúre mesta Trenčín v období 1989-2009. In: Klímová, V., Žitek, V. (eds.). *XV. mezinárodní kolokvium o regionálných viedach*. Brno (Masarykova univerzita), s. 213-222.
- Danielová, K., Trembošová, M. (2020). Spotrebiteľské preferencie a správanie spotrebiteľov pri nákupe potravín v meste Trenčín. In: Križan, F. et al. (eds.). *Kde nakupujeme, čo nakupujeme a prečo nakupujeme: lokality maloobchodu a potreby a správanie spotrebiteľov*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 131-154.
- Dawson, J. A. (1994). Internationalisation of retailing operations. *Journal of Marketing Management*, 10, 4, 267-282.
- Demo, M. (2001). *Dejiny poľnohospodárstva na Slovensku*. Nitra (SPU).
- Devine, B. F., Booth, L., Feargal., McGuinness, F. (2019). *Poverty in the UK: statistics*. Briefing paper, number 7096, (July 2, 2019).
- Dická, J. (2007). Diferenciácia sociálno-demografickej štruktúry v zázemí mesta Košice z aspektu suburbanizácie. *Geographia Cassoviensis*, 1, 1, 19-24.
- Dicken, P. (2015). *Global shift: mapping the changing contours of the world economy*. New York (Guilford Pres).
- Divinský, B. (2007). *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Vývojové trendy od roku 2000*. Bratislava (Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku).
- Dlhodobý program rozvoja železničných ciest (1996). Uznesenie vlády SR č. 197/1996
- Dlhopolček, F. (2000). Bilaterálne vzťahy Slovenskej republiky v roku 1999. In: Kotvanová, A. (ed.). *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 1999*. Bratislava (Slovenský inštitút medzinárodných štúdií), s. 87-94.
- Dolinayova, A., Camaj, J., Kanis, J. (2017). Charging railway infrastructure models and their impact to competitiveness of railway transport. *Transport Problems*, 12, 1, 139-150.
- Dorling, D., Pritchard, J. (2010). The geography of poverty, inequality and wealth in the UK and abroad: because enough is never enough. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 10, 3, 81-106.
- Dováľová, G. (2011). Efektívnosť investícií do zdravotníctva a jej determinanty. *Ekonomické rozhľady*, 40, 3, 387-395.
- Drgoňa, V. (1998). Transformačný proces a jeho odraz v regionálne štruktúre Slovenskej republiky. In: *Geografie X*, Brno (Masarykova univerzita), s. 33-36.
- Drgoňa, V. (1999). Vysokorychlostný systém TRANSRAPID a jeho dôsledky na regionálnu štruktúru Slovenska. *Folia Geographica*, 3, 244-249.
- Drgoňa, V. (2001a). *Transformačný proces a jeho vplyv na regionálnu štruktúru Slovenska*. Nitra (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre).
- Drgoňa, V. (2001b). Transformácia a jej priestorové aspekty v Slovenskej republike: teoreticko-metodologické východiská. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belii, Geografické štúdie*, 8.
- Dries, L., Reardon, T., Swinnen, J. F. (2004). The rapid rise of supermarkets in Central and Eastern Europe: Implications for the agrifood sector and rural development. *Development Policy Review*, 22, 5, 525-556.
- Drtina, T. (1995). The Internationalisation of Retailing in the Czech and Slovak Republics. *The Service Industries Journal*, 15, 4, 191-203.
- Duiella, M., Turrini, A. (2014). Poverty developments in the EU after the crisis: a look at main drivers. *ECFIN Economic Brief*, 31, 1-10.
- Duleba, A. (2016). *Tri tváre slovenskej*

- východnej politiky v roku 2015. *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2015*. Bratislava (Výskumné centrum slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku), s. 85-97.
- Ďurček, P., Šprocha, B. (2019). Transformácia plodnosti na Slovensku v kontexte rozdielov medzi centrom a zázemím. *Geografie*, 124, 3, 281-313.
- Džupinová, E., Pšenka, T. (2010). Vybrané geografické aspekty druhého bývania na Slovensku. In: Holešinská, A. (ed.). *1. medzinárodné kolokvium o cestovnom ruchu*. Brno (Masarykova univerzita), s. 7-16.
- Egedy, T. (2003). Aktuelle sozialstrukturelle Veränderungen in den ungarischen Großwohnsiedlungen. *Geografický časopis*, 55, 3, 209-222.
- Elscheková-MatISOVÁ, A. (2007). Európska únia ako globálny hráč. In: Mattoš, B. (ed.). *Zahranická politika a diplomacia Slovenskej republiky v kontexte Európskej integrácie*. Bratislava (Ekonomická univerzita v Bratislave), s. 171-176.
- Európska komisia 2019. Dostupné na: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/topics/fs3_challenges_40_en.pdf [cit. 2019-05-04].
- Eurostat (2015): Štatistika obyvateľstva na regionálnej úrovni. dostupné online: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:%C5%A0tatistika_obyvate%C4%BEstva_na_region%C3%A1lnej_%C3%BArovni&direction=next&oldid=230016 [cit. 2019-09-14].
- EUROSTAT (2018). Housing statistics 2018. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Housing_statistics#Type_of_dwelling [cit. 2019-10-14].
- EUROSTAT (2019). [Online]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database> [cit. 2019-07-25].
- Eurostat 2019. Dostupné na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=tour_occ_arnat&lang=en [cit. 2019-05-04].
- Fassmann, H. (1997). Regionale Transformationforschung – Theoretische Begründung und empirische Beispiele. In: Mayr, A. (ed.). *Regionale Transformationsprozesse in Europa, Beiträge zur Regionalen Geographie*. Leipzig (Institut für Länderkunde), s. 30-47.
- Fassmann, H., Lichtenberger, E. (1996). Transformation in East Central Europe: Real Estate, Housing and Labour Market. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 37, 16-33
- Ferencová, M. (2005). Konštruktivistické a esencialistické prístupy k etnickej identite: prehľad teórií a problém konceptu identity. In: Ferencová, M., Marušiak, J. (eds.). *Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie*. Bratislava (Veda SAV), s. 31-42.
- Feridun, M. (2011). Impact of terrorism on tourism in Turkey: empirical evidence from Turkey. *Applied Economics*, 43, 24, 3349-3354.
- Fertaľová, J. (2005). Regionálnogeografické aspekty hodnotenia vývoja maloobchodu na Slovensku po roku 1989. *Folia Geographica*, 8, 5-12.
- Fertaľová, J. (2006a). Evaluation of attendance in selected hypermarkets and shopping stores in the towns of Prešov and Košice. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Rerum Naturalium, Geographica*, 39, 1, 19-29.
- Fertaľová, J. (2006b). Vplyv internacionalizácie maloobchodu na Slovensku na nákupné správanie sa zákazníkov vybraných veľkoplošných predajní. *Forum Statisticum Slovaca*, 2, 5, 43-48.
- Fertaľová, J. (2007). Nákupné správanie sa spotrebiteľov veľkoplošných predajní (empirický príklad z Prešova a Košíc). In: Kraft, S., Mičková, K., Rypl, J., Švec, P., Vančura, M. (eds.). *Česká geografie v evropském prostoru: XXI. sjezd České geografické společnosti*. České Budějovice (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích), s. 29-35.

- Fertaľová, J., Klamár, R. (2006). Hodnotenie návštevnosti vybraných veľkoplošných predajní. *Folia Geographica*, 10, 140-155.
- Fertaľová, J., Szczyrba, Z. (2006). Globalisation in Czech and Slovak retail: common and specific features. In: Siwek, T., Baar, V. (eds.). *Globalisation and its impact to society, regions and states*. Ostrava (University of Ostrava), s. 164-172.
- Fialová, D. (2014). Druhé bydlení v Česku: včera, dnes a zítra. In: Blažková, T., Fialová, D., Matoušek, V. (eds.). *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Praha (Togga, s.r.o.), s. 43-62.
- Fialová, L. (1991). Obyvatelstvo podle věku a rodinného stavu v Československu po roce 1945. *Demografie*, 33, 2, 114-120.
- Filadelfiová, J. (2005). Demografická situácia a správanie rodín vz. verejná politika v SR. *Sociológia*, 37, 5, 387-418.
- Firat, A. F., Kutucuoglu, K., ArıkanSaltık, I., Ungel, O. (2013). Consumption, consumer culture and consumer society. *Journal of Community Positive Practices*, 13, 1, 182-203.
- Fishman, R. (1987). *Bourgeois utopias: the rise and fall of suburbia*. New York (Basic Books).
- Flint, C. (2001). A TimeSpace for electoral geography: Economic restructuring, political agency and the Rise of the Nazi party. *Political Geography*, 20, 3, 301-329.
- Frejka, T. (2008). Overview Chapter 5: Determinants of family formation and childbearing during the societal transition in Central and Eastern Europe. *Demographic Research*, 19, 5, 162-166.
- FSÚ (1992). Federální statistický úřad. Pohyb obyvatelstva v České a Slovenské Federativní Republice. [analogový zdroj].
- Ftáčnik, M. (2018). *Viac dostupného nájomného bývania na Slovensku – Ako na to?* Bratislava (Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.).
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York (Free Press).
- Gajdoš, P. (2001). K vybraným problémom transformácie sociálno-priestorovej situácie Slovenska. *Sociológia*, 33, 2, 185-206.
- Gajdoš, P. (2002). Mesto a jeho vývoj v sociálno-priestorových súvislostiach. *Sociológia*, 34, 4, 305-326.
- Gajdoš, P. (2007). Klasifikácia a typológia regiónov SR v sociálno-priestorovej a sídelno-regionálnej oblasti. Podkladová štúdia k úlohe výskumu a vývoja Regionálna diferenciácia, regionálny rozvoj v SR v kontexte integračných dosahov (2003 SP 51/028 06 00/028 06 02 – 2003), subtéma č. 3 Typológia regionálnej diferenciácie v slovenských podmienkach, dimenzia sídelno-priestorová.
- Gajdoš, P. (2008). *Current state and development of regional disparities in Slovakia (with emphasis on Underdeveloped Regions)*. Bratislava (SK pre Unesco, NK-Most Bratislava), s. 98-115.
- Gajdoš, P., Pašiak, J. (2007). Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorovej sociológie. *Sociológia*, 4, 364-367.
- Garaj, P. (2019). Pracovať v meste, žiť mimo neho. Čo so sebou prináša masívna migrácia do okolia Bratislavy. Denník N, 26. augusta 2019. Dostupné online: <https://dennikn.sk/1564507/pracovat-v-meste-zit-mimo-neho-co-so-sebou-prinasa-masivna-migracia-do-okolia-bratislavy> [cit. 2019-08-26].
- Garb, Y., Dybicz, T. (2006). The retail revolution in post-socialist Central Europe and its lessons. In: Tsenkova, S., Nedović-Budić, Z. (eds.). *The Urban Mosaic of Post-Socialist Europe*. New York (Physica-Verlag), s. 231-252.
- Gazínski, B. (2016). Poland recast: Agriculture and rural development during a period of the transformation and European integration: An overview. *AgroLife Scientific Journal*, 5, 1, 69-82.
- Giordano, B. (1999). A place called Padania? The Lega Nord and the political representation of Northern Italy. *European Urban and Regional Studies*, 6, 3, 215-230.
- Giordano, B. (2000). Italian regionalism or

- „Padanian“ nationalism – the political project of the Lega Nord in Italian politics. *Political Geography*, 19, 4, 445-471.
- Giordano, B. (2001). The contrasting geographies of "Padania": the case of the Lega Nord in Northern Italy. *Area*, 33, 1, 27-37.
- Gnap, J., Poliak, M. (2002). Vplyv tarifnej politiky a ďalších faktorov na prepravné výkony verejnej hromadnej osobnej dopravy. *Horizonty dopravy*, 2002, 3, 19-22.
- Golej, J. (2008). Vývoj hypotekárneho trhu na Slovensku. *Nehnutelnosti a bývanie*, 3, 2, 11-31.
- Gomułka, S. (2016). Poland's economic and social transformation 1989–2014 and contemporary challenges. *Central Bank Review*, 16, 19-23.
- Graja, M., Mojžiš, V. (1996). Energetická náročnosť a ochrana životného prostredia v kombinovanej doprave silnice/železnice. *Doprava*, 38, 4, 24-31.
- Grenčíková, J., Križan, F., Tolmáči, L. (2011). Stability and actuality of aviation networks in Bratislava and Prague. *Moravian Geographical Reports*, 19, 1, 17-31.
- Gurňák, D., Križan, F., Lauko, V. (2009). Lokalizácia vysokých škôl na území Slovenska v časovo-priestorových súvislostiach. In: Ručinská, S. (ed.). *Úloha univerzít v regionálnom rozvoji*. Košice (Univerzita Paula Jozefa Šafárika), s. 64-83.
- Gurňák, D., Križan, F., Lauko, V. (2010a). Lokalizácia stredných škôl na území Slovenska v časovo-priestorových súvislostiach. In: Klímová, V., Žitek, V. (eds.). *XIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno (Masarykova univerzita), s. 156-164.
- Gurňák, D., Križan, F., Lauko, V. (2010a). Vybrané aspekty siete vysokých škôl a regiónov ich dochádzky v Slovenskej republike. *Geographia Cassoviensis*, 4, 1, 57-61.
- Gurňák, D., Križan, F., Lauko, V. (2010b). Lokalizácia stredných škôl na území Slovenska v časovo-priestorových súvislostiach. In: Klímová, V. (ed.). *13th International Colloquium on Regional Sciences*. Brno (Masarykova Univerzita), s. 156-164.
- Gurňák, D., Križan, F., Lauko, V. (2010c). Vybrané aspekty siete vysokých škôl a regiónov ich dochádzky v Slovenskej republike. *Geographia Cassoviensis*, 4, 1, 57-64.
- Gurňák, D., Lauko, V., Križan, F. (2011). Aktuálne tendencie vývoja dochádzkových regiónov verejných vysokých škôl na Slovensku. *Acta Geographica Universitatis Comeniana*, 55, 1, 39-66.
- Gurňák, D., Mikuš, R. (2012). Odras rómskej otázky vo volebnom správaní na Slovensku – politicko-geografická analýza. *Geographia Cassoviensis*, 6, 2, 18-27.
- Hajko, J., Klátik, P., Tunega, M. (2011). *Konkurencieschopné regióny 21/2010*. Bratislava (Devin printing house).
- Hajnal, J. (1953). Age at Marriage and Proportion Marrying. *Population Studies*, 7, 2, 111-136.
- Hajnal, J. (1965). European Marriage Patterns in Perspective. In: Glass, D. V., Eversley, D. C. (eds.). *Population in History*. Londýn (Edvard Arnold Ltd.), s. 101-143.
- Halás, M. (2003). Poľnohospodárstvo v prístupovom procese do EÚ (úloha dotácií). In: *Geografie XIV*. Brno (Masarykova univerzita), s. 36-41.
- Hamada, R., Kasagranda, A. (2012). Diaľnica D1 a jej vplyv na mieru nezamestnanosti v Trenčianskom kraji. *Geographia Cassoviensis*, 4, 2, 28-36.
- Hampl, J. (1996). Transformační procesy a předpoklady dalšího vývoje systému osídlení. In: Hampl, M. et al. (eds.). *Geografické organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha (PriF UK), s. 91-117.
- Hampl, M. (2001). Regionální vývoj v období transformace. In: Hampl, M. et al. (eds.). *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha (PriF UK), s. 17-41.

- Hampl, M. (2005). *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha (DemoArt).
- Hampl, M., Kühnl, K. (1993). Migratory Trends in Former Czechoslovakia. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, 28, 1, 53-71.
- Hampl, M., Müller, J. (2011). Spoločenská transformace a regionální diferenciace Česka: Příklad vývoje rozmístění pracovních míst a obyvatelstva. *Geografie*, 116, 3, 211-230.
- Harvey, D. (2012). *Záhada kapitálu*. Bratislava (Rybka Publishers).
- Hašková, H. (2006). Zkoumání bezdětnosti, jejího růstu a s ním souvisejících sociodemografických jevů v české společnosti v kontextu zemí střední a východní Evropy. In: Hašková, H., Šalamounová, P., Víznerová, H., Zamykalová, L. (eds.). *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*. Praha (Sociologický ústav AV ČR), s. 22-58.
- Hašková, H. (2010). *Fenomén bezdětnosti*. Praha (SLON).
- Haydukiewicz, L. (2011). Historical and geographic regionalization versus electoral geography. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 19, 98-111.
- Häusermann, H. (1996). From the Socialist to the Capitalist City. Experiences from Germany. In: Andrusz, G., Harloe, M., Szelenyi, I. (eds.). *Cities after Socialism. Urban and Regional Change and Conflicts in Post-Socialist Societies*. Oxford (Blackwell).
- Hejhalová, B. (2000). K pripravovanému legislatívnemu zámeru zákona o verejnej hromadnej osobnej doprave. *Horizonty dopravy*, 2000, 3, 19-22.
- Hejhalová, B. (2010). Štandardy kvality dopravnej obsluhy, ako nástroj zvyšovania atraktivity verejnej hromadnej osobnej dopravy v regiónoch. *Doprava a spoje*, 5, 1, 84-98.
- Herich, J., Kováč, M. (2019). *Vývojové tendencie ukazovateľov materských, základných a stredných škôl. Trendová analýza 2000 – 2018*. Bratislava (Centrum vedecko-technických informácií SR).
- Hloušek, V. (2002). Koncept konfliktních linií ve střední a jihovýchodní Evropě – Tři roviny analýzy. *Stredoeurópske politické štúdie*, 4, 2-3, 1-10.
- Hoff, A. (2008). Population Ageing in Central and Eastern Europe as an Outcome of the Socio-economic Transition to Capitalism. *Socialinis Darbas*, 7, 2, 14-25.
- Hohn, A., Hohn, U. (1997). Transformationsprozesse, aktuelle Problemlagen und planerische Ansätze in ostdeutschen Großsiedlungen. In: Müller, E. (ed.). *Großwohnsiedlungen in europäischen Städte, Beiträge zur Regionalen Geographie*, 45, 46-62.
- Hood, A., Waters, T. (2017). *Living standards, poverty and inequality in the UK: 2017–18 to 2021–22*. Londýn (The Institute for Fiscal Studies).
- Horňák, M. (1999). Vývoj postavenia železničnej dopravy na dopravnom trhu v Slovenskej republike. *Folia Geographica*, 3, 218-228.
- Horňák, M. (2004). Súčasný stav a perspektívy vývoja dopravnej infraštruktúry Slovenskej republiky. *Prace Komisji Geografii Komunikacji Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 10, 231-250.
- Horňák, M. (2005). Pokračujúca transformácia železničnej dopravy na Slovensku a niektoré jej dopady na regióny. *Národohospodársky obzor*, 5, 4, 21-32.
- Horňák, M. (2006a). Identification of Regions of Transport Marginality in Slovakia. In: Komornicki, T., Czapiewski, K. (eds.). *Regional Periphery in Central and Eastern Europe. Europa XXI*, 15, Varšava (IGiPZ PAN), s. 35-41.
- Horňák, M. (2006b). Pozícia železničnej dopravy na Slovensku – stagnácia alebo úpadok? *Národohospodársky obzor*, 6, 4, 16-24.
- Horňák, M., Bačík, V. (2013). Poloha uzla Bratislava v dopravných sieťach. In: Buček, J., Korec, P. (eds.). *Moderná humánna*

- geografia mesta Bratislava: priestorové štruktúry, siete a procesy*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave), s. 195-228.
- Hornák, M., Kováčiková, Z. (2003). Transport Node of Bratislava in Relationship with Pan-European Multimodal Corridors. In: Kowalczyk, A. (ed.). *Theoretical and Methodological Aspects of Geographical Space at The Turn of Century*. Varšava (Warsaw University, Faculty of Geography and Regional Studies), s. 143-150.
- Hornák, M., Kresáň, L., Rochovská, A. (2016). Osobný automobil v domácnosti: symbol sociálneho statusu alebo nevyhnutnosť? *Geografia*, 24, 1, 15-19.
- Howes, D. (2002). *Cross-cultural consumption: Global Markets, Local Realities*. Londýn (Routledge).
- Hrabovský, M. (2015). Anticiganizmus ako bariéra k inklúzii Rómov. In: Podolinská, T., Hrustič, T. (eds.). *Čierno-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava (Veda SAV), s. 40-59.
- Hreusík, S., Štefániková, M. (1999). Zhodnotenie princípov štátnej dopravnej politiky SR. *Horizonty dopravy*, 1999, 1, 12-13.
- Chaudry, A., Wimer, CH., McCartney, S., Frohlich, L., Campbell, C., Swenson, C., Oellerich, D., Huan, S. (2016). *Poverty in the United States: 50-Year trends and safety Net impacts*. Washington (US Department of Health and Human Services).
- Chesnais, J. C. (2000). *The inversion of the age pyramid and the future population decline in France: implications and policy responses*. New York (Department of Economic and Social Affairs, United Nations Secretariat), Dostupné na: www.un.org/esa/population/publications/popdecline/Chesnais.pdf [cit. 2006-09-11].
- Chorvát, I. (2015). Premeny životného štýlu – sociologické východiská a predpoklady. *Sociológia*, 47, 1, 5-30.
- Chrastinová, Z., Stanková, M., Belešová, S. (2013). Malé farmy a rodinné farmy na Slovensku a v krajinách EÚ. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 13, 53-68.
- latu, C. (2008). Abstentions et abstentionnismes aux elections roumaines pour le parlement europeen de 2007. *Romanian Review on Political Geography*, 10, 1, 75-84.
- Ilík, J., Ouředníček, M. (2007). Karlín a jeho proměny v souvislostech postsocialistické transformace Prahy. *Geografie*, 112, 3, 292-314.
- Informačný portál rezortu MŽP SR www.enviroportal.sk
- Ira, V. (2007). Regionálna typológia vybavenosti infraštruktúrou. Podkladová štúdia k úlohe výskumu a vývoja Regionálna diferenciácia, regionálny rozvoj v SR v kontexte integračných dosahov (2003 SP 51/028 06 00/028 06 02 – 2003), subtéma č. 3 Typológia regionálnej diferenciácie v slovenských podmienkach, dimenzia infraštruktúrna.
- Ivan, I. (2010). Advantage of carpooling in comparison with individual and public transport. Case study of the Czech Republic. *Geographia Technica*, 5, 1, 36-46.
- Ivanička, K. (1958). Predmet, metódy a vývinové smery geografie priemyslu. *Geografický časopis*, 10, 1, 27-40.
- Jacobs, J. (1969). *The economy of the cities*. New York (Random House).
- Jamborová, M., Masár, I. (2015). Vývojové tendencie zamestnanosti v agrárnom sektore a v potravinárskej výrobe v poslednej dekáde (2005 – 2014) na Slovensku. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 15, 109-123.
- Jarosz, L. (2008). The city in the country: Growing alternative food networks in Metropolitan areas. *Journal of Rural Studies*, 24, 3, 231-244.
- Jaso, M. (2018). Panelstory: príbeh urbanistického experimentu. *Historická revue*, 11, 63.
- Johnston, R. J. et al. (2000). *The dictionary of Human Geography*. Oxford (Blackwell), s. 203-204.

- JOSEPH ROWNTREE FOUNDATION (JRF). UK Poverty 2017. *A comprehensive analysis of poverty trends and figures. Report by the JRF Analysis Unit*. New York (Joseph Rowntree Foundation).
- Káčerová, M., Bleha, B. (2007). Teoretické východiská populačného starnutia a retrospektívny pohľad na starnutie Európy. *Slovenská štatistika a demografia*, 17, 3, 43-61.
- Káčerová, M., Mládek, J. (2011). Generačné substitúcie ako indikátory starnutia obyvateľstva. *Forum Statisticum Slovaca*, 7, 6, 79-84.
- Káčerová, M., Ondačková, J. (2015a). The process of population ageing in countries of the Visegrad Group (V4). *Erdkunde*, 69, 1, 49-68.
- Káčerová, M., Ondačková, J. (2015b). Proces starnutia populácie Slovenska v európskom kontexte. *Slovenská štatistika a demografia*, 25, 3, 44-58.
- Káčerová, M., Ondačková, J., Mládek, J. (2014). Time-space differences of population ageing in Europe. *Hungarian Geographical Bulletin*, 63, 2, 177-199.
- Kalenda, J. (2014). Historie spotřební kultury. In: Zahrádka, P. (ed.). *Spotřební kultura: historie, teorie a výzkum*. Praha (Academia), s. 21-57.
- Kalina, T., Jurkovic, M., Binova, H., Gardlo, B. (2016). Water transport-The challenge for the automotive industry in Slovakia. *Communications-Scientific letters of the University of Zilina*, 18, 2, 26-29.
- Kasagrandá, A. (2015). Spatial Differentiation and Evaluation of Tourism Performance of Slovakia and Its Specificities. *Czech Journal of Tourism*, 4, 1, 57-74.
- Kasagrandá, A., Cákoci, R. (2015). Priestorová diferenciácia a návštevnosť Slovenska občanmi Českej republiky. In: Pachrová, S., Doležalová, M. (eds.). *Aktuální problémy cestovního ruchu "Cestovní ruch: Vývoj - změny - perspektivy"*. Jihlava (Vysoká škola polytechnická), s. 202-214.
- Kasagrandá, A., Gurňák, D. (2017). Spa and Wellness Tourism in Slovakia (A Geographical Analysis). *Czech Journal of Tourism*, 6, 1, 27-53.
- Kasala, K., Danielová, K., Blažík, T., Csongárová, K., Dedina, D., Keblovská, S., Malíková, M., Ondrejka, M., Šveda, M. (2009). *Ekonomická, kultúrna a sociálna transformácia vybraných lokalít Slovenska: teoreticko-metodologická báza a aplikácie*. Bratislava (KARTPRINT).
- Keresteš, J. (1994). Lesné železnice. *Ž-semafor*, 6-7.
- Klamár, R. (2011). Vývoj regionálnych disparít na Slovensku s osobitným zreteľom na regióny východného Slovenska. *Folia Geographica*, 53, 18, 89-170.
- Klamár, R. (2016). Development tendencies of regional disparities in the Slovak Republic. *Geographica Pannonica*, 20, 3, 136-151.
- Klepoč, J., Žarnay, P. (1999). Významné kroky na Bodrogu. *Horizonty dopravy*, 1999, 2, 31-33.
- Knežević, B., Delić, M., Knego, N. (2014). The Retail Internationalization in Visegrad Countries and Croatia. In: Knežević, B., Wach, K. (eds.). *International Business from the Central European Perspective*. Záhreb (University of Zagreb Publishing Service), s. 113-128.
- Kohler, H. P., Billari, F. C., Ortega, J. A. (2002). The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe During the 1990s. *Population and Development Review*, 28, 4, 641-680.
- Kok, H. J. (2007). Restructuring retail property markets in Central Europe: impacts on urban space. *Journal of Housing and the Built Environment*, 22, 1, 107-126.
- Kolesár, P. (2007). *Vzťah nadnárodných korporácií a národných vlád v strednej Európe: Konkurencia krajín V4 pri získavaní zahraničných investícií*. (Diplomová práca). Brno (Masarykova univerzita).
- Kolodko, G. W. (1999). Transition to a market economy and sustained growth. Implications for the post-Washington consensus. *Communist and Post-Communist Studies*, 32, 3, 233-261.

- Kolosov, V., Turovskij, R. (2000). Геополитическое положение России на пороге XXI века: реалии и перспективы [Geopolitičeskoje položenie Rossii na poroge XXI veka: realii i perspektivy]. *Polis, (Političeskie issledovanija)*, 3, 40-60.
- Koncepcia rozvoja dopravy SR (1993). Uznesenie vlády SR č. 166/1993
- Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2020 schválená uznesením vlády SR č. 13 zo 7. januára 2015. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/koncepcie [cit. 2019-10-18].
- Koncepcia tvorby regionálnej dopravnej politiky (2002). Uznesenie vlády SR č. 903/2002.
- Konečný, O., Hrabák, J. (2016). Česká a slovenská geografie zemědělství: transformace, vstup do Evropské unie... a dál? Multifunkcionalita?. *Geografický časopis*, 68, 2, 151-169.
- Korcelli, P. (1997). Perspektiven für Städte und Städtesysteme im östlichen Mitteleuropa: Strukturen und Funktionen im Wandel. In: Mayr, A. (ed.). *Regionale Transformationsprozesse in Europa, Beiträge zur Regionalen Geographie*. Leipzig (Institut für Länderkunde), s. 48-56.
- Korec, P. (1987). Vyjadrenie vzťahov a väzieb medzi prvkami socioekonomických systémov (na príklade dopravného systému ČSSR). *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 26, 117-132.
- Korec, P. (1994). *Humánna geografia 1: metódy, priemysel, doprava, regióny*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Korec, P. (2005). *Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989 – 2004*. Bratislava (Geografika).
- Korec, P. (2007). Vplyv post-industriálneho štádia vývoja spoločnosti a globalizácie na regionálny vývoj Slovenska. *Geographia Cassoviensis*, 1, 1, 75-80.
- Korec, P. (2009). Štrukturálne zmeny ekonomiky Slovenska v prvej etape spoločenskej transformácie v regionálnom kontexte. *Geographica Moravica*, 1, 11-26.
- Korec, P. (2013). Pozícia Bratislavy a jej regiónu v regionálnej štruktúre Slovenska. In: Buček, J., Korec, P. (eds.). *Moderná humánna geografia mesta Bratislava: priestorové štruktúry, siete a procesy*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 27-54.
- Korec, P., Ondoš, S. (2006). Less developed regions of Slovakia: identification and characteristics. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 48, 55-74.
- Korec, P., Ondoš, S. (2008). Regional development of the Slovak Republic from 1997 to 2006. In: Gajdoš, P. (ed.). *Regional Disparities in Central Europe*. Bratislava (Sociologický ústav SAV), s. 135-155.
- Korec, P., Ondoš, S., Matu, P., Pálková, P. (2005). *Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989–2004 (Identifikácia menej rozvinutých regiónov Slovenska)*. Bratislava (Geo-grafika).
- Korec, P., Rochovská, A. (2003). Big Cities of Slovakia, the Laws and Specific Features of their Development after 1989. In: Kowalczyk, A. (ed.). *Geographical space at the turn of the century. Theoretical and methodological challenges*. Varšava (Warsaw University), s. 65-73.
- Korec, P., Smatanová, E., Horňák, M. (1997). Influence of Transformation Processes and Border Location on the Development of Transportation System in the Bratislava Region. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 32 (Sup.), 335-342.
- Kotler, P., Wong, V., Saunders, J., Armstrong, G. (2012). *Moderní marketing*. Praha (Grada Publishing).
- Kotrba, J., Svejnar, J. (1994). Rapid and Multifaceted Privatization: Experience of the Czech and Slovak Republics. *MOCT-MOST: Economic Policy in Transitional Economies*, 4, 2, 147-185.
- Kovacs K. (2003). The agricultural restructuring in Hungary 1990–2001, *Geographia Polonica*, 76, 1, 55-72.
- Kovács, Z. (1999). Cities from state-socialism

- to global capitalism: an introduction. *GeoJournal*, 49, 1, 1-6.
- Kováč, D. (1998). *Dejiny Slovenska*. Praha (NLN).
- Kowalski, A. (2014). Evolution of the role and significance of agriculture for the Polish economy in 1989–2014. *Problems of Agricultural Economics*, 4, 3-26.
- Krásný, T. (1992). Retailing in Czechoslovakia. *International Journal of Retail and Distribution Management*, 20, 6, 30-33.
- Krehbiel, E. (1916). Geographic Influences in British Elections. *Geographical Review*, 2, 6, 419-432.
- Krivý V. (1996). Kryštalizácia základných politických zoskupení vo vzťahu k deleniám a štiepeniam slovenskej spoločnosti. *Sociológia*, 28, 2, 127-146.
- Krivý, V. (1993). Sociokultúrne pozadie problémov transformácie na Slovensku. *Sociológia*, 25, 4-5, 311-342.
- Krivý, V. (2003). Volebné výsledky a trendy. In: Mesežnikov, G., Gyarfášová, O., Kolár, M. (eds.). *Slovenské voľby '02. Výsledky, dôsledky, súvislosti*. Bratislava (Inštitút pre verejné otázky), s. 61-105.
- Krivý, V. (2005). Politické orientácie obyvateľov a hlavné deliace línie. In: Szomolányi, S. (ed.). *Spoločnosť a politika na Slovensku. Cesty k stabilite 1989-2004*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 84-107.
- Krivý, V. (2006). Parlamentné voľby 2006: staré a nové vzorce rozdelení voličských hlasov. In: Mesežnikov, G., Gyarfášová, O., Kolár, M. (eds.). *Slovenské voľby 2006. Výsledky, dôsledky, súvislosti*. Bratislava (Inštitút pre verejné otázky), s.143-205.
- Krivý, V., Feglová, V., Balko, D. (1996). *Slovensko a jeho regióny. Sociokultúrne súvislosti volebného správania*. Bratislava (Nadácia Média).
- Križan, F. (2009). Globalizácia maloobchodu: definícia základných procesov a ich analýza v slovenskej geografii maloobchodu. *Geografický časopis*, 61, 1, 49-68.
- Križan, F., Alföldiová, M., Lauko, V. (2008). Vybrané prejavy transformácie terciérneho sektora mesta Galanta po roku 2000. In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XI. medzinárodné kolokvium o regionálnych viedach*. Brno (Masarykova univerzita), s. 276-283.
- Križan, F., Bilková, K. (2019). *Geografia spotreby: úvod do problematiky*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- Križan, F., Bilková, K., Barlík, P., Kita, P., Šveda, M. (2019). Old and New Retail Environment in a Post-Communist City: Case Study from the Old Town in Bratislava, Slovakia. *Ekonomický časopis*, 67, 8, 879-898.
- Križan, F., Bilková, K., Kita, P., Siviček, T. (2016). Transformation of retailing in post-communist Slovakia in the context of globalization. *E & M Ekonomie a Management*, 19, 1, 148-164.
- Križan, F., Horňák, M. (2012). Vplyv súkromného prepravcu na verejnú železničnú dopravu: prípadová štúdia spoločnosti RegioJet na Slovensku. In: M. Kvizda, Z. Tomeš (eds.). *Konkurencia na železnici – budúcnosť pro 21. storočí alebo destrukcia sítě?* Brno (Masarykova univerzita), s. 22-31.
- Križan, F., Kunc, J., Bilková, K., Barlík, P., Šilhan, Z. (2017). Development and Classification of Shopping Centers in Czech and Slovak Republics: a Comparative Analysis. *AUC Geographica*, 52, 1, 18-26.
- Križan, F., Lauko, V. (2014). *Geografia maloobchodu: úvod do problematiky*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- Križan, F., Tolmáči, L., Lauko, V. (2009). Potravinársky maloobchod v rurálnom prostredí: kvalita nakupovania. *Acta geographica Universitatis Comenianae*, 53, 35-45.
- Kshetri, N. (2009): Entrepreneurship in post-socialist economies: A typology and institutional contexts for market entrepreneurship. *Journal of International Entrepreneurship*, 7, 3, 236-259.
- Kubín, L., Velšic, M. (1998). *Slovensko a jeho volebné pravidlá*. Bratislava (VEDA).
- Kučera, M. (1994). *Populace České republiky 1918 – 1991*. Praha (Česká demografická

- společnost, Sociologický ústav AV ČR).
- Kučera, M., Kalibová, K. (1994). Typologie domácností a rodin. In: Pavlík, Z. (ed.). *Populační vývoj České republiky 1994*. Praha (Univerzita Karlova), s. 91-96.
- Kučerová, S. (2008). Územní rozmístění základních škol v Česku, hlavní rysy jeho proměn ve 2. polovině 20. století a jejich potenciální důsledky. *Studia Paedagogica*, 13, 35-51.
- Kučerová, S. (2012). *Proměny územní struktury základního školství v Česku*. Praha (Geographica).
- Kučerová, S., Bláha, J., Pavlasová, Z. (2015). Malé venkovské školy na trhu se základním vzděláváním: Jejich působnost a marketing na příkladu Turnovska. *Sociologický časopis*, 51, 4, 607-636.
- Kučerová, S., Kučera, Z., Chromý, P. (2010). An elementary school in networks: Contribution to geography of education. *Europa XXI*, 21, 47-67.
- Kuhn, I. (2008). *Hodnotová orientácia slovenskej zahraničnej politiky*. Bratislava (Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika).
- Kulikowski, R. (2005). Agricultural problem areas in Poland, 2002. *Moravian Geographical Reports*, 13, 1, 2-7.
- Kulla, M. (2005). *Transformácia priemyslu Bratislavy po roku 1989*. (Dizertačná práca). Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Kulla, M. (2007). Charakteristika vybraných foriem cestovného ruchu v meste Košice a v jeho zázemí. *Geographia Cassoviensis*, 5, 1, 73-78.
- Kunc, J., Maryáš, J., Tonev, P., Frantál, B., Siwek, T., Halás, M., Klapka, P., Szczyrba, Z., Zuskáčová, V. (2013). *Časoprostorové modely nákupního chování české populace*. Brno (Munipress).
- Kunc, J., Szczyrba, Z., Frantál, B., Tonev, P. (2012). Retail Gravity Models, Shopping Habits and Shopping Centres: The Case of the Brno Agglomeration (a Contribution to the Study of Daily Urban Systems). *Czech Sociological Review*, 48, 5, 879-910.
- Kurek, S. (2008). Spatial disparities in the changes in the population age structure of Poland in the context of the second demographic transition. *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*, 33, 3-4, 271-292.
- Kutscherauer, A. (2007). Východiska výskumu regionálných disparit v územní rozvoji České republiky. In: *Regionální disparity*. Working paper. Ostrava (Ekonomická fakulta VŠB Ostrava), Dostupné na: <http://disparity.vsb.cz> [cit. 2014-02-21].
- Kutscherauer, A. et al. (2010). *Regionální disparity. Disparity v regionálním rozvoji země – pojetí, teorie, identifikace a hodnocení*. Ostrava (VŠB – TU).
- Kvasničková, A. (2003). Náboženský život. In: Sópoci, J. et al. (eds.). *Slovensko v deväťdesiatych rokoch*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave), s. 267-308.
- Labuda, M., Žarnovičan, H. (2013). *Vývoj využitia kultúrnej krajiny Myjavskej pahorkatiny (modelový príklad k. ú. Krajné)*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Laclavíková, M., Švecová, A. (2012). *Pramene práva na území Slovenska II (1790 – 1918)*. Trnava (Typi Universitatis Tyrnaviensis).
- Lambin, J. J. (1997). *Strategic marketing management*. Maidenhead (McGraw-Hill).
- Lauko, V. (2001). Mestské sídla Slovenska a ich trvalo udržateľný rozvoj. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belii, Geografické štúdie*, 8, 59-65.
- Lauko, V., Gurňák, D., Križan, F. (2010). Vývoj siete základných škôl v Slovenskej republike po roku 1990. *Geographia Cassoviensis*, 4, 2, 69-76.
- Lauko, V., Gurňák, D., Križan, F., Tolmáči, L. (2011). *Školstvo na Slovensku v kontexte regionálnych disparít*. Prešov (Vydavateľstvo Michala Vaška).
- Lauko, V., Gurňák, D., Križan, F., Tolmáči, L. (2012). Najnovšie vývojové trendy vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska v časovo-priestorových

- súvislostiach. *Geographia Cassoviensis*, 6, 2, 91-102.
- Lauko, V., Križan, F. (2008). Vývoj stredných škôl v krajských mestách Slovenska v najnovšom období. *Geografická revue*, 4, 2, 111-122.
- Lauko, V., Križan, F., Gurňák, D. (2009). Časovo-prietorové aspekty nezamestnanosti na Slovensku v procese ekonomickej transformácie krízy. In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno (Masarykova univerzita), s. 58-65.
- Lauko, V., Križan, F., Tolmáči, L. (2008). Potravinársky maloobchod na Slovensku: rurálne prostredie, čas a miesto nákupu. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianaе, Geographica*, 51, 41-55.
- Lehocký, F., Rusnák, J. (2016). Regional specialization and geographic concentration: experiences from Slovak industry. *Miscellanea Geographica*, 20, 3, 5-13.
- Leška, D. (2013). Hlavné etapy formovania systému politických strán na Slovensku po roku 1989. *Sociológia*, 45, 1, 71-88.
- Lijphart, A. (1999). *Patterns of Democracy-Government forms and Performances in 36 countries*. New Haven (Yale University Press).
- Lipset, M. S., Rokkan, S. (1967). Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction Party Systems and Voter Alignments. In: Lipset, M. S., Rokkan, S. (eds.). *Cross-National Perspectives*. New York (The Free Press), s. 1-64.
- Lizon, P. (1997). Panelákové sídliská totalitárnych čias – trpké dedičstvo stavebníctva krajín bývalého socialistického tábora. *Urbanizmus a architektúra*, 31, 2-3, 101-112.
- Lőrincz, J. (2016). Západný Balkán – zabudnutý región? In: Brezáni, P. (ed.). *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2015*. Bratislava (Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku), s. 69-84.
- Lukniš, M. (1985). Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. *Geografický časopis*, 37, 2-3, 137-163.
- Lukniš, M. et al. (1974). *Slovensko – Ľud*. Bratislava (Obzor).
- Lutz, W. (2009). The Demography of Future Global Population Aging: Indicators, Uncertainty, and Educational Composition. *Population and Development Review*, 35, 2, 357-365.
- MacKellar, F. L. (2003). The predicament of Population Aging: A review Essay. *Vienna Yearbook of Population Research*, 1, 73-99.
- MacKinnon D., Cumbers, A. (2019). *An Introduction to Economic Geography*. Londýn (Routledge).
- Madarász, D. (2011). *Historický vývoj poľnohospodárskych družstiev na Slovensku od 19. storočia až po súčasnosť*. In: *Podnikanie na vidieku (Obchodné právo EÚ I)*. Nitra (SPU), s. 174-180.
- Madleňák T. (2006). Politicko-geografické analýza volebných preferencií obyvateľov regiónu Oravy. *Geografická Revue*, 2, 2, 630-649.
- Madleňák T. (2010a). Geografické aspekty výsledkov prezidentských volieb 2009 na Slovensku. In: *Zborník z XXII sjezdu ČGS - Geografie pro život ve 21. století*. Ostrava (Ostravská univerzita v Ostravě), s. 789-800.
- Madleňák, T. (2010b). Hlavné trendy výskumu v súčasnej volebnej geografii. *Geografický časopis*, 62, 2, 27-145.
- Madleňák, T. (2012). *Regionálna diferenciácia volebného správania na Slovensku (1998-2010)*. Bratislava (VEDA).
- Madziková, A. (2017). Analiza przestrzenna sieci szkół podstawowych i średnich w słowackich regionach. In: Michalko, M., Demková, L., Buczek, M., Kowalik, T. (eds.). *Kompleksowa analiza potencjalności rozwoju turystyki wiejskiej na pograniczu Polsko-Słowackim*. Rzeszow (Bieszczadzki Park Narodowy), s. 109-116.

- Mair, P. (1990). *The West European Party System*. Oxford (Oxford University Press).
- Majo, J. (2018). Giving Ethnic Diversity its Spatial and Temporal Meaning – Examples from Slovakia. *Sociológia*, 50, 6, 672-692.
- Majo, J., Šprocha, B. (2016). *Storočie populačného vývoja Slovenska II.: populačné štruktúry*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave; INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky; Centrum spoločenských a psychologických vied SAV).
- Malíková Ľ., Buček, J. (1997). Mayors in Slovakia (A Case Study). *Sociológia*, 29, 6, 707-722.
- Mann, A. (2009). Formovanie identity Rómov na Slovensku po roku 1918. In: Kiliánová, G., Kowalská, E., Krekovičová, E. (eds.). *My a tí druhí v slovenskej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava (Veda SAV), s. 452-473.
- Marada, M., Květoň, V. (2010). Diferenciace nabídky dopravních příležitostí v českých obcích a sociogeografických mikroregionech. *Geografie*, 115, 1, 21-43.
- Marenčáková, J. (2006). Reprodukčné a rodinné správanie obyvateľstva po roku 1989 z časového a priestorového aspektu. *Geografický časopis*, 58, 3, 197-224
- Mariot, P. (1976). Objekty individuálnej rekreácie na Slovensku. *Geografický časopis*, 28, 1, 3-12.
- Mariot, P. (1991). Priestorové hodnotenie výsledkov volieb do Slovenskej národnej rady (jún 1990). *Geografický časopis*, 43, 3, 231-249.
- Mariot, P. (1994). Voľby do SNR v roku 1992 a ich porovnanie s voľbami v roku 1990. *Geographia Slovaca*, 7, 103-110.
- Mariot, P. (1997). Regióny volebnej preferencie na Západnom Slovensku. *Geographia Slovaca*, 12, 99-105.
- Mariot, P. (1999). Štruktúra volebných preferencií obyvateľstva najväčších miest Slovenska. *Geografický časopis*, 51, 2, 153-175,
- Mariot, P. (2000). Regional aspects of results of the 1999 presidential elections in Slovakia. *Moravian Geographical Reports*, 2, 14-24.
- Martínz-García, E., Raya, J. M. (2008). Length of stay for low cost tourism. *Tourism Management*, 29, 6, 1064-1075.
- Martišková, M. (2018). *Budúcnosť pracujúcich v automobilovom priemysle na Slovensku*. Bratislava (Friedrich-Ebert-Stiftung).
- Marushiaková, E., Popov, V. (2015). Vplyv orientalizmu vo vede a v politike na spolunažívanie Rómov s majoritnou spoločnosťou. In: Podolinská, T., Hrustič, T. (eds.). *Čierne-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava (Veda SAV), s. 172-207.
- Maryáš, J., Kunc, J., Tonev, P., Szczyrba, Z. (2014). Shopping and Services Related Travel in the Hinterland of Brno: Changes From the Socialist Period to the Present. *Moravian Geographical Reports*, 22, 3, 18-28.
- Matlovič, R. (2000). Transformačné procesy intraurbánnych štruktúr Prešova ako odraz celospoločenských zmien v poslednom decéniu. In: Matlovič, R. (ed.). *Urbánny vývoj na rozhraní milénií*. Prešov (Inštitút turizmu a hotelového manažmentu FF PU), s. 26-38.
- Matlovič, R. (2001a). Transformačné procesy a ich efekty v intraurbánnych štruktúrach postkomunistických miest. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belii, Geografické štúdie*, 8, 73-81.
- Matlovič, R. (2001b). Tranzitívna podoba mesta a jeho intraurbánnych štruktúr v ére postkomunistickej transformácie a globalizácie. *Sociológia* 36, 2, 137-158.
- Matlovič, R., Klamár, R., Matlovičová, K. (2008). Vývoj regionálnych disparít začiatkom 21. storočia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov. *Regionální studie*, 2, 2-11.
- Matlovič, R., Matlovičová, K. (2005). Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja. *Folia Geographica*, 43, 8, 66-89.
- Matlovič, R., Matlovičová, K. (2011). Regionálne disparity a ich riešenie na Slovensku v rozličných kontextoch. *Folia Geographica*, 53, 18, 8-87.

- Matlovič, R., Matlovičová, K. (2017). Neoliberalization of the higher education in Slovakia: a geographical perspective. *Geografický časopis*, 69, 4, 313-337.
- Matlovičová, K., Klamár, R., Mika, M. (2015). *Turistika a jej formy*. Prešov (Prešovská univerzita).
- Matošková, D. (2010). Sebestačnosť a konkurencieschopnosť agropotravinárskych komodít. In: Gozora, V. (ed.). *Regionálne disparity v ekonomickom a sociálnom prostredí slovenského vidieka*. Nitra (SAPV), s. 49-56.
- Matošková, D., Gálik, J. (2014). *Konkurencieschopnosť slovenských výrobkov rastlinného pôvodu*. Bratislava (Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva).
- Mazúr, E. (1974). Národnostné zloženie. In: Kolektív autorov. *Slovensko. Ľud I*. Bratislava (Obzor), s. 440-462.
- MDaV SR (2019a). Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/register-organizacii-cestovneho-ruchu/register-oblastnych-organizacii-cestovneho-ruchu [cit. 2019-10-10].
- MDaV SR (2019b). Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/statistika/ubytovacia-statistika/kapacity-a-vykony-ubytovacich-zariadeni-cestovneho-ruchu-sr-podla-druhu-za-roky-2014-2017-pdf-982-kb [2019-03-10].
- MDaV SR (2019c). Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/statistika/ubytovacia-statistika/kapacity-a-vykony-ubytovacich-zariadeni-cestovneho-ruchu-sr-podla-krajov-za-roky-2013-2016-pdf-1-1-mb [cit. 2019-03-10].
- MDV SR (Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky) (2018). Informácia o poskytnutej podpore do oblasti bývania prostredníctvom Štátneho fondu rozvoja bývania a Programu rozvoja bývania za rok 2018. Bratislava. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/informacie/informacia-o-poskytnutej-podpore-do-oblasti-byvania-prostrednictvom-statneho-fondu-rozvoja-byvania-a-programu-rozvoja-byvania [cit. 2019-10-14].
- MDV SR (Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky) (2019). Zoznam poskytnutých dotácií na obstaranie nájomných bytov. Bratislava. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dotacie/zoznam-schvalenych-ziadosti/zoznam-poskytnutych-dotacii-na-obstaranie-najomnych-bytov [cit. 2019-10-17].
- Mészáros, J. (2008). *Atlas úmrtnosti Slovenska 1993 – 2007*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Mészáros, J. (2009). Úmrtnosť. In: Vaňo, B. (ed.). *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2008*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Mészáros, J. (2012). Úmrtnosť. In: Vaňo, B. (ed.). *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2011*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Metcalf, S., J., Foster, R., Ramoglan, J. (2006). Adaptive economic growth. *Cambridge Journal of Economics*, 30, 1, 7-32.
- MH SR (2000). Národný program rozvoja cestovného ruchu v Slovenskej republike. Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky. Dostupné na: webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:cbo1BOOh-4sJ:hsr.rokovania.sk/data/att/32967_subor.rtf+&cd=1&hl=sk&ct=clnk&gl=sk&client=firefox-b-d [cit. 2019-03-10].
- Midriak, R. et al. (2011). *Spustnuté pôdy a pustnutie krajiny Slovenska*. Banská Bystrica (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici).
- Michalak, W. (2001). Retail in Poland: An assessment of changing market and foreign investment conditions. *Canadian Journal of Regional Science*, 24, 3, 485-504.
- Michálek, A. (2012). Teoreticko-konceptuálne východiská výskumu priestorových a

- regionálnych disparít. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 56, 1, 25-43.
- Michálek, A. (2014). Teoretické východiská a metodické postupy výskumu priestorových a regionálnych disparít. In: Michálek, A., Podolák, P. (eds.). *Regionálne a priestorové disparity na Slovensku, ich vývoj v ostatnom desaťročí, súčasný stav a konzekvencie*. Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 7-23.
- Michálek, A. (2018). Temporalita chudoby vo vybraných okresoch Slovenska. *Geografický časopis*, 70, 4, 373-389.
- Michálek, A. et al. (2019). *Príjmové nerovnosti a ich prejavy v regiónoch Slovenska*. Bratislava (VEDA).
- Michálek, A., Veselovská, Z. (2014). Vývoj regionálnych disparít z aspektu rizika chudoby na Slovensku po roku 2001. In: Michálek, A., Podolák, P. (eds.). *Regionálne a priestorové disparity na Slovensku, ich vývoj v ostatnom desaťročí, súčasný stav a konzekvencie*. Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 153-171.
- Michálek, A., Výboštok, J. (2018). Economic growth, inequalities and poverty in Slovakia from 2005 to 2015 (the analysis of relations and contexts at a regional level). *European Spatial Research and Policy*, 25, 1, 55-74.
- Michálek, A., Výboštok, J. (2019). Economic growth, inequality and poverty in the EU. *Social Indicators Research*, 141, 2, 611-630.
- Michniak, D. (2015). Main problems of transport infrastructure development in Slovakia and effects on regional development. *Geographia Polonica*, 88, 1, 21-39.
- Michniak, D. (2016a). Main trends in commuting in Slovakia. *European Journal of Geography*, 7, 2, 6-20.
- Michniak, D. (2016b). Role of railway transport in tourism: Selected problems and examples in Slovakia. *Quaestiones Geographicae*, 35, 4, 107-120.
- Michniak, D. (2018). Narrow-gauge railways in Slovakia and their use for Tourism purposes. *Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG*, 21, 1, 9-16.
- Michniak, D., Székely, V. (2019). Relative accessibility of district centres in Slovakia by public transport in 2003 and 2017. *European Spatial Research and Policy*, 26, 1, 27-41.
- Mikuš, R. (2013). Charakterizácia riadnych volieb starostov/primátorov obecných a mestských zastupiteľstiev na Slovensku v rokoch 2002-2010. In: *Zborník príspevkov Študentskej vedeckej konferencie 2013*. Bratislava (Prírodovedecká fakulta UK v Bratislave), s. 1427-1432.
- Mikuš, R. (2014). Politická diferenciácia územia Slovenska z pohľadu volebných preferencií. In: Lauko, V. (ed.). *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 67-125.
- Mikuš, R., Gurňák, D. (2012). Vývoj pozícií politického extrémizmu, radikalizmu a nacionalizmu v rôznych úrovniach volieb na Slovensku. *Geografické informácie*, 16, 2, 38-49.
- Mikuš, R., Gurňák, D. (2014). Špecifiká volebnej účasti v obciach Košického kraja vo voľbách na rôznych úrovniach v rokoch 1999-2014. *Geographia Cassoviensis*, 8, 2, 150-161.
- Mikuš, R., Gurňák, D., Máriássyová, A. (2016). Analýza volebnej podpory Mariána Kotlebu ako reprezentanta krajnej pravice v krajských voľbách 2013. *Sociológia*, 48, 1, 48-70.
- Mikuš, R., Málíková, L. (2015). Patterns of electoral behavior in marginal rural communes: Case study from eastern Slovakia. *Human Geographies – Journal of Studies & Research in Human Geography*, 9, 1, 57-78.
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (1998). *Správa o plnení úloh zahraničnej politiky SR a Zameranie zahraničnej politiky SR, 1997 – 1998*. Archív MZVaEZ SR.
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (2006). *Správa o plnení úloh zahraničnej politiky SR v roku 2006*. Dostupné na: www.mzv.sk/

- documents/10182/1635498/2006.pdf [cit. 2019-07-25].
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (2017). Aktuality. M. Lajčák: Prvá návšteva predstaviteľa SR v Senegale. dostupné na: www.mzv.sk/aktuality/detail/-/asset_publisher/lw1ppvnScIPx/content/m-lajcak-prva-navsteva-predstavitele-sr-v-senegale?p_p_auth=jbzzqyw3 [cit. 2019-06-21].
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (2019). Databáza medzinárodných zmlúv, dostupné na: www.mzv.sk/zahranicna_politika/medzinarodne_zmluv-rozsirene_vyhľadavanie [cit. 2019-05-17].
- Mišúnová, E., Mišún, J. (2009). *Priemysel Slovenska a dopady globálnej krízy. Globálna kríza s akcentom na automobilový priemysel*. Bratislava (Espirit).
- Mitriková, J. (2008). *Geografické aspekty transformácie maloobchodu a nákupného správania sa na Slovensku (prípadové štúdie z miest Prešov a Košice)*. Prešov (Prešovská univerzita v Prešove).
- Mitriková, J. (2011). Vplyv globalizácie maloobchodu na nákupné správanie sa zákazníkov a ich akceptáciu veľkoplošných predajní. *Folia Geographica*, 17, 255-273.
- Mitriková, J. (2017). *Geografia maloobchodu (vybrané kapitoly)*. Prešov (Bookman).
- Mládek, J. (1986). Vzťah urbanizácie a industrializácie v Slovenskej republike. *Geografický časopis*, 38, 2-3, 186-197.
- Mládek, J. (1993). Lokalizácia a rozvoj strojárskeho priemyslu na strednom Považí. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comeniana, Geographica*, 32, 161-191.
- Mládek, J. (1995). Procesy transformácie priemyslu Slovenska. *Geographica Slovaca*, 10, 163-171.
- Mládek, J. et al. (1995). Transformácia socioekonomickej a priestorovej štruktúry mestskej časti Petržalka. *Geographica Slovaca*, 10, 173-180.
- Mládek, J. (1990). *Teritoriálne priemyselné útvary Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Mládek, J., Čupelová, K. (2010). Population processes and structures in the urban and rural spaces of Slovakia. *European Countryside*, 2, 2, 72-93.
- Mládek, J., Káčerová, M. (2008). Analysis of population ageing in Slovakia: Time and regional dimensions. *Geografický časopis*, 60, 2, 179-197.
- Mlčoch, L. (1997). *Zastřená vize ekonomické transformace*. Praha (Karolinum).
- Moisa, G. (2010). Parliamentary elections in Bihor county and their results between the two world wars. *Romanian Review on Political Geography*, 12, 1, 98-115.
- Molodikova, I., Makhrova, A. (2007). Urbanization patterns in Russia in the post-Soviet Era. In: Stanilov, K. (ed.). *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*. Dordrecht (Springer), s. 53-70.
- Moravčíková, H., Topolčanská, M., Szalay, P., Dulla, M., Ščepánová, S., Toscherová, S. (2011). *Bratislava: Atlas sídlisk*. Bratislava (Slovart).
- Moravčíková, M., Cipár, M. (2003). *Religiozita na Slovensku II*. Bratislava (Ústav pre vzťahy štátu a cirkví).
- Morvay, K. (2005). Stratégia a priebeh ekonomickej transformácie na Slovensku. *Ekonomický časopis*, 52, 1, 5-33.
- Morvay, K. et al. (2018). *Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2017 a výhľad do roku 2019*. Bratislava (Ekonomický ústav SAV).
- Mudde, C. (1998). The Party Family and Its Study. *Annual Review of Political Science*, 1, 1, 211-229.
- Muffels, R., Fouarge, D., Dekker, R. (2000). *Longitudinal poverty and income inequality: a comparative panel study for the Netherlands, Germany and the UK*. MPRA Paper No. 13298. Tilburg (OSA Institute for Labour Studies).
- Musil, J. (2001). Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických

- režimů. *Sociologický časopis*, 37, 3, 275-296.
- Mušinka, A., Škobla, D., Hurrle, J., Matlovičová, K., Kling, J. (2014). *Atlas rómskych komunit na Slovensku*. Bratislava (UNDP).
- MVRG SR (Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky) (2007). *Perspektívy rozvoja bývania na Slovensku*. Bratislava. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/veda-a-vyskum-10/dokumenty-a-materialy/realizovane-vyskumne-ulohy/perspektivy-rozvoja-byvania-na-slovensku-vystup-z-riesenia-ulohy-vav [cit. 2019-10-09].
- Myant, M., Drahokoupil, J. (2013). *Tranzitivní ekonomiky: politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie*. Praha (Academia).
- Nagy, E. (2001). Winners and Losers in the Transformation of City Centre Retailing in East Central Europe. *European Urban and Regional Studies*, 8, 4, 340-348.
- Národná banka Slovenska (2019). www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie/priame-zahranicne-investicie [cit. 2019-09-12].
- Národný program reforiem 2016. Ministerstvo financií SR. Dostupné na: www.finance.gov.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/narodny-program-reforiem.html [cit. 2019-08-20].
- Národný strategický a referenčný rámec (2019). Dostupné na: www.nsrr.sk/dokumenty/zakladne-dokumenty [cit. 2019-07-14].
- Národný strategický referenčný rámec SR 2007 – 2013. Dostupné na: www.nsrr.sk/narodny-strategicky-referencny-ramec-2007-2013 [cit. 2019-09-12].
- NBS (2019). História ratingového hodnotenia SR. Dostupné na: www.nbs.sk/_img/Documents/RATING/RatingHistory-SR.pdf [cit. 2019-03-10].
- Nekorjak, M., A. Souralová, K. Vomastková. (2011). Uvážení v marginalitě: vzdělávací trh „romské školy“ a reprodukce sociálně prostorových nerovností. *Sociologický časopis*, 47, 4, 657-680.
- Némethová, J. (2010). Ekologické poľnohospodárstvo v SR. *Geografický štúdie*, 14, 49-60.
- Némethová, J., Dubcová, A., Kramáreková, H. (2017a). Poľnohospodárstvo Slovenska v rokoch 2002-2014 a jeho regionálne diferenciacie. *Geografický časopis*. 69, 3, 281-298,
- Némethová, J., Dubcová, A., Nagyová, Ľ., Kramáreková, H. (2017b). Ecological Farming in Slovakia and Its Regional Disparities. *European Countryside*, 9, 4, 746-768.
- Nestorová-Dická J., Molnár, P. (2013). Geografické aspekty volebnej podpory politických strán na Slovensku v parlamentných voľbách 2012. *Geographia Cassoviensis*, 7, 2, 50-62.
- Nestorová-Dická, J. (2013). Vysoké školstvo v krajinách Vyšehradskej štvorky v čase postsocialistickej transformácie. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 57, 2, 195-211.
- Nitsch, V. (2005). State visits and international trade. Cesifo working paper, 1582, dostupné na: www.cesifo-group.de/DocDL/cesifo1_wp1582.pdf [cit. 2019-06-22].
- Nölke, A., Vliegenthart, A. (2009). Enlarging the varieties of capitalism: The emergence of dependent market economies in East Central Europe. *World Politics*, 61, 4, 670-702.
- Novotný, L., Pregi, L. (2019). Región len pre mladých a vzdelaných? Selektívna migrácia vo funkčnom mestskom regióne Bratislava podľa veku a vzdelania. In: Šveda, M., Šuška, P. (eds.). *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy?* Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 137-157.
- Nový projekt výstavby diaľnic a rýchlostných ciest (2001). Uznesenie vlády SR č. 162/2001.
- Nuissl, H., Rink, D. (2003). *Urban sprawl and post-socialist transformation. The case of Leipzig (Germany)*. Leipzig (UFZ Centre of Environmental Research).

- Očovský, Š. (1973). Príspevok k štúdiu spádových území obchodných stredísk na Slovensku. *Geografický časopis*, 25, 4, 289-298.
- Očovský, Š. (1974). Priestorové črty tovarovej výmeny na Slovensku. In: Lukniš, M. (ed.). *Slovensko – Ľud (1. časť)*. Bratislava (Obzor), s. 211-241.
- Očovský, Š. (1976). Vybrané problémy štúdia nákupných miest. *Geografický časopis*, 28, 1, 23-36.
- Očovský, Š. (1989). *Domy, byty, bývanie. Geografická analýza materiálnej substance sídel a bývania*. Bratislava (Veda).
- OECD (2003). *Science, Technology and Industry Scoreboard*. Paríž (OECD Publishing).
- Offe, C. (1997). *Varieties of transition: the East European and East German experience*. Cambridge (MIT Press).
- Ondačková, J., Káčerová, M., Mládek, J., Popjaková, D., Vančura, M. (2018). Population age structure transformation in the capitals of the Visegrad Group countries. *Geographia Polonica*, 91, 3, 281-299.
- Ondrejovič, S., Krupa, V. (2009). Identita a jazyk. In: Kiliánová, G., Kowalská, E., Krekovičová, E. (eds.). *My a tí druhí v slovenskej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava (Veda SAV), s. 109-138.
- Operačné programy 2014–2020. Dostupné na: www.partnerskadohoda.gov.sk/operacne-programy [cit. 2019-09-15].
- OSN (2008). *International Standard Industrial Classification of All Economic Activities*. Statistical papers Series M No. 4/Rev.4. New York (OSN).
- Otrubová, E. (1996). Objekty individuálnej rekreácie na Slovensku v roku 1991. *Acta Universitatis Rerum Naturalium Comeniana*, 39, 181-189.
- Otrubová, E., Rebroš, J. (1993). Priestorové aspekty rozmiestnenia chalupárskej rekreácie v regióne Kysúc. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comeniana*, 32, 193-203.
- Ouředníček, M. (2005). New Suburban Development in the Post-socialist City: the Case of Prague. In: Eckardt, F. (ed.). *Paths of Urban Transformation*. (Peter Lang Publishing), s. 143-156.
- Ouředníček, M., Temelová, J. (2009). Twenty years after socialism: the transformation of Prague's inner structure. *Studia Sociologia*, 54, 1, 9-30.
- Ovaska, T., Sobel, R.S. (2005). Entrepreneurship in Post-Socialist Economies. *Journal of Private Enterprise*, 21, 1, 8-28.
- Papasolomou, I. (2013). Consumerism. In: Idowu, S. O., Capaldi, N., Zu, L., Gupta, A. D. (eds.). *Encyclopedia of corporate social responsibility*. Berlín (Springer), s. 450-455.
- Paulov, J. (1996). The Transformation Process in Slovakia Some Thoughts on Spatio-temporal Regularities, Regional Pattern and Possible Regional Shift. *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comeniana*, 37, 112-121.
- Pavličková, K. (2002). Priestorové rozmiestnenie ekologického poľnohospodárstva v Slovenskej republike. *Geografické informácie*, 7, 195-202.
- Pavlíková, S., Mládek, J. (2001). Starnutie obyvateľstva Európy. In: *Zborník prác Pedagogickej fakulty Masarykovej Univerzity*. Brno (Masarykova Univerzita v Brne), s. 148-153.
- Pavlínek, P. (2002). Transformation of the Central and East European passenger car industry: selective peripheral integration through foreign direct investment. *Environment and Planning A*, 34, 9, 1685-1709.
- Pavlínek, P. (2016). Whose success? The state – foreign capital nexus and the development of the automotive industry in Slovakia. *European Urban and Regional Studies*, 23, 4, 571-593.
- Pavlínek, P. (2017). *Dependent Growth: Foreign Investment and the Development of the Automotive Industry in East-Central Europe*. Londýn (Springer).
- Pavlínek, P. (2018). Global production networks, foreign direct investment,

- and supplier linkages in the integrated peripheries of the automotive industry. *Economic Geography*, 94, 2, 141-165.
- Pavlínek, P. (2019). Restructuring and internationalization of the European automotive industry. *Journal of Economic Geography*, 1-33, doi: <https://doi.org/10.1093/jeg/lby070>
- Perrels, A. (2004). *The basic service quality level of transport infrastructure in peripheral areas*. Helsinki (Government Institute for Economic Research).
- Petríková, D., Vojvodíková, B. (2013). *Príručka pre regeneráciu brownfieldov*. Bratislava (ROAD).
- Pilinská, V. et al. (2005). *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Píš, E. (2001). Budúcnosť vodných ciest a vodnej dopravy SR. *Horizonty dopravy*, 4, 30-32.
- Pitoňák, A. (1994). Význam vstupu do OECD pre slovenské poľnohospodárstvo. *Agroekonomika*, 4, 2, 164-166.
- Pittini, A., Laino, E. (2011). *Housing Europe Review 2012: The Nuts and Bolts of Social Housing Systems*. Brusel (CECODHAS). Housing Europe Observatory. Dostupné na: www.housingeurope.eu/resource-105/the-housing-europe-review-2012 [cit. 10.10.2019].
- Plešivčák, M. (2012a). Politické preferenčné štiepenie spoločnosti vo FMR Stredného Slovenska na Báze urbánno-rurálnej dichotómie priestoru v období 1998-2010. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 56, 1, 99-122.
- Plešivčák, M. (2012b). Charakteristika regiónu východného Slovenska z hľadiska socio-politického konfliktu medzi mestom a vidiekom. *Geographia Cassoviensis*, 6, 1, 37-47.
- Plešivčák, M. (2013). Politický život Bratislavy z perspektívy jej volebného správania. In: Buček, J., Korec, P. (eds.). *Moderná humánna geografia mesta Bratislava: priestorové štruktúry, siete a procesy*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 257-312.
- Plešivčák, M. (2015). First Two Elections to the European Parliament in Slovakia: Turnout and Results in Regional Perspective. *Evropská volební studia*, 10, 1, 14-32.
- Podhorský, F. (1974). Doprava. In: Plesník, P. et al. (eds.). *Slovensko – Ľud (1. časť)*. Bratislava (Obzor), s. 183-210.
- Podhorský, F. (1976). Niektoré geografické črty železničnej dopravy v Západoslovenskom kraji. *Geografický časopis*, 28, 1, 37-57.
- Podhorský, F. (1997). Postavenie juhozápadného Slovenska v rámci stredoeurópskej dopravnej siete. *Geographia Slovaca*, 12, 131-135.
- Podmanická, Z. et al. (2013). *Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike a och v roku 2012*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky).
- Podniková štatistika (1997 – 2007). Štatistický úrad SR, interné dáta.
- Podniková štatistika (1997 – 2018). Štatistický úrad SR, interné dáta.
- Podolák, P. (2006). Vnútoraná migrácia na Slovensku. In: Mládek, J. et al. (eds.). *Demografická analýza Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 73-77.
- Podolák, P., Šveda, M. (2019). Suburbanizácia len pre Bratislavčanov? Komponenty populačného vývoja zázemia Bratislavy v kontexte suburbanizačných procesov. In: Šveda, M., Šuška, P. (eds.). *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy?* Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 107-130.
- Pokrivčák, P. (2003). Development of the Slovak agriculture and agricultural policies during the transition period. *Agricultural Economics*, 49, 11, 533-539.
- Poláčik, Š. (ed.). (2000). *Atlas cirkví, náboženských spoločností a religiozity Slovenska*. Bratislava (Chronos).
- Popjaková, D. (1998). Socioekonomická transformácia. *Folia Geographica*, 21, 1, 317-340.
- Popjaková, D. (1999). Štrukturálne a priestorové zmeny priemyslu pod vplyvom socioekonomickej transformácie. *Folia*

- Geographica*, 22, 3, 249-270.
- Portál pre zákony ľudí (2019). Zákony Ústava Slovenskej republiky. Dostupné na: www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460 [cit. 2019-08-10].
- Potančoková, M. (2005). *Starnutie populácie Slovenska*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Potančoková, M. (2008). *Plodnosť žien na Slovensku v období rokov 1950–2007 v generačnom pohľade*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Potančoková, M. (2011). Zmena reprodukčného správania populácie Slovenska po roku 1989: trendy, príčiny a dôsledky. In: Piscová, M. (ed.). *Desaťročia premien slovenskej spoločnosti*. Bratislava (VEDA), s. 142-159.
- Potančoková, M., Vaňo, B., Pilinská, V., Jurčová, D. (2008). Slovakia: Fertility between tradition and modernity. In: Frejka, T., Hoem, I., Sobotka, T., Toulemon, L. (eds.). *Childbearing trends and policies in Europe*. Demographic research 19, Special collection 7, 973-1018.
- Prescott, J. R. V. (1959). The Function and Methods of Electoral Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 49, 3, 296-304.
- PREZIDENT.SK (2019). Kancelária prezidenta. Dostupné na: www.prezident.sk/page/oficialne-a-pracovne-cesty [cit. 2019-06-11].
- Program rozvoja vidieka SR na programové obdobie 2014 – 2020 (PRV 2014-2020).
- Programy cezhraničnej spolupráce. Dostupné na: www.partnerskadohoda.gov.sk/programy-cezhranicnej-spoluprace [cit. 2019-09-18].
- Programy nadnárodnej spolupráce 2014 – 2020. Dostupné na: www.partnerskadohoda.gov.sk/programy-nadnarodnej-spoluprace [cit. 2019-09-18].
- Ptáček P., Szczyrbam Z., Fňukal, M. (2007). Proměny prostorové struktury města Olomouce s důrazem na rezidenční funkce. *Urbanismus a územní rozvoj*, 10, 2, 19-26.
- Pulpitlová, M. (2002). Vybrané problémy veľkoplošnej maloobchodnej siete mesta Nitry. *Geografické informácie*, 7, 227-234.
- Pulpitlová, M. (2003). Transformácia maloobchodnej siete v SR. In: Novák, S. (ed.). *Geografie IV: Geografické aspekty stredoevropského priestoru*. Brno (Masarykova univerzita), s. 133-137.
- Pulpitlová, M. (2005). Maloobchodná sieť mesta Nitry v rokoch 1992, 2002 a 2005. In: Svatoňová, H., (ed.). *Geografie XVI: Geografické aspekty stredoevropského priestoru*. Brno (Masarykova univerzita), s. 337-342.
- Rajčák, M. (1998). Regional typologies and the new territorial structure of Slovakia. In: Smith, A. (ed.). *Reconstructing the regional economy*. Cheltenham (Edward Elgar Publishing Limited), s. 32-39.
- Rajčák, M. (2001). Koncepcia a nástroje regionálnej politiky. In: Gindlová, D., Kusý, I. (eds.). *Socio-Economic Aspects of Spatial Development. Central European Training Centre in Spatial Planning*. Bratislava (Fakulta architektúry TÚ), s. 78-85.
- Rajčáková, E. (2005). *Regionálny rozvoj a regionálna politika*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- Rajčáková, E. (2007). Súhrnná charakteristika ekonomickej a sociálnej úrovne regiónov SR v období rokov 1990-2001. In: Falťan, Ľ., Štrbavá, Ľ. (eds.). *Regionálna diferenciácia, regionálny rozvoj v Slovenskej republike v kontexte integračných dosahov*. Bratislava (Sociologický ústav SAV), s. 220-266.
- Rajčáková, E. (2009). *Regionálny rozvoj a regionálna politika Európskej únie a Slovenska*. Bratislava (Geo-grafika).
- Rajčáková, E., Švecová A. (2015). *Regionálne disparity na Slovensku v kontexte kohéznej politiky EI 2007–2013*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- Reardon, T., Hopkins, R. (2006). The Supermarket Revolution in Developing Countries: Policies to Address Emerging Tensions Among Supermarkets, Suppliers and Traditional Retailers. *European Journal of Development Research*, 18, 4, 522-545.

- Reggiani, A., Cattaneo, S., Janic, M., Nijkamp, P. (2000). Freight transport in Europe: policy issues and future scenarios on trans-border alpine connections. *IATSS research*, 24, 1, 48-59.
- Rehák, Š., Džupka, P., Sekelský, L., Šebová, M. (2015). *Lokálne ekonomické vplyvy univerzít*. Bratislava (EKONÓM).
- Ritchie, J. G., Crouch, G. I. (2003). *The competitive destination: a sustainable tourism perspective*. Wallingford (CABI Publishing).
- Ritzer, G. (2015). *The McDonalidization of society*. Los Angeles (SAGE).
- Ročenka priemyslu (2009). Bratislava (Štatistickú úrad SR).
- Ročenka priemyslu (2012). Bratislava (Štatistickú úrad SR).
- Ročenka priemyslu (2015). Bratislava (Štatistickú úrad SR).
- Ročenka priemyslu (2018). Bratislava (Štatistickú úrad SR).
- Rochovská, A., Drgoncová, M., Džupinová, E., Horňák, M., Káčerová, M., Madzinová, M., Majo, J., Ondoš, S. (2016). *One place – many worlds: geographical variability in life strategies in Slovak society*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Rochovská, A., Miláčková, M. (2012). Uzavreté komunity – nová forma rezidenčných priestorov v post-socialistickom meste. *Geographia Cassoviensis*, 6, 2, 165-175.
- Rose, A. (2005). *The Foreign Service and Foreign Trade: Embassies as Export Promotion*. Berkeley (University of California). Dostupné na: <http://faculty.haas.berkeley.edu/arose/revbureau.pdf> [cit. 2019-05-10].
- Rothengatter, W. (2017). Wider economic impacts of transport infrastructure investments: Relevant or negligible?. *Transport Policy*, 59, 124-133.
- Rudolph, R. (2002). Segregation Tendencies in Large Russian Cities: The Development of Elitish Housing in St. Peterburg. In: Brade, I. (ed.). *Die Städte Russlands im Wandel. Beiträge zur regionalen Geographie*, 57, 204-212.
- Rusnák, J. (2017). Využitie dát o dochádzke do zamestnania metódou sieťovej analýzy: príklad Trenčianskeho kraja. *Slovenská štatistika a demografia*, 27, 4, 46-61.
- Rusnák, J., Korec, P. (2013). Alternatívne koncepcie postsocialistickej transformácie. *Ekonomický časopis*, 61, 4, 396-418.
- Rux, J. (2014). *Dějiny turismu*. Jihlava (Vysoká škola polytechnická Jihlava).
- Rydgren, J. (2007). The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, 33, 241-262.
- Ryšavý, D. (2006). Komunální je komunální a velká je velká! K hypotéze politizace lokálních politických elit. *Sociologický časopis*, 42, 5, 953-970.
- Sailer-Fliege, U., (1999). Characteristics of post-socialist urban transformation in East Central Europe. *GeoJournal*, 49, 1, 7-16.
- Samson, Š. (2008). Teritoriálna štruktúra zahraničného obchodu SR. *E+M Ekonomie a Management*, 3, 39-50.
- sario.sk
- Sauer, C. O. (1918). Geography and the gerrymander. *American Political Science Review*, 12, 3, 403-426.
- Sauškin, J. (1976). *Ekonomická geografia: história, teória, metódy, prax*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Seidenglanz, D. (2007). Doprava ve venkovském prostoru. In: Kraft, S., Mičková, K., Rypl, J., Švec, P., Vančura, M. (eds.). *Česká geografie v evropském prostoru*. České Budějovice (Jihočeská univerzita), s. 227-234.
- Seitz, H. (1992). Retailing in the East: An Overview. *International Journal of Retail and Distribution Management*, 20, 6, 4-10.
- Schade, S., Hartwig, J., Schäfer, S., Welter, S., Maffii, S., de Stasio, C., Fermi, F., Zani, L., Martino, A., Bellodi, L. (2019). *The impact of TEN-T completion on growth, jobs and the environment. Methodology and results. Final Report*. Brusel (European Commission).
- Schumpeter, J. A. (1943). *Capitalism, Socialism,*

- and Democracy*. New York (George Allen & Unwin).
- Sigfried, A. (1913). *Tableau politique de la France de l'Quest sous la Triosième République*. Paríž (A. Colin).
- Simandan, D. (2009) Industrialization. In: Kitchin, R., Thrift, N. (eds.). *International Encyclopedia of Human Geography*. Oxford (Elsevier), zväzok 5, s. 419-425.
- Simová, J. (2010). Internationalization in the process of the Czech retail development. *E+M Ekonomie a Management*, 13, 2, 78-91.
- Siráč, M. (1999). *Regionálna politika. Slovensko 1998-1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava (Inštitút pre verejné otázky).
- Slavík, V. (1994). Proces integrácie a dezintegrácie obcí ako prejav lokálnej politiky. In: *Rozvoj vidieka*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie v Nitre 7.-8. decembra 1994. Nitra (VŠP), s. 67-70.
- Slavík, V. (1994). Specificities of Educational System in Petržalka. *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comeniana, Geographica*, 34, 33-47.
- Slavík, V., (1998). Mestá Slovenskej republiky v transformačnej etape. In: *Geografie X*. Brno (Masarykova univerzita), s. 128-133.
- Slavík, V., Bačík, V., Kožuch, M. (2005). Big cities in Slovakia: development, planing, contemporary transformation. *European Spatial Research and Policy*, 2, 2, 49-56.
- Slavík, V., Grác, R., Klobučník, M., Kohútová, K. (2011). Development of Suburbanizations of Slovakia on the Example of the Bratislava Region. In: Marszal, T. (ed.). *Urban Regions as engines of Development*. Varšava (Polish Academy of Science, Commitee for Spatial Economy and Regional Planning), s. 35-58.
- Slavík, V., Lišková, L. (1996). Centrá vysokých škôl v SR. *Geografické informácie*, 4, 64-70.
- Slavík, V., Mišík, B. (1999). Centrá gymnázií a ich spádové regióny v SR. *Folia Geographica*, 3, 90-97.
- Slavík, V., Plavčan, P. (1999). Rozvoj vysokého školstva v Slovenskej republike v uplynulom desaťročí. *Pedagogická revue*, 51, 5, 439-447.
- SĽDB (1991). *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991*. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- Sloboda, D. (2006). *Slovensko a regionálne rozdiely – teórie, regióny, indikátory, metódy*. Bratislava (Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika).
- SME (2014). *Nedajte sa oklamať ponukou zahraničných VŠ*. Dostupné na: sme.sk/c/1726090/nedajte-sa-oklamať-ponukou-zahranicnych-vs.html [cit. 2014-03-08].
- SME (2019). *Štatistický úrad: Chudoba ohrozuje stovky tisíc ľudí na Slovensku*. Dostupné na: <https://ekonomika.sme.sk/c/22150049/statisticky-urad-chudoba-ohrozuje-stovky-tisic-ludi-na-slovensku.html> [cit. 2019-08-06].
- Smeral, E. (2010). Impacts of the World recession and economic crisis on tourism: Forecast and potential risks. *Journal of Travel Research*, 49, 1, 31-38.
- Smith, A. (1996). From convergence to fragmentation: uneven regional development, industrial restructuring, and the 'transition to capitalism' in Slovakia. *Environment and Planning A*, 28, 1, 135-156.
- Smith, A., Pickles, J. (1998). Introduction: theorising transition and the political economy of transformation. In: Pickles, J., Smith, A. (eds.). *Theorising Transition: The Political Economy of Post-Communist Transformations*. Londýn (Routledge), s. 1-21.
- Smith, A., Rochovská, A. (2007). Domesticating neo-liberalism: Everyday lives and the geographies of post-socialist transformations. *Geoforum*, 38, 6, 1163-1178.
- Sobotka, T. (2002). *Ten years of rapid fertility changes in the European post-communist countries. Evidence and interpretation*. Groningen (Population Research Centre).
- Sobotka, T. (2003). Re-Emerging Diversity: Rapid Fertility Changes in Central and Eastern Europe After the Collapse of the

- Communist Regimes. *Population (English Edition)*, 58, 4/5, 451-485.
- Sobotka, T. (2004). *Postponement of Childbearing and Low Fertility in Europe*. Groningen (Rijksuniversiteit Groningen), s. 196-199.
- Sobotka, T. (2011). Fertility in Central and Eastern Europe after 1989: Collapse and Gradual Recovery. *Historical Social Research*, 36, 2, 246-296.
- SODB (2001). *Sčítanie obyvateľstva, domov a bytov 2001*. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- SODB (2011). *Sčítanie obyvateľstva, domov a bytov 2011*. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- Sokol, M., (2001). Postindustriálna transformácia ekonomiky: Priemet do urbánnych a regionálnych systémov. *Urbanizmus a architektúra*, 35, 1-2, 15-26.
- Sonis, M. (1981). Space and time in the geography of aging. In: Griffith, D., Mackinnon, R. D. (eds.). *Dynamic Spatial Models: Proceedings of the NATO Advanced Study Institute on Dynamical Spatial Models*. Alphen aan den Rijn (Sijthoff & Noordhoff), s. 132-156.
- Sopóci, J., Bunčák, J., Džambazovič, R., Hrabovská, A. (2011). *Sociálne nerovnosti na Slovensku*. Bratislava (STIMUL).
- Spilková, J. (2003). Nový fenomén: nákupní centrum a utváření nákupního chování spotřebitelů v transformačním období. *Geografie*, 108, 4, 277-288.
- Spilková, J. (2008). Changing face of the Czech retailing in post-communist transformation: Risks of extreme polarisation under globalisation pressures. In: Dostál, P. (ed.). *Evolution of Geographical Systems and Risk Processes in the Global Context*. Praha (P3K), s. 157-171.
- Spilková, J. (2012). The Birth of the Czech Mall Enthusiast: The Transition of Shopping Habits From Utilitarian to Leisure Shopping. *Geografie*, 117, 1, 21-32.
- Spilková, J., Šefrna, L. (2010). Uncoordinated new retail development and its impact on land use and soils: A pilot study on the urban fringe of Prague, Czech Republic. *Landscape and Urban Planning*, 94, 2, 141-148.
- Spišiak, P. (1994). Transformácia poľnohospodárstva na Slovensku. *Geografia*, 94, 1, 11-14.
- Spišiak, P. (1996). The current rural landscape and agriculture in Slovakia. *Acta Facultatis Rerum-Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 37, 214-221.
- Spišiak, P. (2005). *Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Spišiak, P. (2007). Súčasný poľnohospodárstvo v marginálnych oblastiach Slovenska. In: *Méně příznivé oblasti pro zemědělství a venkov*. Praha (VÚZE Praha), s. 200-209.
- Spišiak, P., Feranec, J., Ořahel, J., Nováček, J. (2008). Transition in the agricultural and rural systems in Slovakia after 1989. In: Banský, J., Bednárik, M. (eds.). *Contemporary changes of agriculture in East-central Europe*. Varšava (Institute of Geography and Spatial Organization), s. 121-146.
- Spišiak, P., Kusendová, D., Pavlíčková, K., Halás, M., Kolény, M., Zubriczký, G., Švoňavec, M., Hurbánek, P., Paľuch, T., Labuda, M. (2005). *Agrorurálne štruktúry Slovenska po roku 1989*. Bratislava (Geografika).
- Správy o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike 2001-2018 (Zelené správy).
- Srb, V. (2004). *1000 let obyvateľstva českých zemí*. Praha (Karolinum).
- Stark, D. (1992). Path Dependence and Privatization Strategies in East Central Europe, East European. *Politics and Societies*, 1, 17-51.
- Stark, D. (1996). Recombinant Property in East European Capitalism. *American Journal of Sociology*, 4, 993-1027.
- Stark, D., Bruszt, L. (1998). *Postsocialist Pathways: Transforming Politics and Property in East Central Europe*. Cambridge (Cambridge University Press).
- Stenning, A., Smith, A., Rochovská, A. (2010). *Domesticating Neo-Liberalism: Spaces of Economic Practice and Social Reproduction*

- in Post-Socialist Cities*. Oxford (Wiley).
- Stloukal, L. (1997). Potratovosť. In: Pavlík, Z. (ed.). *Populační vývoj České republiky 1996*. Praha (Univerzita Karlova), s. 37-44.
- Stloukal, L. (1999). Understanding the 'abortion culture' in Central and Eastern Europe. In: David, H. P. (ed.). *From Abortion to Contraception: A Resource to Public Policies and Reproductive Behaviour in Central and Eastern Europe from 1917 to the Present*. Westport (Greenwood Press), s. 23-37.
- Stratégia Európa 2020. Dostupné na: www.eu2020.gov.sk//strategia-europa-2020 [cit. 2018-06-10].
- Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Dostupné na: www.eu2020.gov.sk//dokumenty-se2020 [cit. 2018-05-16].
- Sýkora, L. (1999a). Changes in the internal spatial structure of post-communist Prague. *GeoJournal*, 49, 1, 79-89.
- Sýkora, L. (1999b). Processes of Socio-spatial Differentiation in Post-communist Prague. *Housing Studies*, 14, 5, 679-701.
- Sýkora, L. (2001). Klasifikace změn v prostorové struktuře postkomunistických měst. *Folia Geographica*, 4, 194-205.
- Sýkora, L., Posová, D. (2007). Specifika suburbanizace v postsocialistickém kontextu: nová bytová výstavba v metropolitní oblasti Prahy 1997-2005. *Geografie*, 112, 3, 334-356.
- Szczyrba, Z. (2005a). Venkovský maloobchod v Česku a jeho nová pozice: diskusní příspěvek k problematice periferních oblastí. In: *Problémy periferních oblastí*. Praha (Univerzita Karlova v Praze), s. 53-60.
- Szczyrba, Z. (2005b). *Maloobchod v ČR po roce 1989*. Olomouc (Univerzita Palackého).
- Szczyrba, Z. (2010). Development of Retail Geographical Structure in the Czech Republic: a Contribution to the Study of Urban Environment Changes. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Geographica*, 41, 2, 5-20.
- Szczyrba, Z., Fiedor, D., Kunc, J. (2013). Služby ve venkovských regionech Česka – kvantitativní hodnocení změn v uplynulém transformačním období (příspěvek ke studiu venkova). In: Klimová, V. (ed.). *XVI. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno (Masarykova univerzita), s. 212-222.
- Szczyrba, Z., Kunc, J., Klapka, P., Tonev, P. (2007). Difúzní procesy v prostředí českého maloobchodu. *Regionální studia*, 1, 1, 8-12.
- Szekeres, K. (2011). Potenciál nadstavby bytových domov na území Slovenskej republiky. *Nehnutelnosti a bývanie*, 1, 1-14.
- Szőllős, J. (2000). Stabilita volebnej podpory vybraných politických strán a ich zoskupení na Slovensku v rokoch 1990-1998. *Geografický časopis*, 52, 3, 243-267.
- Szőllős, J. (2006). Regióny volebnej podpory vybraných politických strán v Parlamentných voľbách 1998, 2002 a 2006. *Geografická revue*, 2, 2, 650-669.
- Szymańska, D., Biegańska, J., Gil, A. (2009). Rural areas in Poland in the context of changes in population age structure in 1996, 2001 and 2006. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 12, 12, 91-107.
- Šandor, F., Gurňák, D. (2018). Priestorové zameranie zahraničnej politiky SR v období rokov 1993-2018. *Geografia*, 26, 1, 20-27.
- Ševčík, M. (2007). *Transformácia lyžiarskych stredísk na Slovensku*. (Bakalárska práca). Bratislava (Univerzita Komenského).
- Šikulová, I. (2014). *Priame zahraničné investície v Slovenskej republike a súvislosti ich vplyvu na ekonomiku*. Bratislava (Ekonomický ústav SAV).
- Šipikal, M. (2008). Priame zahraničné investície a regionálny rozvoj. In: Buček, M. et al. (eds). *Regionálny rozvoj, novšie teoretické koncepcie*. Bratislava (Ekonom).
- Špirková, D., Ivanička, K., Finka, M. (2009). Bývanie a bytová politika. Bratislava (STU v Bratislave).
- Šprocha, B. (2016). Transformácia sobášnosti slobodných v Českej a Slovenskej republike v prierezovom a kohortnom pohľade. *Demografie*, 58, 3, 230-248.

- Šprocha, B. (2019). Projekcia generačnej plodnosti a sobášnosti v spojitosti s najvyšším dosiahnutým vzdelaním. *Slovenská štatistika a demografia*, 29, 2, 14-36.
- Šprocha, B., Bleha, B., Vaňo, B., Buček, J. (2017). *Perspektívy, riziká a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska*. Bratislava (INFOSTAT).
- Šprocha, B., Ďurček, P. (2018). Prospektívny prístup pri regionálnej analýze procesu populačného starnutia na Slovensku. *Geographia Cassoviensis*, 12, 2, 212-223.
- Šprocha, B., Majo, J. (2016). *Storočie populačného vývoja Slovenska I*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky; Centrum spoločenských a psychologických vied SAV; Univerzita Komenského v Bratislave).
- Šprocha, B., Šídlo, L., Burcin, B. (2015). Úroveň úmrtnosti na Slovensku a v Česku v európskom pohľade. *Geografický časopis*, 67, 1, 25-43.
- Šprocha, B., Šťastná, A., Šídlo, L. (2017). Bezdetnosť – nový fenomén v životných dráhach žien na Slovensku. *Sociológia*, 49, 5, 561-587.
- Šprocha, B., Tišliar, P. (2012). *Demografický obraz Slovenska v sčítaniach ľudu 1919 – 1940*. Brno (Tribun).
- Šprocha, B., Tišliar, P. (2016). *Transformácia plodnosti žien Slovenska v 20. a na začiatku 21. storočia*. Bratislava (Centrum pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave).
- Šprocha, B., Tišliar, P. (2018). *100 rokov obyvateľstva Slovenska: od vzniku Československa po súčasnosť*. Bratislava (Muzeológia a kultúrne dedičstvo).
- Šprocha, B., Vaňo, B., Jurčová, D., Pilinská, V., Mészáros, J., Bleha, B. (2015). *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2014*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Šprocha, B., Vaňo, B., Bleha, B. (2014). *Prognóza vývoja rodín a domácností na Slovensku do roku 2030*. Bratislava (Ekonom).
- Štaigl, J., Turza P. (2013a). Zbrojná výroba na Slovensku v rokoch 1969-1992. (1. časť). *Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo*, 17, 2, 75-112.
- Štaigl, J., Turza P. (2013b). Zbrojná výroba na Slovensku v rokoch 1969-1992. (2. časť). *Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo*, 17, 3, 77-109.
- Štatistická ročenka SR (1994) Bratislava (Veda).
- Štatistická ročenka SR (1995). Bratislava (Veda).
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (1996-2005). Štatistická ročenka Slovenska. Bratislava (Veda).
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2006-2018). Štatistická ročenka regiónov Slovenskej republiky. Bratislava (ŠÚ SR).
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2019). DATAcube. Dostupné na: <http://datacube.statistics.sk> [cit. 2019-04-09].
- Štatistický úrad Slovenskej republiky <https://slovak.statistics.sk>
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2003). Metodický list č. 825, Bratislava (ŠÚ SR).
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2018). EU SILC 2017 Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia Dostupné na: https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/c685cd00-9241-4785-9695-b8b571595de3/EU_SILC_2017_Indikatory_chudoby_a_socialneho_vylucenia.pdf? [cit. 2019-07-09].
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2019). Cestovný ruch 1993-2018. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky).
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2019). Dostupné na: <http://datacube.statistics.sk> [cit. 2019-08-06].
- Štruktúrne zisťovanie fariem za rok 2001, 2016.
- ŠÚ SR (1989 – 2019). Štatistický úrad Slovenskej republiky. Vekové zloženie obyvateľstva Slovenskej republiky 1989 – 2019. Bratislava (ŠÚ SR).

- ŠÚ SR (1990–2018). Štatistický úrad Slovenskej republiky. Anonymizované primárne údaje zo štatistického zisťovania prirodzeného a migračného pohybu obyvateľstva, Hlásení Obyv 1-5/12 a MZ SR 7/12.
- ŠÚ SR (2019). Bytová výstavba 2003 – 2018. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- ŠÚ SR (2019). Štatistický úrad Slovenskej republiky. Bilancia podľa rodinného stavu, pohlavia a veku. DATACube. Dostupné na: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7004rr/Bilancia%20pod%C4%BEa%20rodinn%C3%A9ho%20stavu,%20pohlavia%20a%20veku%20-%20SR,%20oblasti,%20kraje%20%5Bom7004rr%5D [cit. 2019-07-10].
- ŠÚ SR (2019a). Štatistický úrad Slovenskej republiky. Pramenné diela 1990 – 2018. Pohyb obyvateľstva. Migrácia. Dostupné na: <http://statistics.sk> [cit. 2019-08-07].
- ŠÚ SR (2019b). Štatistický úrad Slovenskej republiky. DATACube. Dostupné na: <http://datacube.statistics.sk> [cit. 2019-08-12].
- ŠÚ SR (2019). Datacube. <http://datacube.statistics.sk>
- Šuška, P., Šveda, M. (2019). Suburbanizácia? In: Šveda, M., Šuška, P. (eds.). *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy?* Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 1-20.
- Šútovec, M. (2010). *Roky Fica I. Výber frkov a ilustrácií z denníka SME 2006 – 2010*. Bratislava (Slovart).
- Šveda, M. (2014). Bytová výstavba v zázemí veľkých slovenských miest v kontexte suburbanizácie a regionálnych disparít. In: Michálek, A., Podolák, P. (eds.). *Regionálne a priestorové disparity na Slovensku, ich vývoj v ostatnom desaťročí, súčasný stav a konzekvencie*. Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 173-195.
- Šveda, M., Barlík, P., Podolák, P. (2019). Koľko ľudí býva v zázemí Bratislavy? Odhad populačnej veľkosti obcí v zázemí Bratislavy s využitím lokalizačných údajov mobilnej siete. In: Šveda, M., Šuška, P. (eds.). *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy?* Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 157-203.
- Šveda, M., Pazúr, R. (2018). Priestorové formy rezidenčnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy. *Geografický časopis*, 70, 3, 231-258.
- Šveda, M., Podolák, P. (2014). Fenomén neúplnej evidencie migrácie v suburbánnej zóne (na príklade zázemia Bratislavy). *Geografický časopis*, 66, 2, 115-132.
- Šveda, M., Tóth, V. (2014). Suburbanizácia v zázemí mesta Bratislava z pohľadu migrácie a bytovej výstavby. In: Lauko, V. (ed.). *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 427-447.
- Taczanowski, J. (2015). The effects of liberalisation of the passenger railway market on the situation of regional rail connections in Poland, Czech Republic, Slovakia and Austria. *Review of Economic Perspectives*, 15, 3, 249-268.
- Tasan, T. (1999). Warsaw under transformation: new tendencies in the housing market. *GeoJournal*, 49, 1, 91-103
- Taylor, P. J., Johnston, P. J. (1979). *Geography of Elections*. Harmondsworth (Penguin Books).
- Taylor, Z. (2001). Retail Restructuring in Polish Transitional Economy. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 92, 2, 185-201.
- Taylor, Z. (2006). Railway Closures to Passenger Traffic in Poland and Their Social Consequences. *Journal of Transport Geography*, 14, 2, 135-151.
- Terem, P., Bolečeková, M., Čajka, P., Fogaš, A., Gura, R., Ištók, R., Kozárová, I., Lenč, M., Madzиковá, A., Müller, V., Rýsová, L., Slobodníková, I., Vlček, D., Ušiak, J. (2017). *Strategické zameranie zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR ako členského štátu EÚ a NATO*. Banská Bystrica (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici).
- THE WORLD BANK (2018). Slovak Republic Trade (% of GDP). Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS?locations=SK> [cit. 2019-03-22].
- Tížik, M. (2006). *K sociológii novej religiozity*.

- Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Tóka, G. (1998). Party Appeals and Voter Loyalty in New Democracies. *Political Studies*, 46, 3, 589-610.
- Tomeš, Z. (2014). *Konkurencia a výkonnosť na evropských železničích*. Brno (Masarykova univerzita).
- Tomeš, Z. (2017). Do European reforms increase modal shares of railways? *Transport Policy*, 60, 143-151.
- Tomeš, Z., Kvizda, M., Nigrin, T., Seidenglanz, D. (2014). Competition in the railway passenger market in the Czech Republic. *Research in Transportation Economics*, 48, 270-276.
- Trembošová, M. (2009a). Nákupné správanie nitrianskej populácie. *GEO Information*, 5, 130-133.
- Trembošová, M. (2009b). Nitra–mesto obchodných centier. *Geografické štúdie*, 13, 1, 69-79.
- Trembošová, M. (2012). *Geografické aspekty maloobchodnej siete mesta Nitra* (UKF).
- Trembošová, M. (2020). Vývoj obchodu na Slovensku. In: Križan, F. et al. (eds.). *Kde nakupujeme, čo nakupujeme a prečo nakupujeme: lokality maloobchodu a spotreby a správanie spotrebiteľov*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 7-55.
- Trembošová, M., Dubcová, A. (2013). Vývoj maloobchodu v Nitre v nových trhových podmienkach po roku 1989. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 57, 2, 213-230.
- Trembošová, M., Dubcová, A., Štubňová, M. (2019). The specifics of retail networks spatial structure in the city of Žilina. *Geographia Cassoviensis*, 13, 2, 228-245.
- Trembošová, M., Tremboš, P. (2009). Etapy vývoja maloobchodnej siete mesta Nitra v období rokov 1992-2008. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 53, 123-130.
- Trembošová, M., Tremboš, P. (2016). Zmeny priestorovej diferenciácie maloobchodnej siete mesta Nitra v rokoch 1992 až 2011. *Geografické informácie*, 20, 1, 115-130.
- Trnková, K. (2006). Vývoj málotriedných škôl v druhej polovine 20. storočia. *Studia Paedagogica*, 11, 1, 133-144.
- Turoň, K., Sierpiński, G. (2018). Electric-Car-Sharing in Urban Logistics–The Analysis of Implementation and Maintenance. *Logistics and Transport*, 40, 4, 129-136
- Tutterová, J., Rychtaříková, J. (1989). Vývojové trendy rozvodovosti po roce 1950 v ČSR a SSR v kontextu legislatívnych zmien. *Demografie*, 31, 3, 200-219.
- Tvrdoň, J. (2001). Czech agricultural transformation and its competitiveness in international trade. *Agricultural Economics*, 47, 3, 127-131.
- Tvrdoň, J. (2007). Dimenzia hospodárska - typológia regiónov. In: Falťan, Ľ., Štrbavá, Ľ. (eds.). *Regionálna diferenciácia, regionálny rozvoj v Slovenskej republike v kontexte integračných dosahov*. Bratislava (Sociologický ústav SAV), s. 67-81.
- ÚGKK SR (2016). [Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky]. Územné a správne usporiadanie. Dostupné na: www.geoportal.sk/sk/zbgis_smd/na-stiahnutie [cit. 2019-07-08].
- UN COMTRADE DATABASE (2018). Medzinárodný obchod. Dostupné na: <https://comtrade.un.org/data> [cit. 2019-04-15].
- UNESCO (2019). Dostupné na: <http://data.uis.unesco.org> [cit. 2019-07-05].
- ÚRAD VLÁDY (2018). Uznesenia. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution?page=1> [cit. 2019-02-15].
- ÚRAD VLÁDY SR (2017). Aktuality. Predseda vlády SR Robert Fico na pracovnej návšteve Islandu. Dostupné na: www.vlada.gov.sk//predseda-vlady-sr-robert-fico-na-pracovnej-navsteve-islandu [cit. 2018-06-03].
- Ústava SR
- Ústredný kontrolný a skúšobný ústav poľnohospodársky (ÚKSÚP) (2019). www.uksup.sk [cit. 2019-06-19].
- Vagač, Ľ. (1998). *Bytová politika je zrkadlom spoločenských nedostatkov a zmien*. TREND.

- Dostupné na: www.etrend.sk/trend-archiv/rok-/cislo-Marec/bytova-politika-je-zrkadlom-spolocenskych-nedostatkov-az-mien.html [cit. 2019-10-18].
- Vágner, J. (2011). Vývoj cestovného ruchu. *Geografické rozhledy*, 21, 1, 4-5.
- Valachy, J. (2018). *Čo nás čaká v roku 2019*. Tatra Banka Research. December 2018.
- Vaňo, B. (2014). *Populačný potenciál pre trh práce v okresoch SR do roku 2030. Národný projekt „Národná stratégia zamestnanosti“*. Bratislava (Inštitút pre výskum práce a rodiny).
- Vaňo, B. (ed.) (2001). *Populačný vývoj na Slovensku v rokoch 1945-2000*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Varjan, P., Rovňaniková, D., Gnap, J. (2017). Examining changes in GDP on the demand for road freight transport. *Procedia Engineering*, 192, 911-916.
- Varošček, J. (2006). *Slovenské poľnohospodárstvo v rokoch 2001-2005*. Bratislava (VUEPP).
- Véghová, J. (2012). *Ceny bytov sa od roku 1989 zhodnotili až 75-násobne*. PRAVDA. Dostupné na: <https://uzitocna.pravda.sk/reality/clanok/74544-ceny-bytov-sa-od-roku-1989-zhodnotili-az-75-nasobne> [cit. 2019-10-18].
- Velecký, M. (1999). *Stratu SKI Jasná spôsobili najmä nevýhodné zmluvy o prenájme vlekov*. Trend. Dostupné na: www.etrend.sk/trend-archiv/rok-/cislo-J%C3%BAAn/stratu-ski-jasna-sposobili-najmae-nevyhodne-zmluvy-o-prenajme-vlekov.html [cit. 2019-01-10].
- VEL'VYSLANECTVO SR V ABU DHABI (2017). *M. Lajčák: Naše vzťahy so Spojenými arabskými emirátmi zažívajú renesanciu*. Dostupné na: www.mzv.sk/web/abudhabi/detail/-/asset_publisher/bZtjMy3iNwbo/content/m-lajcak-nase-vztahy-so-spojenymi-arabskymi-emiratmi-zazivaju-renesanciu/10182?p_p_auth=ywBCAaJF [cit. 2018-04-15].
- Verejná osobná doprava 2030 (2017). Ministerstvo dopravy a výstavby. Bratislava (Ministerstvo dopravy a výstavby).
- Věžník, A. (1993). Agriculture in former Czechoslovakia before and after 1990. In: *Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Masarykianae Brunensis*. Vol. 23. Brno (Masarykova univerzita), s. 97-106.
- Věžník, A. (1995). Geographical aspects of the Transformation of Agriculture of the Czech Republic. In: *Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Masarykianae Brunensis*. Vol. 25, Brno (Masarykova univerzita), s. 119-129.
- Vlad, I.M., Stoian, E. (2014). Accomodation Preferences of Foreign Tourists in Romania. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 14, 1, 399-404.
- VLÁDA SR (2006). *Programové vyhlásenie vlády SR od 4. 7. 2006 do 8. 7. 2010*. Bratislava (Úrad vlády SR). Dostupné na: www.vlada.gov.sk/data/files/979_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-04-07-2006-do-08-07-2010.pdf [cit. 2018-02-10].
- VLÁDA SR (2010). *Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2010-2014*. Bratislava (Úrad vlády SR). Dostupné na: www.vlada.gov.sk/data/files/18_programove-vyhlasenie-2010.pdf [cit. 2018-02-10].
- Voleský, K. et al. (1997). Kombinovaná doprava. *Ž-semafor*, 2/1997. Bratislava (GR ŽSR).
- Volner, Š. (2012). Aspekty geopolitických zmien v 21. storočí. In: Pauhofová, I. (ed.). *Paradigmy zmien v 21. storočí*. Bratislava (Ekonomický ústav SAV), s. 25-45.
- Výročná správa ŽSR (2018). Železnice Slovenskej republiky. Bratislava (Železnice Slovenskej republiky).
- Výsledky sčítania ľudu, domov a bytov 1991. Dostupné na: <http://sodb.infostat.sk/scitanie/sk/1991/format.htm> [cit. 2019-06-15].
- Vystoupil, J., Kasagranda, A., Šauer, M. (2016). Funkčne-prostorová typologie středisk cestovního ruchu Česka a Slovenska. *Geografický časopis*, 68, 2, 171-192.

- Vystoupil, J., Kunc, J., Šauer, M., Tonev, P. (2010). Vývoj cestovného ruchu v ČR a jeho prostorové organizace v letech 1990-2009. *Urbanismus a územní rozvoj*, 8, 5, 93-108.
- Vystoupil, J., Šauer, M. et al. (2011). *Geografie cestovného ruchu České republiky*. Plzeň (Aleš Čeněk).
- Vývoj v doprave, poštách a výstavbe SR 2017 (2018). Bratislava a Žilina (Ministerstvo dopravy a výstavby SR, Výskumný ústav dopravný).
- Williams, A., Baláž, V. (1999). Privatisation in Central Europe: different legacies, methods, and outcomes. *Environment and Planning C*, 17, 6, 731-751.
- Williams, A., Baláž, V. (2002). The Czech and Slovak Republics: conceptual issues in the economic analysis of tourism in transition. *Tourism Management*, 23, 1, 37-45.
- Williams, A., Baláž, V. (2005). Winning, then Losing, the Battle with Globalization: Vietnamese Petty Traders in Slovakia. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29, 3, 533-549.
- Williamson, J. (1990). What Washington Means by Policy Reform. In: Williamson, J. et al. (eds.). *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* Washington (Institute for International Economics).
- Wolfe, M. (1955). The concept of economic sector. *The Quarterly Journal of Economics*, 69, 3, 402-420.
- Woods, M. (2005). *Rural Geography: Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. Londýn (Sage Publications).
- World Bank, (2019). Urban population. Dostupné na: https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?locations=OM-CN-TD-AL-DE-SK&year_high_desc=true [cit. 2019-07-08].
- Woś, A. (2003). *Polityka rolniczo-środkowa i nowe szanse rolnictwa*. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej.
- Wright, J. K. (1932). Voting Habits in the United States. *Geographical Review*, 22, 4, 666-672.
- Wüsten van der, H. (1992). Transitions. In: Dostál, P., Illner, M., Kára, J., Barlow, M. (eds.). *Changing territorial administration in Czechoslovakia: International viewpoints*. Amsterdam (University of Amsterdam), s. 51-60.
- Yani-de-Soriano, M., Slater, S. (2009). Revisiting Drucker's theory: Has consumerism led to the overuse of marketing? *Journal of Management History*, 15, 4, 452-466.
- Zacharová, E., Herich, J., Kvassay, A., Kováč, M. (2019). *Sprievodca neštátnymi školami a školskými zariadeniami*. Bratislava (Centrum vedecko-technických informácií SR).
- Zákon č. 91/2010 Z.z. o podpore cestovného ruchu
- Zákon o podpore najmenej rozvinutých okresov č. 336/2015. Dostupné na: www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/336 [cit. 2019-09-06].
- Zákon o podpore regionálneho rozvoja č. 539/2008. Dostupné na: www.zakonypreludi.sk/zz/2008-539 [cit. 2019-09-06].
- Zásady regionálnej politiky SR (2000). Uznesenie vlády č. 725/2000.
- Zásady štátnej dopravnej politiky SR (1993). Uznesenie vlády SR č. 648/1993, aktualizované uznesením vlády SR č. 21/2000.
- Zaušková, Ľ, Midriak, R, Krajčovič, V. (2012). Dopady transformačného obdobia a obdobia po vstupe Slovenska do EÚ na zmeny využívania poľnohospodárskej krajiny. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 12, 4, 98-106.
- Zaušková, Ľ, Midriak, R, Krajčovič, V. (2013). Novodobé pustnutie kultúrnej poľnohospodárskej krajiny Slovenska v historickom kontexte. *Historický časopis*, 61, 2, 377-390.
- Združenie podnikateľov Slovenska. (2019). Legislatíva. Dostupné na: www.zps.sk/legislativa [cit. 2019-04-15].
- Zgliński, W. (2003). Skutki transformacji państwowych gospodarstw rolnych w ujęciu

- przestrzennym (The consequences of the transformation of the state farms in spatial perspective). In: Stasiak, A. (ed.). *Problemy zagospodarowania terenów wiejskich w Polsce*. Varšava (Biuletyn KPZK), s. 151-192.
- Zgliński, W. (2004). Prywatne gospodarstwa wielkoobszarowe powsta³e w wyniku transformacji PGR jako nowy element w strukturze rolnictwa Polski. In: Parysek, J. (ed.). *Rozwój regionalny i lokalny w Polsce w latach 1989–2002*. Poznań (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu).
- Zoborský, I. M. (2006). *Ekonomika poľnohospodárstva*. Nitra (SPU).
- Zubriczký, G. (2002). *Analýza rurálneho priestoru Slovenska*. Bratislava (MAPA Slovakia).
- Želinský, T. (2014). *Chudoba a deprivácia na Slovensku: Metodologické aspekty a empiria*. Košice (Equilibria).

30 ROKOV TRANSFORMÁCIE SLOVENSKA

Autori:

© doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Kristína Bilková, PhD. (GÚ SAV), doc. RNDr. Branislav Bleha, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Rastislav Cákoci, PhD. (Prif UK v Bratislave), RNDr. Katarína Danielová, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Pavol Ďurček, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Petra Hencelová (Prif UK v Bratislave), doc. RNDr. Marcel Horňák, PhD. (Prif UK v Bratislave), RNDr. Marcela Káčerová, PhD. (Prif UK v Bratislave), RNDr. Michal Klobučník, PhD. (Prif UK v Bratislave), doc. RNDr. František Križan, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Michala Sládeková Madajová, PhD. (G SAV), Mgr. Juraj Majo, PhD. (Prif UK v Bratislave), RNDr. Anton Michálek, PhD. (GÚ), RNDr. Roman Mikuš, PhD. (Mindshare s.r.o., Praha), Mgr. Roman Najdený (Prif UK v Bratislave), Mgr. Michal Noga (Prif UK v Bratislave), RNDr. Gabriela Nováková, PhD. (Prif UK v Bratislave), doc. RNDr. Eva Rajčáková, CSc. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Jaroslav Rusnák, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Filip Šandor (Prif UK v Bratislave), Mgr. Lucia Škamlová, PhD. (Prif UK v Bratislave), RNDr. Branislav Šprocha, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Pavla Štefkovičová (Prif UK v Bratislave), RNDr. Angelika Švecová, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Martin Šveda, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Milan Takáč (Prif UK v Bratislave), RNDr. Mgr. Anna Tolmáči, PhD. (Prif UK v Bratislave), prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Gabriel Zubriczký, PhD. (Prif UK v Bratislave)

Recenzenti:

doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc. (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)
prof. Ing. Jaroslav Kita, CSc. (Ekonomická univerzita v Bratislave)
doc. RNDr. Josef Kunc, PhD. (Masarykova univerzita v Brne)

Rukopis neprešiel jazykovou úpravou

© Vydala Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve UK

Vytlačila spoločnosť KO & Ka s r. o., Bratislava

Prvé vydanie 2019, nepredajná publikácia

Rozsah 462 strán; 31,65 AH (z toho mapy 4,74 AH)

Kapitoly – rozsah (vrátane máp):

1 (1,87 AH); 2 (2,39 AH); 3 (1,2 AH); 4 (1,75 AH); 5 (1,67 AH); 6 (1,87 AH); 7 (3,40 AH); 8 (1,05 AH); 9 (1,59 AH); 10 (1,92 AH); 11 (1,72 AH); 12 (2,00 AH); 13 (1,75 AH); 14 (1,52 AH); 15 (2,11 AH)

Náklad 200 výtlačkov

ISBN 978-80-223-4859-1

PHYSICS

ISBN-978-80-223-4859-1

9 788022 348591